

Наукові здобутки студентів Інституту людини. Спецвипуск. Магістерські дослідження

Тематичний огляд та анотації
магістерських робіт за освітнім рівнем
«магістр» 2021 р.

УДК 001:891 378

ББК 72я46

М12

Рекомендовано до публікації:

Кафедрою практичної психології (протокол №3 від 23.02.2021 р.) – спеціальність «Психологія», освітня програма «Практична психологія»;

Кафедрою психології особистості та соціальних практик психології (протокол №13 від 18.12.2020 р.) – спеціальність «Психологія», освітня програма «Екстремальна та кризова психологія»;

Кафедрою соціальної педагогіки та соціальної роботи (протокол №2 від 26.01.2021 р.) спеціальності «Соціальна робота», освітньої програми «Моніторинг і оцінка соціальних програм»;

Кафедрою спеціальної та інклюзивної освіти (протокол №4 від 24.02.2021 р.) – спеціальність «Спеціальна освіта», освітня програма «Логопедія».

Магістерські дослідження. Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2021 р. / Наукові здобутки студентів Інституту людини : ел. зб. наук. пр. студентів. – 2021. – Спецвипуск. – 90 с.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Наукові здобутки студентів Інституту людини» не завжди поділяє позицію авторів.

Автори, їх наукові керівники та кафедри несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

ЗМІСТ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

<i>Ареф'єва Ю.Є.</i>	Психологічні особливості девіантної поведінки в підлітковому віці
<i>Белошицька А.Є.</i>	Суб'єктивні переживання смисложиттєвої кризи у віці ранньої дорослості
<i>Бойченко О.О.</i>	Особливості копінг-поведінки осіб, схильних до міжособистісної залежності
<i>Буторіна Д. О.</i>	Особливості гендерної дискримінації в професійному середовищі
<i>Воронцова А.С.</i>	Особливості впливу візуального мистецтва на гендерну ідентичність в юнацькому віці
<i>Гмиріна В.Ю.</i>	Причини та наслідки міжособистісних конфліктів у студентів-психологів
<i>Заріцька А.М.</i>	Психологічні особливості ідентичності юнаків та дівчат у процесі вибору партнера
<i>Магер А.Ю.</i>	Особливості психологічного захисту та самоствалення студентів
<i>Решитько К.А.</i>	Психологічні особливості феномену самозванця у студентської молоді
<i>Руднік Г.С.</i>	Тривожність як вияв синдрому FOMO серед осіб юнацького віку
<i>Столипіна А.Д.</i>	Соціальні мережі як чинник формування самооцінки у підлітковому віці
<i>Темченко В.Г.</i>	Психологічна характеристика професійного вигорання державних службовців
<i>Фроленкова О.М.</i>	Мотивація досягнення як фактор професійної самореалізації особистості в період ранньої дорослості

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА
ПСИХОЛОГІЯ»**

<i>Вождай А.І.</i>	Відновлення психологічного ресурсу медичного персоналу в умовах COVID-19
<i>Гашимова Д.С.</i>	Життєвий сценарій як чинник кризи самоактуалізації у жінок
<i>Дружиніна А.Є.</i>	Метод ненасильницького спілкування у підготовці молоді до сімейного життя
<i>Мещеряков А.О.</i>	Профілактика тривожно-депресивних станів молоді в умовах карантинних обмежень
<i>Немировська А.В.</i>	Психологічна формула безпечної поведінки в родинній взаємодії
<i>Роговець М.С.</i>	Стресостійкість спортсменів-парашутистів в умовах змагальної діяльності
<i>Роженко О.О.</i>	Подружня невірність як чинник сімейної кризи
<i>Синаєвський В.Д.</i>	Танцювально-рухова терапія як метод подолання психосоматичних проявів невротичних станів
<i>Скорих Ю.О.</i>	Психологічний супровід подолання кризи втрати стосунків у юнацькому віці
<i>Ткаченко Т.С.</i>	Вольові якості як особистісний чинник навчальної діяльності молодших школярів зі зниженим зором
<i>Тричук Х.І.</i>	Толерантність як чинник психологічної готовності майбутніх психологів до роботи з наркозалежними особами
<i>Хорошун К.Ю.</i>	Субкультура кей-поперів у подоланні підліткової кризи
<i>Шкуратівська В.В.</i>	Психологічна реабілітація військовослужбовців після військово-травматичного стресу

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА
СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ»**

- Іванів С.-Е.А.* Діяльність Центрів пробації щодо оцінювання ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень засудженими особами під час відбування покарання
- Кобзар Д.К.* Оцінювання ВІЛ-інфікованими підлітками якості послуги соціальної адаптації в Україні
- Кравчук Н.М.* Соціально-педагогічна робота з дітьми молодшого шкільного віку в умовах закладів загальної середньої освіти
- Куля В.О.* Соціальна підтримка осіб, які перебувають на обліку служби пробації
- Лунь К.О.* Визначення потреби об'єднаних територіальних громад у соціальній послугі патронату
- Обухова К.О.* Оцінка якості соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами під час інклюзивного навчання
- Ткач І.М.* Оцінювання потреб сімей, які виховують дітей з інвалідністю, в діяльності громадських організацій
- Філатова О.А.* Моніторинг і оцінювання програм молодіжних центрів щодо зайнятості молоді
- Фролова Л.С.* Розвиток волонтерських програм у громадах, прилеглих до району операції об'єднаних сил на сході України

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЛОГОПЕДІЯ»

- Андрющенко Т.А.* Дослідження комунікації дітей з особливими освітніми потребами з опорою на Міжнародну класифікацію функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я
- Бондаренко В.С.* Формування монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з темпо-ритмічними порушеннями засобами арт-технологій
- Вакуленко І.В.* Програмування мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення
- Грицай А.О.* Формування навичок письмового переказу засобами візуалізації у молодших школярів із особливими освітніми потребами
- Грязнова А.О.* Формування передумов комунікації у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом засобами методу Floortime
- Долгополова Т.І.* Формування контекстуального значення слова у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II - III рівнів
- Дучева М.С.* Формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами case-технологій
- Задорожня М.В.* Особливості міжособистісної комунікації в учнів початкових класів в умовах інклюзивного освітнього середовища
- Касперчик М.А.* Формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобом lego-конструювання
- Ковальчук О.О.* Нейродинамічні засади формування складоритмічної структури мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення
- Ковтун М.О.* Попередження дискалькулії в учнів першого класу з важкими порушеннями мовлення
- Кошман Д.А.* Формування кінестетичного праксису у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами тістопластики
- Кривохатько Н.Д.* Формування базових мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами прикладного аналізу поведінки
- Луценко Ю.П.* Формування фразового мовлення у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату засобами алгоритмічного моделювання
- Оношко С.П.* Формування складоритмічної структури мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами лазерної ритміки
- Павлівська Ю.В.* Формування ритмічної організації мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення

- Панченко М.П.* Формування предикативності мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення
- Прохоренко К.М.* Формування експресивного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра з опорою на метод «Music-Mediated Intervention»
- Резнік А.Г.* Формування синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення методом піктограм
- Саліонович М.О.* Особливості психологічної адаптації до школи в учнів першого класу з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища
- Семенюк І.А.* Формування звуковимови у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями зорової функції засобами полісенсорного сприймання
- Фундурат Ю.О.* Формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами Storytelling

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Ареф'єва Юлія Євгенівна

Науковий керівник:

Циганчук Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. У будь-якому суспільстві є види поведінки, які відхиляються від загальноприйнятих суспільних норм. Часто вони виявляється показником стану розвитку або деградації суспільства.

Проблема девіантної поведінки вивчається давно, але незважаючи на це, в сучасному світі вона не стає менш актуальною. Девіантна поведінка, як правило, починає виявлятися в підлітковому віці. Впродовж цього періоду відбувається своєрідний перехід від дитинства до дорослості, від незрілості до зрілості, який охоплює всі аспекти розвитку підлітка: анатомо-фізіологічну перебудову, інтелектуальний та етичний розвиток, формування правосвідомості, моральності та ін.

Підлітковий вік характеризується складними та суперечливими змінами, на підставі чого його ще називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка пов'язується з психологічними новобудовами, появою нових форм активності, зміною інтересів і стосунків дитини з дорослими, навколишнім світом.

Актуальність дослідження також пов'язана з тим, що саме усвідомлення підлітками себе дорослими часто суперечить фактичним їх можливостям, що і стає своєрідним каталізатором проявів девіантної поведінки. Особистість в даному віці усіма доступними їй засобами, як нормативними, так і девіантними, намагається утвердити себе як самостійного суб'єкта. Підліток намагається довести, що він здатний на незалежні прояви поведінки та на окремі вчинки. Центральним новоутворенням стають якісні зрушення у розвитку самосвідомості (Л. Боживич, М. Боришевський, Т. Драгунова, Л. Подоляк та ін.).

Підлітки часто характеризуються нестабільною поведінкою, неврівноваженістю, невмінням себе контролювати і регулювати міжособистісні стосунки. До того ж, самооцінка їх нестабільна і може бути завищеною чи заниженою в залежності від соціального статусу особистості в колективі. Ці особливості і призводять до виникнення девіантної поведінки.

Проблемам девіантної поведінки присвячено низку досліджень вітчизняних науковців (В. Баранов, І. Віденєєва, О. Двіжова, І. Єрмаков, В. Крижко, Л. Колесова, Є. Павлютенков, В. Похлібна, М. Примуш, М. Рижков, Н. Рождественская, О. Солодилова, Л. Сохань, Т. Титаренко, П. Філонова, М. Хилько, та інші).

Вивченню різних аспектів девіантної поведінки підлітків присвячені дослідження таких вчених, як Л. Веккер, Е. Дюркгейм, Д. Дьюї, Е. Ейдемільер, Ж. Кетле, Л. Леві-Брюль, Л. Малімон та інші.

На зв'язок емоційного стану та девіантної поведінки звернули увагу у своїх роботах такі вчені як Л. Божович, А. Запорожець Т. Кириленко, І. Мельничук.

Теоретичні та практичні дослідження самооцінки та її зв'язку з девіантною поведінкою можемо знайти у психологічних дослідженнях Л. Божович, Т. Драгунової, Д. Ельконіна, І. Кона, Д. Фельдштейна та ін.

Цікавими є дослідження характерологічних особливостей підлітків, які виявляються в різних формах поведінки. Дану проблематику розробляли Ш. Бюлер, Н. Іванов, А. Лічко, К. Леонгард, Х. Ремшмідт, Б. Слуцкин, В. Штерн, О. Яковльов.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлюється її соціальною важливістю та недостатньою дослідженістю її особистісних чинників.

Мета дослідження: дослідити психологічні особливості девіантної поведінки в підлітковому віці.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Теоретично дослідити філософські, психологічні та педагогічні літературні джерела з проблеми дослідження.
2. Емпірично дослідити прояви девіантної поведінки у підлітків та чинники, які супроводжують девіантну поведінку.
3. Дослідити взаємозв'язок психологічних особливостей особистості та девіантної поведінки підлітків.
4. Розробити рекомендації щодо корекції проявів девіантної поведінки у підлітковому віці.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення психологічних особливостей девіантної поведінки в підлітковому віці; аналіз наукових, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез; емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: девіантна поведінка, відхилення, підлітковий вік, психологічні особливості, нормативна поведінка.

Белошицька Анна Євгенівна

Науковий керівник:

Лозова Ольга Миколаївна,

доктор психологічних наук, професор

СУБ'ЄКТИВНІ ПЕРЕЖИВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВОЇ КРИЗИ У ВІЦІ РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Актуальність теми дослідження. Наявність сенсу життя є важливою частиною благополуччя, здоров'я та розвитку людини. Певний пережитий стрес і його наслідки становлять серйозну загрозу психічному здоров'ю індивіда. Питання смисложиттєвої сповненості або, на противагу цьому, смисловтрати завжди залишаються актуальними.

Процес становлення цінностей та сенсів життя може бути порушений при проходженні людини крізь кризові періоди її життя. Чому виникають кризи, як їх пережити, яким чином вони впливають на подальше життя людини – питання, важливі для гармонійного розвитку людей. Кризи, що впливають на формування самооцінки та самоцінності, кризи, пов'язані із соціальним становищем, можуть уповільнювати формування загальних цінностей та самоцінності людини, провокувати появу емоційного вигорання індивіда.

Особливо це притаманно віку ранньої дорослості, коли особистісні ресурси здаються невичерпними, людина може навіть не розуміти, що переживає кризу. Вік ранньої дорослості охоплює декілька істотних криз на шляху людини: кризи навчання, пошуку роботи, становлення як дорослої людини. У віці ранньої дорослості формуються морально-

особистісні цінності, розвиток яких може впливати на перебіг різних життєвих криз. Цей віковий період пов'язаний з багатьма екзистенційними виборами, які потрібно зробити людині на життєвому шляху. Життєві ситуації, які відбуваються на фоні екзистенційної кризи, вносять деякі корективи в особистість та її життєвий план.

Психологічна наука пропонує різні підходи до вивчення особистості, її кризових переживань та смислу людського життя. Положення системно-структурного (Б. Ломов, В. Барабаншиков), суб'єктного (С. Рубінштейн, В. Татенко), гуманістичного (А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Балл) та культурно-історичного підходів (Л. Виготський, О. Леонт'єв) покладені в основу цього дослідження. Теоретичний базис роботи складає також аксіологічна концепція (М. Боришевський, З. Карпенко, Г. Радчук) та концепція смислотворення, зокрема, дослідження смисловтрати у феноменології смисложиттєвих криз особистості (Д. Леонт'єв, Є. Осін, В. Франкл).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості виникнення та перебігу смисложиттєвих переживань в період кризи.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Теоретично розкрити методологічні основи дослідження кризових смисложиттєвих переживань особистості.
2. Емпірично виявити причини виникнення та особливості перебігу смисложиттєвих переживань у віці ранньої дорослості.
3. Запропонувати рекомендації щодо гармонізації смисложиттєвих переживань, які можуть використовуватися психологами-практиками.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: задля впровадження результатів даного дослідження в галузь наукового знання було сплановано ряд поетапних дій, які відповідають завданням дослідження. На першому етапі проводився аналіз наукових джерел з теми дослідження, проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення смисложиттєвих криз та їх типології.

Для реалізації емпіричного етапу дослідження дібрано інструментарій: «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Д. Леонт'єв), адаптований «16-факторний особистісний опитувальник» (Р. Кеттел), «Опитувальник смисложиттєвої кризи» (К. Карпинський), «Шкала самооцінки» (Ч. Спілбергер, Ю. Ханін), «Опитувальник самоствалення» (В. Столін, С. Пантелєєв), «Шкала психологічного стресу PSM-25» (L. Lemyre, R. Tessier, L. Fillion), «Шкала екзистенції» (А. Ленгле, К. Орглер).

Систематизовано та узагальнено теоретичні та емпіричні дані. Для статистичної обробки отриманих даних використовувались методи математичної статистики, методи якісної інтерпретації даних.

Ключові слова: криза, переживання, самооцінка, смисловтрата, смисложиттєва криза.

Бойченко Ольга Олегівна

Науковий керівник:

Маланьїна Тетяна Михайлівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО МІЖОСОБИСТІСНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

Актуальність теми. Незаперечним є факт, що міжособистісні взаємини є важливим аспектом людського буття. Близькі значущі стосунки є нагальною потребою людини, в них людина розвивається, набуває життєвого досвіду. В конструктивних стосунках відбувається

постійний взаємообмін між людьми. Однак існують і різні форми дисфункціональних стосунків, коли цей обмін порушується, до яких можна віднести і міжособистісну залежність.

Міжособистісна залежність являє собою розлад поведінки і відносин з фіксацією на оточуючих людях або конкретній людині, в основі якого лежить сильна потреба в певній особі з метою отримання підтримки і допомоги від цієї особи і нездатність індивіда до самостійної поведінки. Людина, яка схильна до такого роду залежності, може проявляти риси інфантильності у багатьох сферах життя. У неї відсутня автономність прийняття рішень, тому вона фіксується не на собі, своїх цілях і досягненнях, а на людині, з якою у неї починають формуватися залежні відносини. Протилежністю таких відносин є контрзалежна поведінка. При такій поведінці люди зовні позиціонують себе як дуже самовпевнені, сміливі та рішучі. Однак вони відчувають свою внутрішню слабкість, невпевненість у власних силах, а також відчувають потребу в допомозі з боку інших. Люди з контрзалежною поведінкою найчастіше успішні в професійній діяльності, занурені з головою в роботу. Вони можуть швидко займати високі посади. Але при цьому таким людям важко встановлювати близькі та довірливі стосунки з іншою людиною. Вони не знають, як формувати і підтримувати їх. Через це у них присутній страх зближення з людьми.

Міжособистісна залежність, часто будучи зовні непомітною для оточуючих, має серйозні негативні наслідки для особистості. Вона негативно впливає на поведінку людини, прийняття рішень в особистому житті і професійній діяльності, психічне і фізичне здоров'я.

Виникнення міжособистісної залежності обумовлено досить широким спектром соціальних, культурних, біологічних і психологічних чинників, до яких можна віднести: несприятливе оточення, сімейні проблеми та проблеми в стосунках, порушення емоційно-вольової сфери та саморегуляції, проблеми самооцінки, тощо (М. Бітті, В. Битенський, Р. Браун, Ш. Вешигдер-Крус, Н. Дмитрієва, М. Жидко, Є. Змановська, А. Єгоров, Ц. Короленко, А. Кочарян, О. Личко, Н. Максимова, В. Менделевич, Х. Мілкман, В. Моргун, В. Москаленко, Д. Пайнз, Н. Пихтіна, В. Рибаків, С. Сандерворт, К. Седих, О. Соловійова, С. Толстоухова, Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд, А. Худяков, О. Шорохова та ін.). При цьому спостерігається дефіцит досліджень закономірностей і психологічних механізмів формування міжособистісної залежності, особистісних особливостей людей, схильних до формування різних співзалежних моделей поведінки. Одним із таких маловивчених феноменів, в контексті проблеми міжособистісної залежності, є копінг-стратегії та копінг-поведінка.

Копінг-поведінка (долаюча поведінка) визначається як сукупність когнітивних, емоційних та поведінкових стратегій, які використовуються для того, аби впоратися із викликами буденного життя. У психології копінг можна розуміти як розширення (збільшення) свідомого зусилля задля вирішення особистих та міжособистих проблем і намагання опанувати, мінімізувати або переносити стрес чи конфлікт (Л. Анциферова, В. Бодров, В. Грандт, М. Дідух, Н. Ендлера, І. Корнієнко, Т. Крюкова, Р. Лазарус, Р. Мус, С. Нартова-Бочавер, Д. Отіч, Дж. Паркер, М. Перрез, М. Райтчерз, Н. Родіна, З. Сівогракова, А. Симак, А. Сидоренко, А. Склень, Т. Ткачук, С. Фолкман, В. Чернобровкін). Ефективність копінгових зусиль (копінгу) залежить від типу стресу і/або конфлікту, індивідуальних особливостей кожної окремої людини та обставин.

Зважаючи на особливу роль конструктивних форм долаючої поведінки в життєдіяльності людини, її ресурсного потенціалу, актуальним видається дослідження особливостей копінг-поведінки осіб, схильних до міжособистісної залежності з метою впровадження відповідної науково обґрунтованої психологічної допомоги. Недостатність науково-практичних розробок даної проблеми та актуальність її вивчення обумовили вибір теми дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості копінг-поведінки осіб схильних до міжособистісної залежності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз проблеми міжособистісної залежності та копінг-поведінки.
2. Емпірично дослідити особливості копінг-поведінки людей з різними типами залежностей.
3. Розробити психологічні рекомендації для осіб, схильних до міжособистісної залежності щодо підвищення психологічної компетентності у використанні конструктивних форм долаючої поведінки.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблем міжособистісної залежності та психосоціальних факторів її виникнення, поняття копінг-стратегій та їх ролі в життєдіяльності людини; порівняння, узагальнення, систематизація даних; емпіричне дослідження особливостей копінг-поведінки осіб, схильних до міжособистісної залежності за допомогою методу тестування; математико-статистична обробка, кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження; розробка стратегії психологічної роботи з розвитку конструктивних форм копінг-поведінки.

Ключові слова: міжособистісна залежність, співзалежність, міжособистісні взаємини, копінг-стратегії, копінг-поведінка, долаюча поведінка.

Буторіна Дарина Олегівна

Науковий керівник:

Циганчук Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність дослідження. Тема психологічного насильства не нова, проте дедалі більше набуває актуальності. Попри це, різні форми психологічного насильства все ще є частиною життя багатьох людей. Зокрема, можна виділити гендерну дискримінацію, яка є гострою темою вже тривалий час, адже за неї не карають, її не так просто виявити зразу та довести.

Сьогодні як жінки, так і чоловіки збільшують діапазон професій, у яких можуть працювати, збільшується відсоток жінок на ринку праці, особливо в європейських країнах. Незважаючи на розвиток, який стає дедалі швидшим, досі є організації та установи, що дотримуються гендерного розмежування та закріплюють гендерні ролі, окремі вимоги й очікування до них. Окрім вимог, також різняться й пропозиції й умови праці, які надають роботодавці.

Гендерна взаємодія є важливою характеристикою соціальних та організаційних відносин, психологічного та професійного розвитку. Гендерна нерівність у професійному середовищі має вплив на особистість і може проявлятися не тільки з боку загалом ринку праці, роботодавців, а й з боку колег, які можуть вчиняти мобінг, сексизм, харасмент, газлайтинг.

Гендерна дискримінація – нерівні права жінок і чоловіків, які створюють систему обмежень або/та привілеїв за ознакою статі, нерівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків. Визначення поняття «гендерна дискримінація» також наявне у статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок». Також у

законодавстві серед основних положень зазначено недопущення дискримінації за ознакою статі (стаття 3). Але, незважаючи на існування законодавчої бази, в Україні залишається та продовжується розмежування людей як професіоналів за статтю, що проявляється ще на етапі резюме та співбесід. Окрім цього, є різниця в оплаті праці між чоловіками та жінками, сексуальні домагання на робочому місці та інші форми дискримінації.

Проблему психологічного насилля розглядали науковці: А. Орлов, Е. Волков, І. Кочергіна, І. Фурманов, Н. Разумейко, О. Ткаченко, S. Namarnan, W. Bernet та інші.

Активно розробляли питання змісту, видів, механізмів та етапів формування гендерної ідентичності, психологічної статі особистості такі автори, як Т. Говорун, І. Жеребкіна, Є. Ільїн, І. Клещина, В. Москаленко, Л. Ожигова, А. Чекаліна та ін. Реалізацію в контексті гендерних ролей, гендерні конфлікти та їх вплив на взаємодію досліджували Ю. Альошина, Н. Гаврікова, О. Гаврилиця, П. Горностаї, О. Лопухова.

Проблему гендерної дискримінації, її аспекти, сутність і прояви, зокрема, з точки зору ринку праці, висвітлено в роботах Н. Аніщук, С. Бандури, В. Близнюк, Д. Богині, О. Грішнєвої, Е. Житникової, Т. Марценюка, А. Чухна, Л. Яковлевої та ін. Проблеми гендерної нерівності в професійному середовищі, дискримінації за гендерними ознаками, судження за гендерними стереотипами, розділ працівників за традиційними гендерними ролями досліджували науковці: С. Бем, І. Ващенко, Є. Гвоздева, О. Здравомислова, Т. Кандаурова, Р. Кантер, Л. Карамушка, Е. Келлан, М. Кімел, Л. Кравченко, Н. Лавриненко, М. Небезина, М. Ткалич та ін. Проте, зазначені вище проблеми досліджуються в контексті взаємодії між представниками різних статей, акцент робиться на дискримінації жінок чоловіками, не враховуються та не описуються прояви дискримінації між представниками однієї статі та щодо чоловіків зокрема, що залишає простір для подальших теоретичних та практичних розробок. Потребують подальшого дослідження і наслідки гендерної дискримінації з метою формування рекомендацій щодо їх усунення.

Мета дослідження: дослідити особливості гендерної дискримінації в професійному середовищі.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз психологічних, соціальних, історично-правових літературних джерел з теми дослідження.
2. Емпірично дослідити прояви гендерної дискримінації в професійному середовищі та її наслідки.
3. Розробити рекомендації щодо подолання наслідків гендерної дискримінації як прояву психологічного насильства.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: узагальнення теоретичних даних, теоретико-методологічний аналіз психологічних, історично-правових джерел, системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; емпіричні методи: опитування, анкетування; методи математичної статистики.

Ключові слова: гендерна дискримінація, гендерна нерівність, професійна діяльність, професійне середовище, гендерна взаємодія, психологічні особливості, норми поведінки.

Воронцова Анна Сергіївна

Науковий керівник:

Лозова Ольга Миколаївна,

доктор психологічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. Дослідження гендерної ідентичності, зокрема, аналіз візуальної репрезентації феномену гендеру є актуальними. Сучасне суспільство все ще насичено стереотипами щодо поведінки, зовнішності та рис особистості в залежності від статевої належності та гендеру людини. Одним з основних шляхів розкриття меж гендерної ідентичності було та залишається мистецтво, яке у своїй візуальній формі несе сильні та прогресивні ідеї щодо можливостей існування різних особистостей.

У психологічній науці, зокрема, в культурно-історичній психології Л. Виготського, свого часу були осмислені функції мистецтва. Пізніше В. Петренко запропонував психосемантичний похід до сприйняття мистецтва, в руслі якого, зокрема, психосемантиці сприйняття живопису, присвячені праці Є. Коротченко. Асиметрія гендерної ідентичності вивчалася О. Майгуровою. К. Улибіна присвятила роботу пошуку зв'язків між ставленням до тіла та гендерними характеристиками в юнацькому віці. В руслі цих досліджень надзвичайно важливою постає досі слабо досліджена проблема розуміння впливу візуального мистецтва на гендерну ідентичність через одну з провідних унікальних діяльностей людини – творчість.

Метою роботи є теоретичний аналіз та емпіричне дослідження особливостей впливу візуального мистецтва на гендерну ідентичність юнаків.

Відповідно до мети роботи були визначені **завдання**:

1. На основі теоретичного аналізу розкрити методологічні основи дослідження гендерної ідентичності.
2. Емпірично виявити особливості впливу різних форм візуального мистецтва на спектр гендерної ідентичності юнаків.
3. Розробити та апробувати корекційну програму гармонізації гендерної ідентичності юнаків.

Проведене дослідження вказує на чітку кореляцію домінуючих уявлень щодо гендерних ролей та їх репрезентацію у мистецтві через історію людства. Ці фактори дають можливість розглядати наявність чіткої тенденції між змістом візуального мистецтва та суспільним формуванням гендерної ідентичності юнаків.

Шляхи реалізації мети та завдань. Проведення наукового дослідження передбачає послідовну реалізацію двох етапів. Перший етап теоретичний, в якому відбуватиметься аналіз психологічної літератури з даної та дотичних тем. На другому етапі відбуватиметься безпосереднє емпіричне дослідження із застосуванням методів: опитування респондентів, аналізу продуктів діяльності, семантичного диференціала, вільного асоціативного експерименту з подальшою обробкою та систематизацією отриманих даних. Для статистичної обробки отриманих даних використовувались методи математичної статистики, методи якісної інтерпретації даних. Фінальна стадія роботи передбачає створення корекційної програми гармонізації гендерної ідентичності юнаків.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що комплексне розуміння та емпірична розробка проблеми створить психологічне підґрунтя для побудови ефективної.

Ключові слова: візуальне мистецтво, гендер, гендерні ролі, стать, юнацький вік.

Гмиріна Вікторія Юріївна

Науковий керівник:

Циганчук Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Актуальність дослідження. Конфлікт – це невід’ємна частина людського життя. Він народжується на ґрунті щоденних розбіжностей думок, поглядів, потреб, бажань, інтересів, стилів життя. Поняття конфлікту сьогодні не належить якійсь одній певній галузі знань науки чи практики. Це соціальний феномен, який проникає в усі сфери людського соціуму. Людське життя суперечливе, у ньому кожний індивід так чи інакше самовизначається й самоутверджується в процесі конфліктологічної взаємодії протягом життя.

До найпоширеніших психологічних конфліктів належать міжособистісні конфлікти. Вони охоплюють практично всі сфери людських відносин. Будь-який конфлікт зрештою зводиться до міжособистісного. Навіть у міждержавних конфліктах відбуваються зіткнення між лідерами або представниками держав.

Тому знання особливостей міжособистісних конфліктів, причин їх виникнення і способів управління ними є важливою складовою у професійній підготовці будь-якого фахівця. Міжособистісні конфлікти виникають через суперечності у відносинах двох або більшої кількості людей, які виконують спільну діяльність.

Середньостатистична людина проводить більшу частину свого життя саме на роботі, взаємодіючи з колегами, керівництвом, підлеглими, партнерами по бізнесу або клієнтами. При такій взаємодії в спілкуванні виникає протилежність поглядів, думок, що в свою чергу призводить до конфліктів або суперечок між членами групи, групами в цілому.

Міжособистісні конфлікти мають свої особливості, які зводяться до наступного. У міжособистісних конфліктах протиставлення людей відбувається безпосередньо, тут і зараз, на основі зіткнення їх особистих мотивів. У міжособистісних конфліктах виявляється весь спектр відомих причин: загальних і конкретних, об’єктивних і суб’єктивних. Міжособистісні конфлікти для суб’єктів конфліктної взаємодії є своєрідним «полігоном» перевірки характерів, темпераментів, прояву здібностей, інтелекту, волі та інших індивідуально-психологічних якостей. Міжособистісні конфлікти відрізняються високою емоційністю і поширенням на практично всі сторони відносин між конфліктуючими. Міжособистісні конфлікти зачіпають інтереси не тільки конфліктуючих, але і тих, з ким вони безпосередньо пов’язані або службовими, або міжособистісними відносинами.

Важливість дослідження конфлікту саме в ситуації навчання у вищих навчальних закладах визначається тим, що конфлікт може ставати одним з провідних чинників, які знижують ефективність навчання та призводить до негативних наслідків.

Питання конфлікту розглядали і розглядають багато вчених: соціологів, психологів, конфліктологів. Конфлікти вивчались в межах багатьох напрямків: психоаналітичного (А. Адлер, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні), теорії групової динаміки (Д. Кречів, К. Левін, Л. Ліндсей), соціометричного підходу (Г. Гурвич, Е. Дженігс, С. Додд, Дж. Морено), теорії структурного балансу (Ф. Хайдер) та інші. Проблеми конфліктів також розглядали Ф. Бородкін, А. Дмитрієв, Р. Кан, Д. Кац і Н. Коряк, В. Кудрявцев.

Мета дослідження: дослідити причини та наслідки міжособистісних конфліктів у студентів-психологів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблематики конфлікту.
2. Емпірично дослідити причини та наслідки конфліктної поведінки.
3. Розробити рекомендації щодо усунення наслідків міжособистісних конфліктів у студентів-психологів.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є комплекс методів: теоретичні – системно-структурний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження; емпіричні – констатувальний експеримент, бесіда, спостереження в фіксованих ситуаціях та

психодіагностичне тестування; математично-статистичні при обробці отриманих інформаційно-числових даних.

Ключові слова: конфліктна поведінка, конфлікт, стратегії поведінки в конфлікті, міжособистісний конфлікт, сторони конфлікту.

Заріцька Аліна Миколаївна

Науковий керівник:

Краєва Оксана Анатоліївна,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ У ПРОЦЕСІ ВИБОРУ ПАРТНЕРА

Актуальність теми дослідження. Останнім часом у сучасній психології активізується інтерес до ідентичності особистості, значно цікавим для емпіричного дослідження постає питання впливу ідентичності на вибір партнера у процесі особистісних стосунків. Вельми актуальним залишається наукове питання на підставі яких факторів особистість обирає партнера. Так, згідно З. Фрейда партнер переважно обирається «за образом і подобою» батька протилежної статі, почуття любові тут трактується як результат переносу. Концепції Г. Дікса та Дж. Віллі наголошують на проєкціях бажань, незадоволених у період дитинства. Партнери взаємодіють, експериментують на собі, намагаючись взаємно відреагувати та розв'язати свої невротичні проблеми. Так, В. Мурштейн у теорії «стимул–цінність–роль» інтегрував ідеї Р. Уінча й концепцію «фільтрів», припустив, що пари проходять у своїх стосунках стадії задоволення визначених потреб. Із цього зроблено висновок, що вибір партнера може бути обумовленим різними потребами, як здоровими так і невротичними, що значною мірою впливатиме на успішність становлення стосунків надалі.

Залишається нерозкритою в науковому контексті гіпотеза, як власне показники особистісної ідентичності та ідентичність загалом впливають на вибір партнера та зав'язування стосунків у юнацькому віці. Обрана нами тема дослідження опосередковано має надати відповіді на подібного роду питання та сприяти розумінню, який саме вплив має ідентичність на процес вибору партнера в юнацькому віці.

Як відомо, у зарубіжній психології дослідження ідентичності здебільшого здійснювалося в межах двох теоретичних напрямів: перший спирався саме на поняття ідентичності (Е. Еріксон), другий виходив із концепції «Я» Дж. Міда. В українській психології поняття «ідентичність», до недавнього часу, практично не використовувалося і не було предметом теоретичного й емпіричного вивчення, натомість впродовж останнього десятиліття воно постає центром уваги науковців та практичних психологів.

Почуття ідентичності, за Е. Еріксоном, формується саме в юнацькому віці, який характеризується розширенням спектру соціальних ролей та соціальних ідентичностей. За словами О. Леонтєва, розширення картини світу, включення до неї нових сфер активностей та відповідних стосунків веде до розширення категорії «значимий інший» (А. Петровський). До кола значимих осіб належать не лише рідні, а й інші дорослі люди, які беруть участь у житті особистості: авторитетні колеги, знайомі у професії, друзі, ровесники та партнери в інтимно-особистісних стосунках.

Ідеї стосовно того, що образ значимого іншого є важливим фактором успішності та тривалості стосунків було закладено у роботах Г. Саллівана.

У юнацькому віці, аналіз особистісних аспектів інтимно-особистісних стосунків здійснюється у кількох напрямках. Так, роботи З. Фрейда присвячено формуванню

фізіологічної та психологічної сексуальної зрілості. Інші дослідження звертають увагу на емоційну складову інтимно-особистісних стосунків, які відіграють важливу роль в юнацькому віці для відчуття гармонії та задоволення внутрішніх потреб юнаків та дівчат.

На тлі цього, виникає змістовне наповнення образу інтимного партнера в зазначеному віці та його зіставлення з особистісною ідентичністю. Існує припущення, що образ ідеального партнера в юнацькому віці має гендерні відмінності: дівчата в образ ідеального інтимного партнера включають якості, що відображають досвід соціальної та інтимної взаємодії, проте вважають, що для жінки першочерговими є зовнішні риси; юнаки образ ідеальної інтимної партнерки будують на основі зовнішніх ознак.

Низка вказаних припущень стосовно питань, які розглядають причини вибору партнера, у науковому контексті передбачає вивчення стосунків під різними кутами, але жодна з них не розглядає саме ідентичність у процесі вибору партнера юнаками та дівчатами, тому заплановане дослідження постає актуальним у сьогоденні.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості ідентичності юнаків та дівчат у процесі вибору партнера.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних підходів до розуміння психологічних особливостей ідентичності юнаків та дівчат.
2. Емпірично дослідити психологічні особливості ідентичності у процесі вибору партнера в юнацькому віці.
3. Розробити тренінгову програму спрямовану на розвиток особистісної ідентичності з метою психологічної допомоги юнакам та дівчатам у процесі вибору партнера.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Серед теоретичних методів застосовано: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння основних положень щодо психологічних особливостей ідентичності юнаків та дівчат у процесі вибору партнера та її висвітлення у психологічній науці; емпіричні методи представлено: опитуванням; психодіагностичними методиками: «Методика дослідження особистісної ідентичності» (В. Б. Нікішина, О. А. Петраш); розробленим авторським опитувальником образу ідеального партнера; методикою діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі; методами математичної статистики: коефіцієнт кореляції Пірсона, критерій Стьюдента тощо.

Ключові слова: ідентичність, інтимно-особистісні стосунки юнацького віку, особистісна ідентичність, процес вибору партнера.

Магер Анастасія Юрївна

Науковий керівник:

Клібайс Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ТА САМОСТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Актуальність теми дослідження. Дослідження механізмів психологічного захисту завжди було і продовжує бути актуальним, через їх безпосередній вплив як на внутрішню психічну реальність суб'єкта, так і на світ навколо нього. Вперше поняття психологічного захисту з'явилося у психотерапевтичній практиці З. Фрейда і було результатом реакції людини на життєві труднощі – це була неусвідомлена стратегія зниження тривоги ціною викривлення реальності. Механізми психологічного захисту забезпечують розв'язання як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів у значущих для людини ситуаціях, розкривають

базові механізми збереження її позитивного ставлення до себе та відчуття власної гідності і є показником рівня адаптованості особистості. Механізми психологічного захисту вивчали (Ф. Бассін, Ф. Березін, Ф. Василюк, Р. Грановська, Ю. Захарова, Б. Зейгарник, В. Журбін, Б. Карвасарський, О. Соколова, Т. Яценко та ін.).

В основу нашого дослідження було покладено концепції самоствавлення особистості (Р. Бернс, У. Джеймс, С. Пантілеєв, В. Столін та ін.), принципи єдності свідомості, самосвідомості та діяльності (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Максименко, С. Рубінштейн), положення про особливості розвитку самосвідомості в юнацькому віці (І. Беґа, Л. Божович, М. Боришевського, І. Булах, О. Гуменюк, Л. Долинської, Е. Еріксона, Т. Зелінської, І. Кона, П. Чамати та ін.).

Саме узгоджене, гармонійне самоствавлення як емоційно-ціннісна, емоційно-оцінна складова Я-концепції дозволяє особистості обирати власні смисли, цінності. Самоствавлення як компонент самосвідомості є регулятором вибору цінностей, соціальної поведінки особистості.

Узагальнюючи ідеї вчених щодо сутності, ролі, особливостей розвитку самоствавлення, доцільно визначити його як складно організоване психологічне утворення самосвідомості, яке виражає систему суб'єктивного оцінювання і ціннісного прийняття власного Я, що впливає на єдність свідомості та самосвідомості, на встановлення смислового, ціннісного вибору особистості та на механізми управління поведінкою.

У сучасному світі розвиток механізмів психологічного захисту, що залучають самосвідомість має велике значення через велику кількість стресорів, поширеність неусвідомленого проживання життя у суспільстві, ліпшу взаємодію особистості в інших.

Виявлення взаємозв'язку між самоствавленням і механізмами захисту психіки студентів є актуальним через особливості вікового періоду, а саме формування еґо-ідентичності. У сучасній вітчизняній психології проведено багато досліджень, присвячених виявленню специфіки цього періоду. Зокрема розглянуто особливості студентського віку, як важливого етапу розвитку особистості (Б. Анан'єв, П. Бабочкін, М. Дворяшина, Н. Пейсахов, Н. Рейнвальд, Є. Рибалко, Є. Степанова); дослідження ідентичності в контексті теорій вікових криз розвитку як специфічний феномен юності (Л. Божович, А. Ватерман, Л. Виготський, М. Гінзбург, І. Дубровіна, Е. Еріксон, І. Кон, Д. Марсія, А. Прихожан, Д. Фельдштейн, та ін.). Не зважаючи на велику кількість та наукову цінність цих досліджень, взаємозв'язок захисних механізмів психіки та особливостей самоствавлення студентів був розкритий недостатньо. Отже, велика соціальна значущість проблеми та її недостатня дослідженість зумовлюють актуальність обраної нами теми.

Мета дослідження: виявити та розглянути захисні механізми психіки у зв'язку із особливостями самоствавлення студентів.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання:**

1. Проаналізувати наукові підходи до проблеми самоствавлення та феномену механізмів психологічного захисту студентів.
2. Емпірично виявити захисні механізми психіки студентів, дослідити їх зв'язок із проявами самоствавлення.
3. Сформулювати рекомендації, спрямовані на гармонізацію самоствавлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз психологічної літератури, класифікація та систематизація наукових джерел; емпіричні методи: методика дослідження самоствавлення (С. Пантелєєв); методика «Індекс життєвого шляху» (Life Style Index, LSI) Плутчіка – Келлермана – Конте; методи математичної статистики: коефіцієнт кореляції Пірсона.

Ключові слова: самоствавлення, психологічний захист, механізми психологічного захисту, самооцінка, самосвідомість.

Решитько Ксенія Андріївна

Науковий керівник:

Клібайс Тетяна Володимирівна
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФЕНОМЕНУ САМОЗВАНЦЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність дослідження. Досягнення життєвого професійного успіху часто вважається основною метою в сучасному цивілізованому суспільстві, але досягнувши його багато людей відчувають страх, що цей успіх є незаслуженим. Цей стан нагадує феномен «гіркої цукерки», який виникає в дошкільному віці, але називається вже по-іншому та спричинений іншими факторами. Феномен самозванця – психологічне явище, при якому людина не здатна приписати власні досягнення своїм якостям, здібностям та зусиллям. Феномен самозванця властивий людям, які за зовнішніми критеріями можуть виглядати досить успішними, але не приписують собі власні досягнення. Наприклад, зазначили, що відчувають себе «самозванцями» видатні письменники, режисери та актори: М. Angelow, О. Coleman, J. Foster, N. Gaiman, N. Portman, E. Watson та інші.

Американські та європейські психологи активно досліджують вищезазначену проблему. Так Р. Clance, S. Imes вивчали характеристики феномену самозванця та фактори його виникнення. D. Harvey, S. Katz емпірично доводять, що чим більшого успіху досягає людина в певній сфері, тим більш критично вона ставиться до себе. D. Thompson відмітив, що регулярне переживання феномену самозванця може стати причиною руйнування кар'єри – часто талановиті студенти відмовлялися від можливості професійного розвитку через страх бути викритими. W. Young досліджувала види прояву феномену самозванця та поведінку, притаманну кожному типу.

За останні 20 років було проведено два великих дослідження феномену самозванця. У 2011 році науковці з Міжнародного журналу поведінкових наук провели дослідження, в результаті якого було встановлено, що близько 70% людей стикалися з феноменом самозванця. У 2018 році було проведено опитування анонімною кар'єрної соцмережі Blind. Результат: в IT-індустрії відсоток людей з синдромом самозванця склав 58%. Опитали майже 10,5 тисячі співробітників, в тому числі компаній-гігантів на кшталт Амазон, Фейсбук, Майкрософт і Гугл.

Не зважаючи на розповсюдженість феномену самозванця у соціумі – це малодосліджена тема у вітчизняній літературі. Гостро відчувається брак теоретичних та емпіричних знань про феномен самозванця. При цьому переживання стану «самозванця» сильно погіршує якість життя, адже людина занижує свої успіхи і боїться ставити перед собою віддалені цілі. D. Thompson та інш. було відмічено прояви феномену самозванця у студентів і негативний вплив цього переживання на їхній професійний розвиток, але не зважаючи на глибину проведених досліджень, питання психологічних особливостей прояву феномену самозванця у студентської молоді вивчено недостатньо, особливо у вітчизняній психологічній літературі.

Отже, актуальність, проблеми дослідження, теоретична і практична цінність, а також недостатня її розробленість зумовили вибір теми дослідження.

Мета дослідження: теоретично дослідити та емпірично обґрунтувати психологічні особливості феномену самозванця у студентської молоді.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз історії розвитку поняття «феномен самозванця» в науковій літературі.

2. Розкрити взаємозв'язок феномену самозванця з самооцінкою, рівнем суб'єктивного контролю та мотивацією досягнення.
3. Здійснити емпіричне дослідження та аналіз психологічних особливостей феномену самозванця у студентської молоді.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел, присвячених психологічним особливостям феномену самозванця та його взаємозв'язку з іншими психічними якостями, явищами та властивостями у студентської молоді; використання емпіричних методів: шкала Р. Clance на визначення наявності та рівня вираженості феномену самозванця, тест Дембо-Рубінштейна на визначення самооцінки особистості, опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» J. Rotter, тест мотивації досягнення Мехрабіана (Mehrabian Achieving Tendency Scale); методів математичної статистики: коефіцієнт кореляції Пірсона; кількісний та якісний аналіз результатів.

Ключові слова: феномен самозванця, самооцінка, рівень суб'єктивного контролю, інтернальність, екстернальність, мотивація праці, мотивація досягнення, мотивація уникнення невдач.

Руднік Ганна Сергіївна

Науковий керівник:

Коханова Олена Петрівна,

кандидат психологічних наук

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ВИЯВ СИНДРОМУ ФОМО СЕРЕД ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується переважанням підвищеної тривожності особистості в результаті актуалізації протиріччя між її прагненням до свободи з одного боку та нестачею безпеки, соціальної впевненості й захисту – з іншого. Останні роки характеризуються повсюдним впровадженням у життя широких верств населення науково-технічних досягнень в галузі інформаційних і комунікаційних технологій. Це явище, яке деякі дослідники називають «демократизацією високих технологій», безумовно позитивно впливає на продуктивність праці та швидкість обробки інформації, проте може і негативно позначатися на розвитку сучасної особистості. Зокрема, найбільш вразливою віковою категорією до шкідливого впливу на неї інформатизації є особи юнацького віку, оскільки саме вони є рушійною силою в активному використанні та продукуванні сучасних технологій. Отримуючи безсумнівні переваги від використання інформаційних систем, побудованих на основі глобальних комп'ютерних мереж, молодь поступово входить в залежність від їх нормального функціонування. За даними дослідження Дослідницького холдингу Factum Group Ukraine, яке було проведено у серпні-вересні 2019 року, шляхом face-to-face інтерв'ю, серед осіб від 15 до 24 років 97 % опитаних «регулярно» користуються Інтернетом. Особи юнацького віку звертаються до послуг глобальної Мережі в більшості випадків для задоволення не когнітивних або професійних потреб, а перш за все з метою організації свого дозвілля. Проводячи все більше часу в інтернеті, молоді люди схильні переживати різноманітні негативні емоційні стани, що здатне призвести до деструктивних змін в особистості. Одним з найбільш поширених таких станів є тривожність, яка здатна із ситуативної переростати в особистісну та спричиняти дезадаптацію молоді людини.

На науковому рівні проблема тривоги та тривожності була і є досить актуальною для психологічної науки. Зокрема її дослідженням займалися В. Астапов, Г. Габдреева, Ю. Забродін, О. Захаров, К. Ізард, Н. Імедадзе, Л. Костіна, М. Левітов, Р. Мей, Г. Прихожан, І. Рантбут, Ч. Спілбергер, З. Фрейд, Е. Фромм, Ю. Ханін, К. Хорні та ін.

Деякі вчені акцентували увагу на соціально-психологічних чинниках виникнення, проявів, а також можливостей корекції тривожності молоді (О. Гредюшко, В. Крайнюк, О. Мілашина, М. Скворцова, О. Федякіна, О. Халік, Я. Цекова, І. Ясточкіна).

Проте аналіз наукових джерел не виявив існуючих вітчизняних наукових робіт саме по проблемі прояву синдрому Fomo у молоді та дав змогу виявити лише зарубіжні роботи по темі (J.P. Abel, L.R. Betts, J.F. Binder, C.L. Buff, S.L. Buglass, S.A. Burr, V. Dogan, Jon D. Elhai, C. Montag, H. Yang, Z. Zhang). Це ще раз підтверджує актуальність проблеми дослідження та потребу в її ґрунтовному аналізі.

Мета дослідження: виявити взаємозв'язок між тривожністю та синдромом Fomo в осіб юнацького віку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми тривожності та синдрому FOMO, а також їх проявів у юнацькому віці.
2. Провести емпіричне дослідження тривожності як вияву синдрому FOMO серед осіб юнацького віку.
3. Розробити програму корекційних заходів з подолання тривожності та синдрому FOMO в осіб юнацького віку.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, психологічних джерел, синтез, класифікація та систематизація наукової інформації по темі дослідження; емпіричні: діагностика респондентів з використанням психодіагностичних методик та анкетування (Тест Кімберлі-Янг на інтернет-залежність, Методика суб'єктивної оцінки ситуаційної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера, Ю. Ханіна, Шкала «Синдром втраченої вигоди» (автори А.К. Przybylski, К. Murayama, С.Р. DeHaan, переклад Н. Михайлова).

Ключові слова: тривога, тривожність, синдром FOMO, молодь, особи юнацького віку.

Столипіна Аліна Дмитрівна

Науковий керівник:

Поліщук Валерій Миколайович,
доктор психологічних наук, професор

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. Дослідницький спектр підліткового віку в умовах зростаючих соціальних викликів і загроз охоплює передовсім проблеми особистісних перетворень, комунікативних особливостей, кризових проявів психіки, когнітивних трансформацій. Як наслідок, визначальна функціональна роль для оптимального індивідуального розвитку як провідного особистісного новоутворення у цьому віці належить самооцінці, специфіка формування якої зараз залежать від прогресуючої інтенсивної глобалізації, позначеної стрімким збільшенням різнопланових інформаційних каналів впливу на людину, зокрема соціальними мережами. Упродовж останнього десятиліття вони стали невід'ємною частиною нашого життя, апріорі визначаючи в людини обриси сприятливої чи несприятливої теперішньої та майбутньої індивідуальної траєкторії. Децентралізація,

доступність, оперативна, можливість зворотного інформаційного зв'язку тощо зумовлюють у соціумі їхню популярність і потужну експансію, часто агресивно визначаючи у кожному життєвому періоді сенситивність його новоутворень, де на рівні підліткового віку такою традиційно залишається самооцінка. Віртуальне спілкування, сфера якого об'єднує мільйони підлітків, їхня віртуальна активність реально і потенційно трансформуються у сумнівні життєві орієнтири, типовими ознаками яких стали хизування, бравада, «ідеальна зовнішність», дорогий відпочинок, предмети розкоші, словотворчість (слогани), яка засмічує мову тощо. Тоді відбувається демонстрування більше уявного, аніж реального повсякденного життя, що призводить у підлітків до виникнення нав'язливих світоглядних стереотипів, посиленних зокрема суб'єктивним почуттям власної неповноцінності та бажанням змінити, наприклад, свою зовнішність, інші прагнення, домагання тощо, але без зміни внутрішнього світу.

Закономірно, що такі тенденційні явища у розвитку підлітків, що впливають на формування самооцінки, стали предметом дослідницької уваги українських (Є. Акімова, Ю. Бабаєва, О. Белінська, А. Жичкина, О. Зінченко, Ю. Данько, О. Філатова) та західноєвропейських вчених (Д. Грінфілд, К. Янг), де фокусується зокрема необхідність вивчення мотивації користувачів соціальних мереж, і навпаки – вплив означених мереж на соціалізацію підростаючої особистості, визначення симптомокомплексів у таких проявах (Д. Белл, Дж. Гэлбрейт, Р. Інгельгарт, М. Кастельс, А. Тоффлер, А. Турен). Це також принципи використання соціальних мереж і прогнозування способів взаємодії людей в Інтернет-просторі (Дж. Антоні, Дж. Вальтер, Б. Ван Дер Хейд, Д. Вестерман, Дж. Кім, Л. Лангвелл, С. Тонг).

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично встановити вплив соціальних мереж на формування самооцінки підлітків.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. На основі теоретичного аналізу тематичних наукових і науково-популярних джерел визначити провідні тематичні пізнавальні концепти (базова термінологія, принципи наукового пошуку, дослідницький інструментарій, логістика збору та обробки інформації, конструювання змісту розділів, функціональне призначення кінцевого авторського прикладного дослідницького продукту).
2. Емпірично встановити структурно-функціональні особливості соціальних мереж як інформаційного агента формування самооцінки у підлітковому віці.
3. Розробити та апробувати просвітницьку програму про вплив соціальних мереж на формування самооцінки у підлітків.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи (аналіз, систематизація, узагальнення змісту тематичних першоджерел), емпіричні методи (спостереження, бесіда, анкетування, аналіз продуктів соціальних мереж, тематичні методики для визначення самооцінки), кількісний та якісний аналіз емпіричних дослідницьких результатів, розроблення та апробація просвітницької програми розвитку вольових якостей.

Ключові слова: віртуальний простір, інформаційний агент, підлітковий вік, самооцінка, соціальні мережі.

Темченко Вікторія Геннадіївна

Науковий керівник:

Рева Олена Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. Підвищення авторитету державної служби у молоді та залучення їх до реалізації свого трудового потенціалу на благо держави неможливо уявити без формування належних соціально-правових умов, які позитивно відображаються на психологічному стані працівників. Сьогоднішня ситуація системи публічного управління та адміністрування має істотні недоліки, зокрема у контексті низької оплати праці, непропорційного співвідношення кількості працівників та їхньої професійної завантаженості, відсутності мотивації та можливості просування кар'єрними сходами, бюрократизму тощо. Як наслідок, вони викликають почуття внутрішньої емоційної спустошеності, що спричиняє необхідність систематизації психологічних характеристик професійного вигорання державних службовців.

У зв'язку з цим, постає проблема пошуку чи створення адаптованих методів для профілактики та запобігання цього феномена. Тут важливо дослідити та проаналізувати симптоми і стадії професійного вигорання саме через призму роботи в органах публічної влади. Науковцями вже встановлено ключові фази формування синдрому емоційного вигорання у спеціалістів, які реалізують свій трудовий потенціал в органах державної влади (напруження, резистенція, виснаження): Так, домінуючими симптомами вигорання у фазі 1) напруження є: незадоволення собою, професією, посадою, конкретними обов'язками, 2) резистенції – неадекватне вибіркове емоційне реагування та редукція професійних обов'язків, 3) виснаження – емоційний дефіцит, емоційна відчуженість та деперсоналізація.

Зміна фаз, як правило, здійснюється відповідно до стажу роботи в конкретному органі державної влади.

Окреслена психологічна проблематика давно є предметом дослідження (Р. Алексюк, В. Амелін, Г. Атаманчук, В. Бодров, В. Бондарь, О. Белих, Ф. Бурлацький, А. Бутенко, Б. Гурне, В. Князєв, С. Крисюк, І. Курас, В. Луговий, В. Майборода, О. Мироненко, І. Надольний, Н. Нижник, М. Пірен, Г. Оайт, В. Ребкало, І. Розпутенко, В. Скуратівський, В. Цветков).. Проте питання впливу специфіки професійної діяльності державних службовців на рівень їхнього професійного вигорання, а також профілактика означених негативних явища є недостатньо вивченою, що, як наслідок, підтверджує актуальність уже нашої теми..

Мета дослідження: теоретично та емпірично вивчити проблему професійного вигорання державних службовців та розробити програму його профілактики.

Відповідно до **мети** визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми професійного вигорання у державних службовців (специфіка професійної діяльності: психологічні, організаційні та соціальні чинники формування професійного вигорання, основні тематичні концепції).
2. Емпірично виявити прояви професійного вигорання у державних службовців.
3. Розробити програму профілактики професійного вигорання у державних службовців.

Шляхами реалізації поставлених завдань є: теоретичний аналіз наукової літератури з питань професійного вигорання у державних службовців, чинників вигорання: емпіричне вивчення у них проявів професійного вигорання з допомогою психодіагностичних методик; статистична обробка даних та їх кількісний і якісний аналіз; розроблення програми профілактики професійного вигорання,

Ключові слова: виснаження, державні службовці, емоційний дефіцит, професійна діяльність, професійне вигорання, редукція, резистенція.

Фроленкова Олена Миколаївна

Науковий керівник:

Подшивайлова Лідія Іванівна,
кандидат психологічних наук, доцент

МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД РАНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Актуальність дослідження. Нематеріальну складову національного багатства України передусім становить професійний потенціал громадян. Вивчення феномена професійної самореалізації особистості та факторів, що на нього впливають, є важливою умовою розвитку країни. Дослідження в цьому напрямку сприятимуть максимальному розкриттю потенціалу українців у професійній діяльності.

Питання професійної самореалізації особливого значення для людини набуває в період з двадцяти до сорока років, який Г. Крайг визначив як період ранньої дорослості. Цей віковий проміжок характеризується досягненням особистісної ідентичності та початком продуктивної трудової діяльності.

Вивченням проблеми професійної самореалізації особистості займалися Б. Ананьєв, В. Бодров, Ф. Герцберг, Е. Зеєр, Є. Клімов, Б. Ломов, Д. Макгрегор, С. Рубінштейн та ін. Зокрема, С. Кудінов запропонував полісистемну модель професійної самореалізації особистості, Л. Коростильова – структурно-функціональну модель, Є. Гаврилова – структурну модель, у якій виокремила цільовий, ресурсний і феноменологічний компоненти професійної самореалізації особистості. На основі своєї структурної моделі Є. Гаврилова розробила методіку для вимірювання рівня професійної самореалізації особистості, що надало можливість використання цього показника для порівняння з іншими показниками в науково-психологічних дослідженнях.

Поява комплексних концепцій професійної самореалізації особистості була спробою вчених відповісти на питання: яким має бути процес професійної самореалізації людини? Які фактори впливають на професійну самореалізацію і як? Які проблеми чи бар'єри порушують процес розвитку людини у професійній сфері? Пошук відповідей на ці питання призводить до необхідності розглядати професійну самореалізацію як складний багатофакторний конструкт, у контексті чого набувають актуальності дослідження окремих факторів впливу на професійну самореалізацію.

Важливе місце в процесі професійної самореалізації відводиться потребам та мотивам, що стимулюють людину прагнути до досягнення цілей і бути активною в їх досягненні. Закономірності та механізми функціонування мотивації досягнення, форми та методи її актуалізації й розвитку досліджувалися М. Батурінім, Л. Бороздіною, В. Гербачевським, Ю. Орловим, Дж. Аткинсоном, Б. Вайнером, Д. Мак-Клелландом, Р. Нігардом, Дж. Ніколсом та ін.. Свій внесок у вивчення впливу мотивів досягнення успіху та уникнення невдач на поведінку особистості зробили Т. Елерс, А. Мехраб'ян, А. Реан. Вітчизняний вчений Ф. Подшивайлов, спираючись на спостереження та розробки М. Ковінгтона, обґрунтував квадрантний метод побудови типології особистості за показником мотивації досягнення на основі співставлення рівнів мотивації досягнення цілі та успіху і рівнів мотивації уникнення невдач, а також виділив чотири типи особистості за цим показником («оптимісти», «сумлінні», «самозахисники», «ті, що змирились») та описав їх психологічні характеристики.

Мотивація досягнення як один із різновидів мотивації діяльності, пов'язаний з потребами людини досягати успіху й уникати невдач, має особливе значення в період ранньої дорослості. Оскільки окрім професійного розвитку в цей період вибудовується

власний спосіб життя, власний статус людини, відбувається не лише засвоєння нею нових соціальних ролей, а й їх реалізація.

Проведений науково-теоретичний аналіз проблеми професійної самореалізації особистості в період ранньої дорослості виявив недостатність вивчення у вітчизняній психології її факторів, зокрема впливу мотивації досягнення на професійну самореалізацію особистості, і тим самим показав актуальність пошуку нових шляхів та способів розвитку мотивації досягнення задля успішної професійної самореалізації особистості.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично дослідити особливості впливу мотивації досягнення на професійну самореалізацію особистості в період ранньої дорослості.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми професійної самореалізації особистості та визначити її особливості у період ранньої дорослості.
2. Емпірично дослідити рівень і тип професійної самореалізації та рівень і тип мотивації досягнення особистості в період ранньої дорослості.
3. Розробити програму розвитку мотивації досягнення для оптимізації професійної самореалізації особистості в період ранньої дорослості.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є теоретичний аналіз сучасних підходів до проблеми професійної самореалізації та мотивації досягнення особистості в період ранньої дорослості; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; вивчення впливу мотивації досягнення на професійну самореалізацію особистості за допомогою опитувальників; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження засобами статистичної обробки; розробка і обґрунтування програми розвитку мотивації досягнення для оптимізації професійної самореалізації особистості в період ранньої дорослості.

Ключові слова: мотивація досягнення, мотивація досягнення успіху, мотивація уникнення невдачі, особистість, професійна самореалізація, період ранньої дорослості.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ»

Вождай Анна Ігорівна

Науковий керівник:

Сорокіна Олена Анатоліївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ COVID-19

Актуальність дослідження. Медичний персонал є групою громадян, що знаходиться у групі ризику швидкого виснаження психологічних ресурсів. Серед факторів, які спричиняють подібний стан, визначають понаднормову працю, емоційну напругу, високий рівень відповідальності, вимоги постійного професійного самовдосконалення.

Під час пандемії COVID-19 навантаження на медичних працівників досягло несумісності з їхніми можливостями. За даними JAMA Network (журнал Американської медичної асоціації), у 1257 медиків з 34 лікарень Китаю було виявлено депресію, тривожні розлади і безсоння, а ризик помилок на роботі у персоналу зі зниженою ресурсністю, зростав на 62%. Ситуація пандемії стала кризовою для медиків неінфекційної спеціалізації, оскільки багатьом з них довелося в короткий термін перекваліфікуватися та адаптуватися до нових професійних умов. Крім того, підвищена смертність серед пацієнтів, що хворіють на COVID-19, в тому числі і серед медиків, перешкоджала відновленню психологічного ресурсу.

Зараз медичні працівники тривалий час перебувають в умовах постійного стресу, нервово-психічного та фізичного напруження. Незважаючи на повільне покращення ситуації та початок вакцинації населення, залишається актуальною потреба у створенні ефективних програм самодопомоги щодо відновлення психологічних ресурсів медичного персоналу як першої та основної ланки допомоги при боротьбі з COVID-19.

Фактори, які впливають на психічне здоров'я медичного персоналу в умовах пандемії, вивчали JianboLai, SimengMa та YingWang. Дослідження McAlonan GM показало, що медичні працівники, які мають високий ризик заразитися та працюють на передовій лінії допомоги, переживають не лише хронічний стрес, але й вищий рівень депресії та тривоги. Методи і стратегії психологічної підтримки населення в умовах COVID-19 висвітлювали A. V. Benerke, A. Bäuerle та Ch. Jansen. Водночас у ситуації поодиноких публікацій зарубіжних дослідників обмаль робіт, які б систематизували та апробували методи допомоги (самодопомоги) щодо відновлення психологічних ресурсів медичного персоналу в українських реаліях.

Мета дослідження: на основі теоретико-емпіричного пошуку висвітлити загальні закономірності відновлення психологічного ресурсу у медичного персоналу в умовах COVID-19.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень проблеми психологічних ресурсів медичних працівників.
2. Емпірично встановити особливості психологічного ресурсу медичного персоналу та факторів, що впливають на його відновлення.
3. Розробити програму відновлення психологічного ресурсу медичного персоналу в умовах COVID-19.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: тематичний аналіз та узагальнення наукових напрацювань, зарубіжного досвіду психологічної підтримки та відновлення психологічних ресурсів медичного персоналу, адаптація зарубіжного досвіду відповідно до умов та потреб українського суспільства; емпіричне вивчення особливостей та стану психологічних ресурсів медичного персоналу за допомогою психодіагностичного інструментарію; розроблення та апробація програми відновлення психологічних ресурсів медичного персоналу в умовах COVID-19.

Ключові слова: відновлення, медичний персонал, ресурси, стрес, COVID-19.

Гашимова Діана Сулейманівна

Науковий керівник:

Сергеєнкова Оксана Павлівна,

доктор психологічних наук, професор

ЖИТТЄВИЙ СЦЕНАРІЙ ЯК ЧИННИК КРИЗИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ У ЖІНОК

Актуальність дослідження. В умовах суспільних трансформацій сьогодення формується більш уважне й вимогливіше ставлення до особистості, нове розуміння соціального та психологічного благополуччя, самореалізації, становлення особистості. На сучасному етапі розвитку суспільства в силу політичних, економічних, соціальних змін відходять у минуле чіткі розмежування виключно жіночих сфер діяльності і суто чоловічих, життя вимагає більш гнучких гендерних моделей для здійснення життєвого шляху, побудови гармонійного внутрішнього світу.

Головна потреба людини згідно гуманістичної теорії особистості – це самоактуалізація та прагнення до самовдосконалення самого себе (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл). Проблема самоактуалізації особистості науковій площині має складний міждисциплінарний характер, але саме психологія є провідною за можливістю та умовами розкриття потенціалу людини. Самоактуалізація особистості у сучасній психології розглядається з боку внутрішньої активності особистості, максимального використання ресурсів для повного самоздійснення в процесі розвитку. Поняття самоактуалізації означає реальний процес розвитку, особливий вид діяльності й саморозвитку людини. Маються на увазі ті процеси, в яких людина як суб'єкт активності, здійснює діяльність, спрямовану на розвиток самого себе, через систематичну зміну уявлень про себе та світ, життєвого плану з метою повного розкриття та реалізації свого потенціалу в інтересах себе та суспільства. Діяльність людини здійснюється шляхом реалізації свідомого вибору на користь розвитку й зростання в кожній окремій життєвій ситуації, і в подальших діях на підставі цього вибору. Пікові переживання є головним критерієм автентичності досягнення та правильності вибору, що свідчать про істинні цінності обраної життєвої стратегії. Міркування про феномен і природу самоактуалізації, її прояви в житті людини практично збігаються у таких зарубіжних психологів, як. Прагнення особистості до самоактуалізації у сучасному житті зустрічає на своєму шляху багато перешкод зовнішнього і внутрішнього характеру, дія яких неминуче призводить до зростання психоемоційної напруги, що вимагає витрат адаптаційних ресурсів особистості.

Сучасні темпи прогресу висувають підвищені вимоги до адаптаційних можливостей особистості, додаткові напруги адаптаційних механізмів загрожують особистості перевтомою, погіршенням функціонального стану, нервовими зривами та спробами піти від реальності будь-яким способом. Критичний перегляд свого «Я», переоцінка цінностей, це і є

– криза середнього віку. Людина проходить через період критичної самооцінки та переоцінки того, що було досягнуто в житті до цього моменту, аналізує спосіб життя: вирішуються проблеми моралі; людина проходить через незадоволеність рівнем кар'єрного зростання, з'являються перші ознаки погіршення здоров'я, втрати краси і фізичної форми, відчуження у сім'ї і у відносинах з дорослішими дітьми. Прояви кризи середнього віку (звернення «всередину себе», аналіз досягнень, перегляд життєвих цілей і планів тощо) говорять про те, що самоактуалізація особистості в цей період повинна мати свої особливості. Однак сучасних дослідницьких даних про такі особливості мало, і вони носять фрагментарний характер, є побічними результатами досліджень близьких проблем.

На сьогодні вивчення проблеми життєвих сценаріїв в Україні активно розвивається. Життєвий сценарій сучасні вітчизняні дослідники вивчають у контексті родових сценаріїв (Л. Гридковець, Т. Титаренко та ін.) та ролі самореалізації (П. Горностаї), статевих і гендерних особливостей (Т. Камбалова, Н. Клименко та ін.); у полі наукового інтересу є мотиваційні чинники творення життєвого сценарію особистості (Л. Карагодіна та ін.), репрезентація життєвих ролей у свідомості особистості (А. Одінцова та ін.), умови проектування життєвого сценарію (П. Жебелева та ін.), особливості формування життєвих планів та усвідомлення життєвих сценаріїв у юнацькому віці (М. Гладкевич, Т. Костіна та ін.) тощо. Варто зазначити, що на відміну від трактування цього феномена представниками західної психології, зокрема, засновником концепції транзактного аналізу Е. Берном та його послідовниками, які роблять акцент на пріоритетності несвідомого в плануванні життя, у сучасній вітчизняній психології сконцентровано увагу переважно на свідомому життєконструюванні.

Роль жінки у сучасному суспільстві має два головні аспекти: жінка-дружина і мати та жінка як суб'єкт професійної діяльності. Дослідження даної проблеми дозволить розширити уявлення про становлення жінки як зрілої особистості, котра сама є суб'єктом самореалізації та чинить істотний вплив на психологічний клімат у сім'ї, на особистості й життєві сценарії своїх дітей – громадян України. Вивчення самореалізації жінки як чинника становлення зрілої особистості дозволить розробити рекомендації щодо оптимізації цього процесу як у старшого, так і в молодого покоління жінок.

Актуальність теми дослідження зумовлена також поверненням уваги держави та суспільства до необхідності розширення можливостей соціального розвитку та самореалізації жінок, про що йдеться у наукових розробках, програмах жіночих рухів тощо.

Мета дослідження: з позицій комплексного підходу висвітлити особливості самоактуалізації жінки; виявити загальні закономірності та індивідуально-особистісні чинники кризи самоактуалізації через життєві сценарії.

Згідно з метою дослідження було визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити ґрунтовний теоретичний аналіз міждисциплінарного наукового доробку щодо проблеми самоактуалізації сучасних жінок в період життєвої кризи.
2. Визначити модель життєвого сценарію сучасної жінки.
3. Вивчити стан психологічної допомоги сучасним жінкам в період життєвої кризи.
4. Розробити комплексну програму психологічної допомоги жінкам в період життєвої кризи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи (вивчення, аналіз та узагальнення загальної та спеціальної наукової літератури щодо особливостей і шляхів надання психологічної допомоги сучасним жінкам в період життєвої кризи, науково-методичних засад застосування психологічної фахової допомоги щодо самоактуалізації жінок в період життєвої кризи з метою науково-теоретичного обґрунтування комплексної програми психологічної допомоги жінкам в період життєвої кризи); емпіричні методи (вивчення психологічної документації та узагальнення практичного досвіду спеціалістів-психологів, бесіди, психодіагностичний інструментарій: «Рівень співвідношення цінності і

доступності в різних життєвих сферах» (О. Фантилова), модифікований «Опитувальник діагностики самоактуалізації особистості САМОАЛ» (в адаптації Н. Калини), методика дослідження життєвого сценарію «УСПХ» (Ю. Ільїна), авторська модель життєвого сценарію сучасної жінки).

Ключові слова: вікова криза, життєвий сценарій, особистісна криза, самоактуалізація особистості, самопізнання, психологічна допомога.

Дружиніна Альона Євгенівна

Науковий керівник:

Кутішенко Валентина Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

МЕТОД НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Актуальність дослідження. Економічні зміни та соціальні і демократичні перетворення українського суспільства охоплюють всі аспекти життя його громадян. Не стала виключенням сфера сімейної взаємодії, яка потребує перебудови стратегій сімейного спілкування. Труднощі сімейної комунікації в молодій сім'ї часто зумовлюються розбіжностями між традиційними настановами, які здійснювала батьківська родина молодим людям щодо правил побудови сімейної взаємодії та новими викликами сьогодення, що потребують від молоді специфічних умінь, серед яких чільне місце посідають навички ненасильницького сімейного спілкування.

У вітчизняній та зарубіжній психології накопичено теоретичний і емпіричний матеріал про специфіку сімейного спілкування та особливості підготовки молоді до сімейної комунікації (А. Адлер, А. Варга, Д. Віннікот, І. Гончаренко, Ф. Долипо, Р. Дрейкурс, М. Каган, А. Ковальов, А. Макаренко, Н. Пезешкіан К. Роджерс, Ю. Савонік, Ю. Савченко, В. Сатір, О. Семенчук, В. Сухомлинський, А. Теплюк, Н. Хлопоніна та ін.)

Як показав аналіз наукових джерел, демократичним та духовним перетворенням сімейної взаємодії найбільш відповідає концепція ненасильницького спілкування. Методологічною основою цієї концепції, розробленої у 1960-х рр. американським психологом Маршаллом Розенбергом, стали принципи ненасильства відображені ще у ранньому християнстві, положення гуманістичної філософії Махатми Ганді і основні гуманістичні ідеї американського психолога Карла Роджерса. У рамках цієї концепції ненасильницьке спілкування допомагає створити певний рівень душевного зв'язку між людьми, допомагає їм цінувати почуття й потреби (свої та оточення) і створює відносини, в яких люди знаходять радість у тому, що допомагають один одному.

Ненасильницьке спілкування у нашому дослідженні розглядається як метод підготовки до нової культури комунікації в сімейному житті, в основі якої лежить співпраця. Цей метод набуває популярності у всьому світі. Він широко застосовується у практиці взаємодії вчителів з учнями, у бізнесі, при здійсненні соціальної допомоги. Однак, недостатнім є застосування методу ненасильницького спілкування у підготовці молоді до сімейного життя. Значущість та недостатнє вивчення означеної вище проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: на основі теоретичного та емпіричного дослідження розробити програму формування навичок ненасильницького спілкування студентської молоді в контексті її підготовки до сімейного життя.

Відповідно до мети визначено **завдання** :

1. Здійснити теоретичний аналіз методу ненасильницького спілкування та особливостей його використання у різних сферах соціальної практики.
2. Емпірично дослідити особливості готовності студентської молоді до ненасильницького спілкування в сім'ї.
3. Розробити програму та апробувати тренінг формування навичок ненасильницького спілкування студентської молоді в контексті її підготовки до сімейного життя.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових психологічних праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя застосування методу ненасильницького спілкування у підготовці молоді до сімейного життя; опитувальники, тести для діагностики особливостей готовності студентської молоді до ненасильницького спілкування, кількісний та якісний аналіз отриманих даних, тренінг формування навичок ненасильницького спілкування в контексті їх підготовки до сімейного життя.

Ключові слова: ненасильницьке спілкування, сім'я, молодь, сімейна взаємодія, соціально-психологічний тренінг, підготовка молоді до сімейного життя.

Мещеряков Андрій Олександрович

Науковий керівник:

Столярчук Олеса Анатоліївна,
доктор психологічних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИКА ТРИВОЖНО-ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ МОЛОДІ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Актуальність дослідження. Страх хвороби та смерті, соціальна ізоляція, постійна тривога за своє здоров'я і близьких людей – ці та інші емоційні переживання негативного змісту супроводжують українців вже протягом року і стали причиною різкого зростання попиту на психологічну допомогу.

Наукові дослідження, проведені у країнах Європи і США, свідчать, що пандемія надзвичайно негативно вплинула на психологічне здоров'я населення, і її наслідки будуть тривалими. Тривожно-фобічні розлади, депресивні та астеничні стани однаково частіше спостерігаються у громадян, які не хворіли на COVID-19, і у тих, які вже подолали цю хворобу, але не відчувають повного відновлення емоційного і когнітивного стану. Тривалий карантин спричинив колективну психотравму, яку переживають люди в усьому світі, щодня отримуючи інформацію про поширення вірусу, його небезпеку, статистику смертей, стаючи учасниками і свідками цих подій. По-друге, зміна звичного ритму і способу життя, соціальна ізоляція змінили людей і їхню психологію, вплинули на взаємовідносини цілих систем у соціумі. По-третє, чітко проявилася тенденція до збільшення числа звернень за психологічною допомогою клієнтів з тривожними станами. На початку пандемії тематика тривожних побоювань мала різноманітний індивідуально значущий характер. Однак поступово стали з'являтися і домінувати тривоги та страхи, безпосередньо пов'язані з COVID-19: зараженням, перенесенням інфекції, наявності безсимптомного захворювання, ризиком інфікування рідних.

Молодь як соціальна група характеризується різноманітними емоційними переживаннями, що суттєво впливають на загальний психологічний стан особистості, перебіг її когнітивних і вольових процесів, зміст діяльності та поведінки. Період юнацтва є важливим етапом соціалізації, впродовж якого стартує реалізація авторського життєвого плану, розгортається професійне самовизначення, активізується та розширюється сфера

комунікації молоді людини, її громадської активності. Такі стратегічні та тактичні завдання потребують для реалізації значної душевної рівноваги, збалансованості інтелектуальної, емоційної та мотиваційної сфер особистості, достатнього соматичного здоров'я. Однак суспільна невизначеність, стресогенність життєвих обставин, спричинених розповсюдженням COVID-19, провокують стійкі негативні емоційні переживання сучасної молоді. Ці переживання, в свою чергу, знижують адаптивність молодих людей до умов тривалого карантину та підвищують ризик ускладненого перебігу хвороби. Відповідно, важливим прикладним психологічним завданням постає розроблення та впровадження заходів запобігання тривожно-депресивних станів сучасної молоді в умовах карантинних обмежень.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми переживання сучасною молоддю тривожно-депресивних станів та розробити й апробувати методи їх профілактики в умовах карантинних обмежень.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Охарактеризувати особливості емоційних проявів молоді в умовах суспільної невизначеності.
2. Встановити специфіку переживання та типові чинники тривожно-депресивних станів молодих людей.
3. Розробити й апробувати програму профілактики тривожно-депресивних станів молоді в умовах карантинних обмежень.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз науково-дослідницьких джерел, синтез і узагальнення теоретичних даних; застосування діагностичних шкал і тестових методик для оцінки тривожно-депресивних станів молоді, зокрема госпітальної шкали тривоги і депресії, шкали тривоги Спілберга-Ханіна, шкали толерантності до невизначеності МакЛейна; кількісний і якісний аналіз даних емпіричного дослідження; підбір, розроблення та апробація психологічних практик запобігання тривожно-депресивним станам молоді в умовах карантинних обмежень.

Ключові слова: депресія, карантин, молодь, психологічна профілактика, тривога.

Немировська Анастасія Валеріївна

Науковий керівник:

Цюман Тетяна Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ФОРМУЛА БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ В РОДИННІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Актуальність дослідження. Родина покликана сприяти збереженню психічного здоров'я особистості та суспільства через забезпечення почуття стабільності, безпеки, емоційної рівноваги, а також умов для розвитку усіх її членів. Психологічно стабільна родина дає змогу кожній людині, яка її складає, задовольняти такі потреби, як любов, емоційна близькість, афіляція, розуміння і повага, визнання тощо. Саме в сім'ї індивід має умови для самореалізації, самоствердження, збагачення й розвитку своєї особистості. Психологічний клімат родини, взаємовідносини, рівень спілкування впливають на емоційну стабільність чи нестабільність відносин між усіма членами. Саме на це неодноразово звертали увагу психологи в своїх дослідженнях, зокрема Т. Бессонова, О. Вольдемірова, Е. Ейдемільер, Н. Кряжева, Н. Сергєєва, та інші.

Однак сучасна українська сім'я досить часто не має змоги належним чином реалізувати функцію психологічного захисту та безпеки через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників (економічна криза, зміна умов життя, переоцінка суспільних та особистісних цінностей, негативні зміни в сім'ях, зокрема зниження її інтегративності, конфліктні стосунки подружжя, порушення емоційних зв'язків між батьками і дитиною), що зрештою призводить до серйозних психологічних порушень родини загалом.

Не є таємницею очікування більшості українських родин, які щиро прагнуть, переступаючи поріг власного будинку, у якому панує турбота, затишок, розуміння, підтримка, наповненість ресурсами та натхненням. Проте в реальності, дуже часто члени родини не почувають себе у безпеці поряд з рідними та близькими. Потреба в безпеці, звісно, завжди була однією з найважливіших потреб людини. Люди завжди потерпали і змушені були захищатися від найрізноманітніших загроз і небезпек. Проте якщо в давні й почасти в нові часи під загрозою опинялося переважно їхнє фізичне здоров'я, добробут і саме існування, то сьогодні стрімко зростає кількість загроз та небезпек, що завдають шкоди передусім їхньому психічному здоров'ю і психологічному благополуччю. Прикро констатувати, але у сучасній родині людина стає щодалі психологічно вразливішою, незахищенішою. Це засвідчують дані низки зарубіжних дослідників, які констатують, що накопичення так званих повсякденних неприємностей (daily hassles), що зазвичай не розглядалися як загрози, має більш виражений зв'язок із захворюваністю, ніж значні життєві події (Davey, Eaker, Walters).

Таким чином, психологічна безпека особистості є необхідною умовою розвитку її функціональних можливостей, профілактики психосоматичних порушень, реалізації особистісного потенціалу. Крім цього, на думку А. Харченко безпечна особистість – це людина, яка будує власне життя в контексті єдності з суспільством, природою, Всесвітом, реалізує власний потенціал, свої ідеали і прагнення за допомогою сформованої системи смислової регуляції життєдіяльності, а також має готовність до забезпечення безпеки і здатна підтримувати власне здоров'я за рахунок перетворення небезпек у фактор власного розвитку. Особливо це важливо для повноцінного та безпечного становлення особистості в родині.

Однак, попри значні здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених, на сьогодні бракує практичних розробок, спрямованих на розвиток безпечних форм взаємодії у родині.

Мета дослідження: розроблення, на основі теоретичного та емпіричного дослідження задекларованої проблеми, настільної інтерактивної гри з питань безпечної родинної взаємодії.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних підходів до проблеми психологічної формули безпеки у родинній взаємодії та визначити її основні засадничі характеристики.
2. Емпірично дослідити особливості формування психологічної формули безпеки у сучасній родинній взаємодії.
3. Розробити та апробувати настільну інтерактивну гру для всієї родини для покращення взаємин в сімейному колі.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми психологічної безпеки особистості та взаємин у родині; розроблення та апробація настільної інтерактивної гри як психологічного інструментарію покращення родинної взаємодії.

Ключові слова: безпека, психологічна безпека, формула психологічної безпеки, родинні взаємини, культура безпечної поведінки у родині.

Роговець Микита Сергійович

Науковий керівник:

Рева Олена Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ СПОРТСМЕНІВ-ПАРАШУТИСТІВ В УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. В практиці парашутизму однозначно існує екстремальність, хоча А. Гуськов відносить стрибки з парашутом до діяльності в особливих умовах. Під час виконання стрибків з парашутом на спортсмена-парашутиста впливає безліч факторів стресу, особливо на парашутистів початкового рівня навчання. Реакція спортсменів на стрес-фактори може відрізнятися в залежності від типу темпераменту, психологічної готовності до стрибка. Це обумовлено його теоретичною та практичною підготовкою, фізичним станом спортсмена, його спроможністю протистояти факторам психологічного напруження, здатністю до самоконтролю.

Реакція організму людини на стрес є природнім механізмом захисту. Під час цієї реакції в організмі спортсмена протікає безліч фізіологічних процесів та, так би мовити, розділення на «Я-людина» та «Я-організм». Це супроводжується процесами, які спортсмен повинен розуміти та використовувати собі на користь. Весь необхідний рівень підготовки, який безпосередньо впливає на психологічний стан спортсмена, та дає йому змогу розуміти психофізіологічні процеси, парашутист отримує під час програми підготовки, зокрема психологічної підготовки до стрибка.

Під час змагальної діяльності до звичних факторів стресу приєднується передстартове збудження. Його вплив на змагання посилюється за рахунок не певності результату, невпевненості у своїх силах, присутності інших спортсменів високого класу, наявності застарілих травм, відсутності правильного психологічного налаштування спортсмена на роботу, розуміння відповідальності перед тренером, командою. Все це здатне вивести спортсмена із рівноваги та вплинути на його результат. Проявами стресу у парашутиста є невпевнене володіння тілом, незадовільне виконання маневрів та еволюцій під куполом, порушення відчуття часу, допущені помилки у виконанні вправ або їх елементів. Причинами всіх допущених помилок спортсмена може бути як недостатній рівень підготовки спортсмена, так і інші причини, зокрема несправність парашутної системи. Та окреме місце серед причин займає саме психологічна готовність до стрибка, яка безпосередньо знаходить своє вираження у стресостійкості.

Окремим проблемам психології парашутного спорту, психологічного забезпечення парашутистів, особливостей їхньої психологічної підготовки й реакції психіки на стрибки з парашутом присвячені роботи Л. Гримака, А. Гуськова, В. Кузнецова, Г. Леєвіка, І. Лисова. Питанням фізичної й технічної підготовки парашутистів – роботи А. Барабанщикова, А. Гуськова, Г. Серебрянікова. Теоретичним питанням з випробування парашутів – роботи Г. Дмитрієва, В. Смірнова. Також є дослідження з психології стрибків з парашутом у десантників (О. Блінов, С. Захарик, А. Чирва).

Проте проблему розвитку стресостійкості спортсменів-парашутистів початкового рівня навчання на сьогодні не розкрито в наукових працях і потребує додаткового вивчення, що і зумовило вибір теми наукового дослідження.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити проблему стресостійкості спортсменів-парашутистів в умовах змагальної діяльності та розробити психотренінгову програму, спрямовану на оптимізацію її рівня у спортсменів початкового рівня навчання.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно виконати наступні **завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз досліджень щодо стресостійкості спортсменів-парашутистів в умовах змагальної діяльності та основних підходів до розвитку стресостійкості в екстремальних умовах професійної діяльності та спорту.
2. Емпірично дослідити рівень розвитку стресостійкості спортсменів-парашутистів в умовах змагальної діяльності.
3. Розробити програму розвитку стресостійкості спортсменів-парашутистів початкового рівня навчання.

Шляхами реалізації поставлених завдань є: теоретичний аналіз наукової літератури з питань стресостійкості спортсменів, факторів стресу в змагальній діяльності парашутистів, порівняння, узагальнення, систематизація даних; проведення емпіричного дослідження рівня стресостійкості спортсменів-парашутистів за допомогою психодіагностичних методик; математико-статистична обробка даних, кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження; розробка програми розвитку стресостійкості спортсменів-парашутистів початкового рівня навчання.

Ключові слова: парашутний спорт, парашутизм, спортсмен-парашутист, стресостійкість, стрес, спортивна діяльність, змагальна діяльність, початковий рівень навчання.

Роженко Олена Олександрівна

Науковий керівник:

Сергеєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук, професор

ПОДРУЖНЯ НЕВІРНІСТЬ ЯК ЧИННИК СІМЕЙНОЇ КРИЗИ

Актуальність дослідження. Людина переживає безліч життєвих криз, і тим легше вони переносяться, чим менше у неї похідних криз (може, наприклад, виникнути криза нереалізованості, сімейна криза, криза травми). Деякі кризи переживаються без виразних наслідків, інші – навіть із вторинною травматизацією. Отож, якщо стверджувати, яка криза мала б більше негативних наслідків для психологічного здоров'я сімейна чи, наприклад, криза втрати, то очевидна відповідь для малоінформованого громадянина – це криза втрати. Однією із дисфункційних розв'язок такої кризи може стати помста у вигляді фізичного насильства до потенційного кривдника або скоєння суїциду.

Водночас постає логічне запитання типу «чому подружня невірність часто має важчі наслідки через фізичні та психологічні ушкодження шляхом отруєння, приниження гідності, знущання, соціальний осуд та висміювання, маніпуляції, бійки? Це також тотальна руйнація особистості, летальні випадки (масове та групове вбивство, причому кожне восьме вбивство спричинене зрадою одного із партнерів шлюбу).

Загалом, «занурення» у проблему адюльтеру відкривається нам в інших аспектах: гендерна нерівність, психологічне насильство та відсутність достатньої обізнаності в Сімейному кодексі України. Для підтвердження цих аргументів використає аналіз статистичних даних. Так, якщо 76% чоловіків мали хоча б одну «інтрижку», а 60% – регулярні позашлюбні стосунки, то 26% жінок зраджували один раз і 40% зраджують постійно (у цих дослідженнях не відображена емоційна зрада). Часто можна почути наступні вислови «Він пішов, бо ти перестала себе доглядати»; «Я чоловік, тому у мене – це інстинкт»; «Ти винна, що він зраджує», «Ти народила, перестала мені надавати увагу і стала непривабливою». Така словотворчість виникає у результаті упередженого ставлення суспільства до гендерних ролей, незважаючи на те, що жінки і чоловіки є полігамними.

Звідси можна зробити логічний висновок, що зрада є небезпечним соціальним феноменом, який необхідно досліджувати та намагатися запобігати.

У цьому контексті окремі наукові праці висвітлюють психологічну невірність у розрізі сімейної кризи – це психологічні особливості подолання ненормативних криз сімейних відносин у молодій сім'ї (Ю. Котельникова); психологія сімейних криз (Т. Велента, Т. Зинкевич-Куземкіна, Н. Оліфірович); психологія подружньої зради: причини, готовність, гендерна розбіжність (Т. Вороніна, А. Лук'янов); психологія та корекція сімейних стосунків (Н. Греса); подружня зрада як фактор розриву сімейних взаємин (М. Бобровська); психологія сучасної сім'ї (О. Столярчук). Однак для розкриття нашої теми відсутня інформація про те «як саме можна запобігти подружній невірності, думкам чи фактичній спробі скоїти зраду».

Як наслідок, недостатність необхідних даних наголошує на актуальності обраної дослідницької тематики.

Мета дослідження: вивчити соціальні настанови про подружню вірність (невірність) та виокремити причини позашлюбних стосунків.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Розкрити теоретичну сутність та обґрунтувати поняття «шлюбної вірності та невірності», «фізичної та емоційної зради».
2. Охарактеризувати основні причини подружньої зради в українських сім'ях.
3. Розробити програму профілактики подружньої невірності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз соціальних та психологічних західноєвропейських і вітчизняних літературних джерел; відбір та структурування необхідного матеріалу; вивчення моделей дослідження проблеми та нормативних документів про неї; узагальнення отриманих теоретичних даних; синтез з метою надбання науково-теоретичного підґрунтя для подальших етапів дослідження; емпіричні методи (спостереження, бесіда, опитування, анкетування, порівняння); методи математичної статистики та кореляційно-регресивного аналізу для якісної та кількісної обробки даних і визначення статистичної значущості отриманих результатів.

Ключові слова: подружня зрада, профілактика подружньої невірності, психологічне здоров'я, сімейна криза, сім'я.

Синаєвський Вадим Дмитрович

Науковий керівник:

Подшивайлова Лідія Іванівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ТАНЦЮВАЛЬНО-РУХОВА ТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПОДОЛАННЯ ПСИХОСОМАТИЧНИХ ПРОЯВІВ НЕВРОТИЧНИХ СТАНІВ

Актуальність дослідження. Стрімкий розвиток сучасного світу, що супроводжується постійним зростанням інформаційного потоку, в якому превалює агресивна форма подання інформації негативного змісту (про військові та соціальні конфлікти; пандемію COVID-19 і пов'язану з нею інфодемію; проблеми на роботі та в побуті; сімейні, сексуальні розлади тощо), ставить значні вимоги до адаптаційних можливостей людини. Все це поглиблює картину негативних переживань та знижує фізичну спроможність людини до ефективної саморегуляції емоцій і почуттів, що, в свою чергу, призводить до емоційного зриву та вигорання навіть психічно сильних і витривалих людей. На сьогоднішній день невротичні стани переживає досить часто майже кожна людина і, як наслідок, у значній кількості людей виникають різного роду психосоматичні прояви.

Україна лише наближається до усвідомлення дієвості немедикаментозних і альтернативних психотерапевтичних форм лікування невротичних станів. Вітчизняна наука знаходиться на початковому етапі формування теоретичних засад, понятійного апарату й методології арт-терапії у багатогранному її виявленні (наприклад, корекція психічного стану та поведінки людини завдяки трансформації емоцій і почуттів через тіло й рухи, прийняття себе та оточуючих у якісно новому баченні й стані, налагодження ефективної невербальної комунікації як доповнення до вербальної тощо).

Різні аспекти проблеми використання методу танцетерапії висвітлено у працях низки науковців: Н. Веремєєнко, А. Гіршон, Е. Гренлюд, Т. Ендрюс, В. Козлов, В. Лабунська, В. Нікітін, Н. Роджерс, С. Руднєва, Н. Пасинкова, А. Шкурко. Питання психосоматичних розладів людини розглядалися у роботах Ю. Антропова, В. Березіна, М. Воронова. Медичні аспекти проблеми вивчали О. Баженов, В. Гіляровский, Т. Горячая.

Розробником методу танцювально-рухової терапії є М. Фельденкрайз. Запропонований ним метод має широкі можливості у вирішенні завдань психосоматичної інтеграції шляхом фокусування людини на тілесних відчуттях, тісно пов'язаних із сенсорними та емоційними процесами. Ці процеси, які яскраво проявляються під час артистичної діяльності та креативного мислення, досліджували на базі клінічних психіатричних медичних закладів психотерапевт І. Юдіна, медичні психологи Д. Борисова, Н. Ігнатова, психологи, Т. Арістова, Б. Бутома, С. Михєєва, психотерапевти В. Березін, С. Тарасов,; досвід застосування танцювально-рухової терапії у приватній психотерапевтичній практиці описали О. Копитін, Б. Корт. Практичні аспекти застосування танцювально-рухової терапії педагогічних цілях відображено у працях українських науковців Т. Ахметова та М. Соколової.

Проведений теоретичний аналіз проблеми подолання психосоматичних проявів невротичних станів людини показав перспективність та необхідність подальших теоретико-практичних досліджень можливостей танцювально-рухової терапії як методу зняття напруги і стабілізації конструктивних психічних станів людей різного віку.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично дослідити можливості танцювально-рухової терапії як методу подолання психосоматичних проявів невротичних станів людини і розробити на цій основі тренінгову програму реалізації цього методу.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних підходів до проблеми психосоматичних проявів невротичних станів людини;
2. Емпірично дослідити особливості психосоматичних проявів невротичних станів людини та корекційні можливості танцювально-рухової терапії в їх подоланні;
3. Розробити й апробувати програму танцювально-рухової терапії для подолання психосоматичних проявів невротичних станів людини.

Шляхами реалізації мети та завдання дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми психосоматичних проявів невротичних станів та способів їх подолання; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; спостереження, опитування, психодіагностика для виявлення психологічних та психофізіологічних особливостей людей з психосоматичними проявами невротичних станів з метою визначення теоретико-практичного підґрунтя для розробки програми танцювально-рухової терапії.

Ключові слова: невроз, невротичні стани, психосоматика, психосоматичні прояви невротичних станів, танцетерапія, танцювально-рухова терапія.

Скорих Юлія Олексіївна

Науковий керівник:
Власенко Інна Анатоліївна,

кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОДОЛАННЯ КРИЗИ ВТРАТИ СТОСУНКІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

*«Навряд чи є ще якась діяльність або ініціатива, яка починається з такими величезними надіями та сподіваннями і так регулярно закінчується провалом, як любов»
Е. Фромм*

За даними ВООЗ психічне здоров'я є основою якості життя; «...[це] стан добробуту, в якому людина здатна реалізувати свій потенціал, долати щоденні стреси, ефективно й результативно працювати та робити внесок у життя своєї спільноти». Здоров'я молоді як прогресивної сили нації є важливою проблемою для системи психологічної служби України. Психологічний супровід юнаків та дівчат під час переживання стресу та особистісних криз є необхідним превентивним заходом щодо запобігання розвитку психічних захворювань, які здебільшого фіксуються в межах цього віку.

Юнацький вік (17-24 роки) характеризується становленням індивідуальної свідомості, пошуку власного призначення та місця в соціумі. Фізіологічні, психологічні та соціальні фактори зумовлюють необхідність створювати партнерські взаємини та будувати власну родину.

Кохання – це одна з фундаментальних потреб людини, що завжди було невід'ємною частиною та рушійною силою життя, супроводжує кожного з нас від народження до смерті, стає стимулом до розвитку або завдає руйнівних втрат. Романтичні стосунки як одна із форм кохання мають суттєві відмінності від інших форм особистісних взаємин: вони зароджуються у свідомому віці (К. Юнг), мають конкретний об'єкт захоплення та симпатії, зумовлюють переживання прихильності та інтимності, є сильним поштовхом для дорослішання та дослідження власної особистості.

За І. Коном, в юнацькому віці спостерігається пік переживання закоханості, започатковується романтизм, відбувається перший сексуальний досвід та перші втрати коханої людини. Закінчення близьких стосунків як результат динамічних процесів таких взаємин є одним із найбільших стресів. Втрата важливих взаємин призводить до глибоких внутрішніх трансформацій та сильних переживань, може спричинити кризовий стан, депресію, панічні атаки і, навіть, суїцидні думки та наміри.

Психологічний супровід молоді у кризі втрати стосунків має на меті підтримати особистість та допомогти їй в усвідомленні стресової події, дослідженні переживань та відбудові власних ресурсів. Вчасна психологічна допомога може попередити формування психологічної травми, розвиток депресивного стану та зміцнення негативних упереджень щодо майбутніх відносин.

Переосмислення кризи та усвідомлення цінності власних трансформацій позитивно впливає на мотивацію побудови стабільних та щасливих стосунків у майбутньому (П. Фрайзер, С. Шпрехер). Аналізується феномен «близьких стосунків» (М. Аргайл, Е. Бершид, О. Бодальов, К. Бочавер, А. Гіденс, Л. Гозман, Е. Еріксон, О. Єкімчик, А. Кронік, В. Мясіщев, Р. Стернберг, С. Хендрік, К. Хендрік, К. Юнг), «кохання» (І. Кон, П. Куттер, С.В. Несін, Е. Шпрангер). Безпосередньо «кризу втрати стосунків» досліджували М. Гуліна, Е. Ейдемільлер, К. Коркоран, С.Дж. Лангеслаг, С. Петрушин, П. Рейган, М. Санчес та ін.

Так, О. Єкімчикі Т. Крюкова наголошують на недостатній розробленості проблеми психологічного супроводу, необхідного при переживанні кризи розриву близьких та інтимних стосунків.

Мета дослідження: розроблення заходів психологічного супроводу, сприятливих для подолання кризи втрати стосунків в юнацькому віці.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної літератури про переживання кризи втрати стосунків у юнаків і дівчат та специфіку її подолання.
2. Емпірично вивчити особливості переживання кризи втрати стосунків в юнацькому віці.
3. Розробити та апробувати заходи психологічного супроводу, спрямовані на конструктивне подолання у юнаків/юнок кризи втрати стосунків.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація наукових джерел), методика незавершених речень Сакса, методика диференціальної діагностики депресивних станів У. Зунге, авторська анкета «Особливості переживання кризи втрати близьких стосунків»; методи обробки даних (кількісний та якісний аналіз отриманих даних).

Ключові слова: близькі стосунки, кохання, криза втрати стосунків, психологічний супровід, юнацький вік.

Ткаченко Тетяна Сергіївна

Науковий керівник:

Поліщук Валерій Миколайович,
доктор психологічних наук, професор

ВОЛЬОВІ ЯКОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ ЧИННИК НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

Актуальність дослідження. Навчальна діяльність людей зі зниженим зором будь-якого віку завжди відзначалася календарною стресовою пролонгацією, спричиненою передовсім власними дискомфорфтними функціональними станами та домінуючим до них буденним повсякденним суспільним упередженням чи байдужим ставленням. Це також у недавньому історичному вітчизняному минулому «інформаційна закритість» цієї проблеми. Для дитинства, зокрема молодшого шкільного віку, виразними є особисті негативні комплекси батьків щодо небажання публічно оприлюднювати свої сімейні навчально-виховні особливості, що передбачає неможливість отримання ними кваліфікованої психологічної допомоги на основі відсутності свого адресного індивідуального запиту. Як наслідок, тоді батьки уже з дітьми реально і потенційно мають низку істотних життєвих труднощів, де вирізняється життєва безпорадність у розумінні індивідуального підходу щодо вироблення стратегій і тактик їх подолання, що додатково акцентує необхідність для них та педагогів як основних суб'єктів навчання і виховання ефективного психологічного супроводу в домашніх умовах та умовах спеціалізованого навчально-виховного закладу.

Крім того, вивчення вольового розвитку особистості у психологічній науці традиційно вирізняється мінімальним масштабним пошуковим полем через надзвичайну складність свого дослідницького предмета, пізнавальний інтерес до якого відображений у нечисленних сучасних авторських концептуальних уявленнях (В. Калін, В. Селіванов), що безпосередньо виявляється у продукуванні недосконалого та незавершеного прикладного наукового доробку.

Така несприятлива дослідницька ситуація у системі освіти України зараз додатково ускладнюється, оскільки 60-80% дітей мають вади зору (С. Риков), причому їхня кількість зростає, а несприятливі якісні характеристики зору прогресують. У зв'язку з цим, дослідження вольових якостей як особистісного чинника успішної навчальної діяльності у

дітей молодшого шкільного віку водночас потенційно визначає їх базовий перелік, який прогнозує у майбутньому життєвому шляху сприятливе особистісне становлення.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично встановити у молодших школярів комплекс провідних вольових якостей для результативної навчальної діяльності.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

4. На основі теоретичного аналізу тематичних наукових і науково-популярних джерел визначити провідні тематичні пізнавальні концепти (базова термінологія, принципи наукового пошуку, дослідницький інструментарій, логістика збору та обробки інформації, конструювання змісту розділів, функціональне призначення кінцевого авторського прикладного дослідницького продукту).
5. Емпірично встановити мотиваційні особливості навчальної діяльності молодших школярів зі зниженим зором у ситуації вольових проявів.
6. Розробити та апробувати просвітницьку програму розвитку вольових якостей у молодших школярів зі зниженим зором для оптимізації їхньої навчальної діяльності в умовах спеціалізованого освітнього закладу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи (аналіз, систематизація, узагальнення змісту тематичних першоджерел), емпіричні методи (бесіда, анкетування, вивчення шкільної документації, аналіз продуктів навчальної діяльності, тематичні методики), кількісний та якісний аналіз емпіричних дослідницьких результатів, розроблення та апробація просвітницької програми розвитку вольових якостей.

Ключові слова: знижений зір, комплекс вольових якостей, молодший шкільний вік, навчальна діяльність, функціональний стан.

Тричук Христина Ігорівна

Науковий керівник:

Сорокіна Олена Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З НАРКОЗАЛЕЖНИМИ ОСОБАМИ

Актуальність дослідження. Толерантність передбачає готовність до змін, чутливість до реальності, здатність бачити світ й людей не упереджено. Ця особистісна властивість є професійно важливою для майбутніх психологів, оскільки зумовлена стигматизацією наркозалежних осіб в українському суспільстві. У зв'язку з цим, варто проаналізувати чинники, через які громадяни (зокрема, психологи) формують когнітивні викривлення, стереотипи чи упередження про осіб з різними видами хімічних залежностей. Тут важливо визначити теоретичні засади розроблення програми для майбутніх психологів, що допоможе їм розвинути неупереджений та толерантний погляд на групу людей із залежністю від психоактивних речовин (ПАР).

У дослідженнях про медичні та психологічні аспекти залежності від ПАР меншість науковців розглядають її соціальні наслідки (сприйняття та ставлення суспільства до хвороби взагалі і залежної особи зокрема). Так, результати аналізу громадської думки про алкогольну залежність (Г. Шомерус) показують, що більшість людей країн Європи і Америки сприймають залежних осіб як небезпечних та непередбачуваних, безвольних, ненадійних, таких, хто потребує примусового лікування. Переважно наркоманія викликає у більшості опитаних почуття злості, огиди, тривоги.

М. Кулеша, М. Ланімер проаналізували 28 досліджень, які оцінюють стигматизацію наркозалежних осіб. Отримані результати засвідчили, що стигма згубно впливає на психологічне благополуччя людей, які вживають наркотики. Л. Сандлов та С. Сантос виявили та класифікували перешкоди, які виникають на шляху формування толерантності до залежних від ПАР у закладах медичної освіти. Аналітичний огляд, здійснений Л. Бокель, Е. Брауерс та ін., показав, що негативне ставлення медичних працівників до пацієнтів, які вживають наркотичні речовини, є загальним явищем та часто зумовлює їм неналежне медичне обслуговування.

Суспільство звинувачує людей у їхній залежності, спираючись на твердження, що наркоманія – це не хвороба, а наслідок втрати людиною контролю над собою. Також вона асоціюється з великою небезпекою, що підсилює дискримінацію. Водночас медична спільнота визнає залежність від ПАР хворобою на рівні з іншими хворобами.

Аналіз наукових публікацій засвідчує, що у деяких медичних працівників, психологів, психотерапевтів, і навіть наркологів розповсюджені стереотипні переконання про узалежнених осіб. Це виявляється у сприйнятті хворих, як нездатних до лікування, безвідповідальних, маніпулятивних. Відповідно, виникає уявлення, що з ними «неефективно працювати». Лікарі, які не вірять, що залежним можна допомогти, почуваються знесиленими, спустошеними і, зрештою, вони часто відмовляються від лікування та відштовхують клієнтів.

Як наслідок, відсутність толерантності до проблеми узалежнення аналогічно відображається вже на клієнтах. Часто вони почувають негативне суспільне ставлення, зокрема через страх відчутти упередженість від спеціалістів взагалі не звертаються за допомогою, що погіршує стан їхнього здоров'я і значно зменшує шанси на здоровий спосіб життя.

У зв'язку з цим, формування готовності до роботи із залежними особами від ПАР є важливою складовою загальної фахової підготовки психолога, де у розвитку толерантності до них допомагає контакт з ними та спеціальні знання про особливості залежної поведінки.

Мета дослідження: на основі теоретичного-емпіричного пошуку встановити загальні закономірності феномена «толерантність» як особистісного чинника психологічної готовності майбутніх психологів до роботи з наркозалежними особами.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень про вплив стигматизації наркозалежних осіб на готовність майбутніх психологів до роботи з ними.
2. Емпірично вивчити чинники, які впливають на готовність майбутніх психологів до роботи з наркозалежними особами.
3. Розробити психоедукаційну програму для підвищення толерантності при роботі з наркозалежними особами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз психологічних праць, присвячених темі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розробки психоедукаційної програми для майбутніх психологів; авторська анкета для виявлення готовності майбутніх психологів до роботи із наркозалежними людьми; методика діагностики загальної комунікативної толерантності (В. Бойко).

Ключові слова: залежність осіб від ПАР, майбутні психологи, психоедукація, стигматизація, толерантність.

Хорошун Катерина Юріївна

Науковий керівник:

Фурман Вікторія Вікторівна,
кандидат психологічних наук

СУБКУЛЬТУРА КЕЙ-ПОПЕРІВ У ПОДОЛАННІ ПІДЛІТКОВОЇ КРИЗИ

Актуальність дослідження. Діджиталізація сучасного суспільства акцентує увагу на збільшенні ролі інформації і знань в житті кожної особистості. Завдяки глобалізаційним процесам доступність інформації забезпечує ефективну взаємодію між людьми, народами, державами тощо. Така тісна інтеграція країн і народів дає можливість ближче ознайомитись з менталітетом, культурою та субкультурами інших країн.

В основі субкультури кей-поперів знаходиться сучасний музичний жанр К-поп, який охоплює не лише стилі поп-музики Південної Кореї з різними напрямками танцювальної музики, електропоп, хіп-хоп і сучасний ритм-енд-блюз. Він також популярний у молоді всього світу (Lina Yoon), коли завдяки Інтернету та доступності цифрового контенту отримав широку аудиторію за межами Південної Кореї, і зокрема в Україні.

Підліткова субкультура визначається як система значень, способів вираження, стилів життя, створених самою підлітковою групою, що суперечать наявним системам цінностей. Субкультура зумовлює зміст, форми та типи взаємин підлітків.

Входження підлітка в субкультуру зумовлено особливостями його дорослішання. Підлітковий вік – суперечливий і важкий період. Він характеризується сепарацією від батьків, зменшення їх авторитету. Спілкування з ровесниками стає пріоритетним і саме входження в субкультуру може забезпечити це спілкування з ровесниками. Ця переорієнтація здійснюється завдяки тому, що однолітки є важливим каналом інформації, з ними підліток здобуває навички соціальної взаємодії, встановлює емоційні контакти.

Підлітковий вік – це вік змін, позначений психологічними трансформаціями особистості, обумовлений характерними кризовими ознаками, зміною ціннісних орієнтацій та переконань, вибором нових зразків для наслідування. Переживання підліткової кризи в субкультурі відображається на становленні особистості підлітка, адже в цей час формується його самосвідомість, самовизначення, самопізнання, самовиховання та самовдосконалення.

Зближення образу життя народів різних країн і регіонів світу, формування глобальної системи цінностей зумовили поширення та популяризацію субкультури кей-поперів на території України та всього світу. Найчастіше учасником цієї субкультури є підліток. Підлітки, що входять в субкультуру К-поп мають свої унікальні ціннісні орієнтації, групові норми та правила, стиль життя, жаргон та інтереси. Всі ці компоненти зумовлюють особливості переживання підліткової кризи.

Проблема впливу субкультури кей-поперів на переживання підліткової кризи досліджується, переважно зарубіжними науковцями (О. Інгю, Джон Лі, М. Дж. Расселл, С. Юн, Kim Hyeon Gyeong та ін.). Аналіз цих досліджень дозволяє стверджувати, що проблема переживання підліткової кризи кей-поперами є важливою та перспективною для подальших досліджень.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично встановити особливості переживання кей-поперами підліткової кризи.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень феномена К-поп та впливу субкультури кей-поперів на подолання підліткової кризи.
2. Вивчити психологічні та соціальні особливості переживання підліткової кризи кей-поперами.
3. Розробити та апробувати просвітницьку програму підтримки кей-поперів у період переживання ними підліткової кризи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз сучасних наукових джерел з проблеми переживання підліткової кризи, феномена К-рор; вивчення особливостей переживання підліткової кризи кей-поперами; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження; розроблення та апробація просвітницької програми підтримки кей-поперів у період переживання ними підліткової кризи.

Ключові слова: кей-попер, К-рор, підліткова криза, підліток, субкультура.

Шкуратівська Владислава Василівна

Науковий керівник:

Ткачишина Оксана Романівна,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ВІЙСЬКОВО-ТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ

Актуальність дослідження. Війна в Україні актуалізувала проблему посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У військовослужбовців Збройних Сил України, які постраждали в результаті участі в збройному конфлікті спостерігаються психогенні розлади. Це вимагає оперативної оцінки їхнього стану, прогнозу розвитку розладів, проведення всіх можливих лікувальних і реабілітаційних заходів. В умовах постійного зростання числа учасників бойових дій, проведення комплексу заходів з відновлювального лікування і наступної соціальної інтеграції ветеранів антитерористичної операції, суспільство є одним із пріоритетних напрямків психологічної допомоги військовослужбовцям.

Участь у військових подіях є потужним стресом, що призводить до функціональних порушень організму, розвитку соматичних захворювань і виникнення патологічних реакцій. Водночас в організації медичної, психологічної, професійної та соціальної реабілітації учасників бойових дій зараз немає єдиних методологічних підходів, а визначені тільки їхні окремі теоретико-практичні напрямки. Як наслідок, існує необхідність розроблення оптимального варіанту проведення психологічних реабілітаційних профілактичних заходів.

Після повернення із зони бойових дій військовослужбовці зіткнулися з безліччю проблем, які мають негативні руйнуючі наслідки для соціуму. Вони почувають відсутність громадської вдячності за чесно виконаний військовий обов'язок, готовність жертвувати життям для його виконання. Проблема посттравматичних стресових реакцій і розладів не тільки не має необхідного соціального середовища для успішного вирішення, але значно посилюється. Люди, які повернулися з війни, істотно відрізняються від інших. У них зовсім інша унікальна система моральних цінностей, рівень духовного розвитку, при якому загострюються інтуїтивні відчуття нещирості взаємин, фальші, корисливих прагнень у ставленні до себе.

Істотний науковий внесок у дослідження механізмів посттравматичного стресового розладу (головного психологічного наслідку участі в бойових діях) внесли такі видатні психологи як Б. Бадмаєв, М. Зеленова, А. Караяні, Я. Подоляк та інші.

Учасники збройних конфліктів є специфічним контингентом, який вимагає багатопрофільної реабілітації. Внаслідок вище перерахованих чинників назріла необхідність створення системи психологічної реабілітації військовослужбовців, які беруть або брали участь у бойових діях, перенесли бойові психічні травми. Створення такої системи дозволить цілеспрямовано здійснювати заходи для збереження їхнього фізичного та психічного

здоров'я, забезпечення профілактики постстресових реакцій, сприятиме підтримці готовності особового складу до виконання завдань в будь-яких умовах.

Психологічна реабілітація спрямовується на особистість військовослужбовця, його самооцінку, комунікативні властивості, потреби, психологічні механізми компенсації та захисту, способи поведінки в родині, професійному колективі та інших соціальних групах. Її завданням є найшвидше усунення хворобливих симптомів (невротичних, невротоподібних), подолання іпохондричних фіксацій.

Психокорекційні та психотерапевтичні методи збільшують стійкість до несприятливих психогенних впливів, корегують систему взаємовідносин особистості, пом'якшують соматичні та вегетативні розлади, формують активну позицію хворого щодо подолання недуги, підвищують його роль у процесі отримання допомоги.

Мета дослідження: вивчення теоретичних та практичних аспектів реабілітації військовослужбовців.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Встановити та обґрунтувати сутність психологічної реабілітації військовослужбовців ЗСУ з ПТСР.
2. Вивчити та оцінити ефективність сучасної системи реабілітації у Збройних силах України.
3. Окреслити нові підходи щодо подолання ПТСР у військових та розробити програму тренінгу у системі їхньої реабілітації після участі в збройному конфлікті.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми впливу бойових дій на особистість військовослужбовців; порівняння, узагальнення, систематизація даних; проведення емпіричного дослідження впливу реабілітаційних методик на військовослужбовців за допомогою анкетування, методу експертних оцінок, бесіди, моделювання ризиконебезпечних ситуацій; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження; розроблення ефективної реабілітаційної програми для військовослужбовців після посттравматичного стресового розладу.

Ключові слова: військовослужбовець, збройний конфлікт, стрес, психогенні впливи, психологія війни, посттравматичний стресовий розлад, реабілітація.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ»

Іванів Софія-Емілія Андріївна

Науковий керівник:

Суліцький Вадим Володимирович,
кандидат психологічних наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРІВ ПРОБАЦІЇ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ПОВТОРНОГО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗАСУДЖЕНИМИ ОСОБАМИ ПІД ЧАС ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Актуальність дослідження. Станом на 2020 рік криміногенна ситуація в Україні характеризується тенденцією до збільшення кількості зареєстрованих кримінальних порушень (злочинів). Рівень латентної злочинності в Україні, на думку багатьох юристів, у 3-4 рази більше за офіційну статистику. Така ситуація збільшує загрозу не тільки для кожного громадянина, але й для суспільства загалом і негативно впливає на внутрішню безпеку держави. Швидкий темп сучасного життя, а також різноманітні непередбачувані ситуації у світі, без сумніву, мають свій вплив і диктують умови не лише для розвитку науки та техніки, а й для законодавства, що зачіпає всі сфери суспільного життя, в тому числі і діяльність Державної установи «Центр пробації» Міністерства Юстиції України.

Правова інституція щодо осіб, які перебувають у конфлікті з законом – пробація, є відносно молодою системою виконання покарань, а тому багато питань, що стосуються впровадження пробації в Україні, залишені поза увагою або викликають дискусії у науковців. Одним із таких питань залишається вдосконалення оцінки ризиків повторного вчинення кримінального порушення засудженими, які знаходяться на обліку в центрах пробації. Це обумовлено специфікою діяльності центрів пробації, одним із основних завдань та функцій якої є саме визначення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, реалізація заходів спрямованих на виправлення засуджених і запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. Саме тому, ми обрали темою нашої кваліфікаційної магістерської роботи «Діяльність центрів пробації щодо оцінювання ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень засудженими особами під час відбування покарання».

Для соціально-педагогічної науки проблема дослідження осіб, які перебувають у конфлікті з законом і знаходяться на обліку уповноважених органів філій Державної Установи «Центр пробації», не є новою. Останнім часом чимало науковців проводили дослідження цього питання. Серед них треба визначити праці таких українських вчених і практиків як: І. Богатирьов, О. Джужа, О. Дука, А. Закалюк, А. Кирилюк, С. Фаренюк (реформування кримінально-виконавчого кодексу України щодо не пов'язаних з позбавленням волі видів покарання); С. Архипова, М. Атішева, Ю. Паскевська, Ю. Резнік, О. Сушко (вдосконалення діяльності Державної Установи «Центр пробації»); Ю. Бойко-Бузиль, Т. Кушнірова, Н. Максимова, І. Пахомов, М. Супрун С. Яковенко (соціально-педагогічне супроводження осіб, які перебувають на обліку в органах пробації); К. Ануфрієва, Т. Журавель, О. Суботенко, І. Яковець, О. Янчук (оцінка ризиків осіб, які перебувають на обліку в органах пробації). Серед зарубіжних фахівців проблемами вивчення кримінальних порушень, повторної та рецидивної злочинності, соціально-педагогічної та психологічної профілактики правопорушень, оцінки ризиків засуджених займалися

Г. Аванесов, І. Аліхаджієва, Ю. Антонян, В. Квашиш, О. Коробєєв, В. Кудрявцев, В. Козак, М. Мелентьєв, О. Міхлін, М. Обозов, В. Пирожков, Г. Стїлдз Г. Хохряков, І. Шмаров, Т. Явчуновська.

Мета дослідження: проаналізувати та розкрити сутність діяльності уповноважених органів філій Державної установи «Центрів пробації» щодо оцінювання ризиків повторного вчинення кримінальних порушень особами під час відбування ними покарання в органах пробації.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз наукової літератури з теми дослідження.
2. Вивчити причини вчинення повторного кримінального порушення особами, які відбувають встановлене судом покарання в органах пробації.
3. Визначити критерії оцінки ризиків повторних кримінальних порушень у осіб, які відбувають встановлене судом покарання в органах пробації.
4. Розробити для працівників уповноважених органів філій Державної установи «Центр пробації» алгоритму «Оцінки ризику вчинення повторних кримінальних порушень особами, які перебувають на обліку в органах пробації» та на практиці визначити ефективність його використання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні: аналіз науково-методологічних джерел, Законів України, нормативно-правових документів для порівняння та зіставлення наукових поглядів на причини, умови повторного вчинення кримінальних порушень засудженими особами; методи узагальнення, порівняння та синтезу допоможуть систематизувати теоретичний матеріал з теми магістерської роботи; емпіричні: спостереження, бесіда, тестування, на основі яких будуть визначатися критерії оцінки ризиків повторного вчинення кримінальних порушень (злочинів) особами під час відбування ними покарання в органах пробації; анкетування й інтерв'ювання дадуть можливість кількісно й якісно обробити отримані результати дослідження та розробити алгоритм «Оцінки ризику вчинення повторних кримінальних порушень особами, які перебувають на обліку в органах пробації».

Ключові слова: алгоритм, засуджений, злочин, оцінка ризику, повторне кримінальне порушення, центр пробації.

Кобзар Дар'я Костянтинівна

Науковий керівник:

Лехолетова Марина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук

ОЦІНЮВАННЯ ВІЛ-ІНФІКОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ ЯКОСТІ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. Дослідження якості послуги соціальної адаптації ВІЛ-інфікованим підліткам є вкрай актуальним, оскільки на сьогодні відсутні статистичні дані, які б переконливо доводили, що ця послуга надається якісно та сприяє покращенню життя ВІЛ-інфікованих підлітків в Україні.

Станом на грудень 2020 року в Україні офіційно зареєстровано 1 273 нових випадки ВІЛ-інфекції, а у 281 пацієнта діагностовано СНІД, ще 176 людей померли від СНІДу. Тому, одним із ключових стратегічних завдань держави, у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, є зменшення темпів поширення ВІЛ-інфекції серед підлітків, підвищення якості послуг у сфері ВІЛ-інфекції/СНІДу та посилення спроможності українських інституцій і організацій у

наданні таких послуг. У контексті нашого дослідження важливою послугою для ВІЛ-інфікованих підлітків є послуга соціальної адаптації, одним із пріоритетних змістових напрямів якої є формування прихильності до антиретровірусної терапії (АРТ), що надається спеціалізованими соціальними службами та ВІЛ-сервісними організаціями.

Проблему профілактики ВІЛ з різними групами клієнтів (учнівською молоддю; споживачами ін'єкційних наркотиків; особами, залученими до комерційного сексу; бездоглядними та безпритульними дітьми; вихованцями пенітенціарних установ для неповнолітніх) розкрито у психологічних (Л. Бутузова, І. Гришаєва, Б. Лазоренко та ін.), педагогічних (І. Кулик, Л. Плеш, В. Пономаренко, Л. Шипіцина та ін.), соціально-педагогічних (Т. Журавель, Т. Лях, І. Пінчук, С. Терницька, Т. Цюман та ін.), соціологічних (О. Балакірева, В. Білак-Лук'янчук, І. Демченко, О. Пурик, О. Тюсова та ін.) дослідженнях.

Для нашого дослідження також важливі думки науковців щодо формування прихильності до антиретровірусної терапії (АРТ) ВІЛ-інфікованих, зокрема: зарубіжних (П. Вільямс, Е. Кордова, К. Малі, Г. Монтепідера, Дж. Яньєс та ін.) та українських (М. Аряєв, Н. Котова, О. Старець та ін.) науковців. Проте, аналіз наукових досліджень з психології, соціальної педагогіки та соціальної роботи, соціології дає підстави для висновку, що в них, незважаючи на вагомий теоретичний та прикладний надбання, не досліджено якість послуги соціальної адаптації ВІЛ-інфікованим підліткам в Україні.

Мета дослідження: проаналізувати якість послуги соціальної адаптації ВІЛ-інфікованим підліткам в Україні.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати потреби та проблеми ВІЛ-інфікованих підлітків і уточнити сутність послуги соціальної адаптації.
2. Охарактеризувати зміст, форми, методи соціальної роботи з ВІЛ-інфікованими підлітками у державних і неурядових організаціях України та визначити соціальні послуги, що їм надаються.
3. Вивчити досвід надання послуги соціальної адаптації у Київському міському правобережному центрі для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді та проаналізувати вплив сформованості прихильності до АРТ на якість життя ВІЛ-інфікованих підлітків.
4. Розробити змістовно-методичне забезпечення оцінювання якості послуги соціальної адаптації ВІЛ-інфікованих підлітків і перевірити його дієвість.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, порівняння, систематизація й узагальнення наукових і методичних підходів щодо соціальної адаптації ВІЛ-інфікованих підлітків з метою оцінювання послуги соціальної адаптації; проведення експерименту на базі Комунальної установи «Київського міського правобережного центру для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді»; державних і неурядових організаціях України з метою перевірки дієвості розробленого змістовно-методичного забезпечення.

Ключові слова: ВІЛ-інфіковані підлітки, антиретровірусна терапія, соціальна послуга, соціальна адаптація, оцінка потреб, оцінювання.

Кравчук Наталія Миколаївна

Науковий керівник:

Денисюк Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО
ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Актуальність дослідження. В умовах складної соціально-політичної ситуації, в якій перебуває Україна на даний момент, розповсюдження гострої респіраторної хвороби, спричиненої вірусом Covid-19 перед соціальними педагогами закладів освіти постають завдання здійснювати профілактичну, просвітницьку та розвивальну роботу, застосовуючи ефективні засоби та методи, налагоджувати взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу.

Загальною метою діяльності соціально-психологічної служби в початковій школі є формування і розвиток особистості дітей, створення психологічно-педагогічних умов для розкриття творчих здібностей кожного учня, забезпечення його активності в засвоєнні знань, набутті вмінь та навичок, необхідних для подальшого успішного навчання в основній школі, досягнення оптимального рівня розвитку пізнавальної, емоційно-вольової та моральної сфер особистості молодшого школяра з урахуванням його психофізіологічних індивідуальних особливостей, життєвої історії і умов сімейного виховання тощо.

Особливості соціально-педагогічної роботи висвітлено у працях В. Горленко, В. Острова, В. Панка, Н. Сосновенко, І. Ткачук. Питання нормативно-правового забезпечення в закладах загальної середньої освіти, попередження насильства в умовах закладів освіти досліджувалися І.Веретенко. На основі аналізу сутності безпеки та безпечної поведінки дитини шкільного віку науковцями В. Кириченко, Ж. Петрочко доведено, що ключовою передумовою безпеки дитини в школі є довіра до педагогів. Однак недостатньо досліджено питання оцінювання ефективності соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Мета дослідження: проаналізувати зміст, форми та методи соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити особливості діяльності психологічної служби закладу загальної середньої освіти.
2. Визначити зміст, форми та методи соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку.
3. Проаналізувати сутність оцінювання соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку.
4. Розробити інструментарій для оцінювання соціально-педагогічної роботи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні: аналіз філософських, психологічних, педагогічних, соціально-педагогічних наукових джерел для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження й уточнення його поняттєво-категоріального апарату; порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних положень із метою розкриття змісту, форм та методів соціально педагогічної роботи; емпіричні: опитування – для оцінювання соціально педагогічної роботи; методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, діти, батьки, соціальний супровід, соціальна підтримка, соціальний педагог, молодший шкільний вік, заклад загальної середньої освіти.

Куля Вікторія Олександрівна

Науковий керівник:

Лютый Вадим Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ОБЛІКУ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ

Актуальність дослідження. Ресоціалізація засуджених залишається актуальною проблемою для України. Станом на 1 січня 2021 р. на обліку служби пробації перебувало 65541 особа, в тому числі 746 неповнолітніх. У переважній більшості це люди, засуджені за вчинення кримінальних правопорушень і звільнені від відбування покарання з випробуванням. Діяльність органів пробації, спрямована не лише на контроль за засудженими, а й на проведення соціально-виховної роботи з ними, що було значним кроком вперед у порівнянні з колишніми кримінально-виконавчими інспекціями. Проте, своїми силами органи пробації не можуть усунути всі чинники соціальної дезадаптації засуджених, особливо тих, хто перебуває в складних життєвих обставинах. В той же час саме невирішеність проблем соціального і психологічного характеру може бути чинником, що провокує порушення умов пробації та скоєння повторних правопорушень. Отже, засудженим до пробації необхідна соціальна підтримка, що може бути забезпечена установами, що надають соціальні послуги, та громадськими організаціями.

Питання впровадження пробації в Україні розкрито в роботах О. Беци, О. Мельник, Л. Олефір, М. Панасюка, С. Сімакової, В. Шкадюка, Д. Ягунова, О. Янчука та ін. Проблемам виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та соціально-виховної роботи із засудженими до таких покарань, присвячені дослідження І. Богатирьова, І. Бондар, А. Клевцова, В. Лютого, О. Махлай, Н. Максимової, І. Парфанович та ін. В наукових роботах розкрито організаційно-правові й методичні аспекти пробації та засоби соціально-виховного впливу на засуджених в процесі її застосування. Проте питання соціальної підтримки осіб, що перебувають під пробацією, та надання їм соціальних послуг, спрямованих на подолання складних життєвих обставин, в науково-методичних джерелах представлені недостатньо. Таким чином, дослідження змісту, форм і методів соціальної підтримки осіб, котрі перебувають на обліку служби пробації, її відповідності потребам засуджених та пошук шляхів її удосконалення є актуальним.

Мета дослідження: на основі оцінювання практики соціальної підтримки осіб, котрі перебувають на обліку служби пробації, розкрити проблеми цієї діяльності та розробити рекомендації щодо її удосконалення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. На основі науково-методичних джерел визначити чинники, що заважають соціальній адаптації осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, й умови їхнього виправлення та ресоціалізації.
2. Розкрити нормативно-правові та методичні засади соціальної підтримки осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.
3. На основі емпіричних даних оцінити потреби осіб, які перебувають на обліку служби пробації України, та розкрити зміст, форми та методи соціальної підтримки, що надається даним особам державними та громадськими організаціями.
4. Визначити проблеми, пов'язані із доступністю соціальної підтримки особам, які перебувають на обліку органів пробації, та її відповідністю потребам таких осіб.
5. Розробити рекомендації щодо удосконалення соціальної підтримки осіб, які перебувають на обліку в органах пробації України, державними та громадськими організаціями.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз теоретичних джерел із питань дослідження, аналіз документів, що ілюструють діяльність органів пробації, контент-аналіз матеріалів особових справ засуджених, які перебувають на обліку в органах пробації; експертне опитування працівників органів пробації та представників установ, що надають

соціальні послуги засудженим, опитування засуджених у формі анкетування; кількісний і якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: правопорушення, пробація, служба пробації, соціальна підтримка, соціально-виховна робота.

Луць Катерина Олександрівна

Науковий керівник:

Спіріна Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СОЦІАЛЬНІЙ ПОСЛУЗІ ПАТРОНАТУ

Актуальність дослідження. Кожна дитина повинна зростати у сімейному оточенні, в атмосфері любові, бо лише так повною мірою забезпечуються її потреби, створюються оптимальні умови для гармонійного розвитку, успішної соціалізації. Саме сім'я дозволяє забезпечити реалізацію найкращих інтересів дитини відповідно до індивідуальних потреб, віку, статі, стану здоров'я, особливостей її розвитку, життєвого досвіду, родинної та етнічної належності дитини. В умовах деінституалізації перевага надається сімейним формам виховання, однією з яких, власне, є патронатна сім'я.

Патронат над дитиною – це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин (згідно постанови Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017).

Враховуючи нинішню ситуацію в Україні, послуга патронату над дитиною набуває ще більшої актуальності. Адже, це, в першу чергу, безпека для дитини, догляд, виховання та реабілітація дитини в умовах сім'ї, підтримане спілкування з рідними; а в разі неможливості повернення до біологічної родини – пошук для дитини нової сім'ї.

Метою патронату є забезпечення права кожної дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, виховуватися у сприятливому та безпечному сімейному середовищі шляхом відновлення здатності батьків (осіб, які їх замінюють) опікуватися дитиною та виховувати її, а в разі неможливості – вчинення заходів щодо захисту дитини та прийняття рішень щодо її влаштування до постійної форми сімейного виховання, яка найбільше відповідає потребам дитини.

Історичний аспект питання патронату вивчали такі науковці, як: З. Вороніна, А. Зінченко, В. Євко, Н. Касьянова; окремі питання сімейного патронату досліджували А. Дакал, Є. Падун, Ж. Петрочко, М. Сидорчук, І. Тимуш, Л. Фуштей; розвиток сімейного права в частині урегулювання опіки над дітьми, захисту прав неповнолітніх став предметом наукових розвідок таких вчених, як А. Баран, К. Бориченко, О. Кудрявцева, О. Маренчук; питання патронату, як форми влаштування на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування розглядалося Л. Зілковською, Л. Міхєвою, С.Фурси; необхідність вирішення питань місця патронату над дітьми в системі законодавства, вимог щодо особи патронатного вихователя досліджували О. Карпенко, Л. Лешанич, Т. Макійчук, Ю. Черновалюк, С. Шимон.

Але, позитивно оцінюючи роботи цих авторів, низка питань щодо розвитку сімейних форм виховання, потребує подальшого поглибленого вивчення. Із урахуванням теоретичної та практичної значущості проблеми було обрано тему магістерської роботи.

Мета дослідження: дослідити актуальність соціальної послуги патронату для сучасної територіальної громади.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз джерел з оцінки потреб територіальні громади.
2. Визначити й обґрунтувати соціальні послуги, що надають територіальні громади.
3. Розкрити сутність патронатної сім'ї, як сучасної форми сімейного виховання.
4. Проаналізувати актуальність послуги патронату для територіальної громади.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень – задля визначення змісту базових понять дослідження й експериментальна перевірка програми щодо потреби об'єднаних територіальних громад у соціальній послугі патронату.

Ключові слова: дитина, найкращі інтереси дитини, патронат, права, соціальна послуга.

Обухова Ксенія Олександрівна

Науковий керівник:

Сапіга Світлана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук

ОЦІНКА ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. Реформування національної системи освіти, що нині відбувається в Україні, актуалізує проблему надання соціальних послуг, командної роботи педагогів, батьків та спеціалістів вузької спеціалізації під час інклюзивного навчання, здатних працювати згідно з новими методологічними орієнтирами, окресленими в Концепції Нової Української Школи.

Станом на 1 січня 2020 року в Україні в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами. Ця кількість у 7 разів перевищує дані п'ятирічної давнини. На початок 2020 року в Україні створено 13782 інклюзивні класи. Так, у 2019/2020 навчальному році 35% від загальної кількості закладів загальної середньої освіти організували інклюзивне навчання.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу. Розвиток і функціонування окремої, спеціальної системи освіти завжди вважалися проявом турботи про дітей з особливими потребами.

Водночас, як показує практика, наявна низка суперечностей між: впровадження європейських орієнтирів у вітчизняну освітню сферу й неспроможністю безбар'єрного доступу до якісної освіти учнів з особливими потребами; законодавчим обґрунтуванням підходів до впровадження інклюзивного навчання в закладах освіти та рівнем підготовленості надання соціальних послуг під час інклюзивного навчання.

Вагомою особливістю соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в умовах інклюзивної освіти, є організація і здійснення комплексного підходу, реалізація якого передбачає поетапне впровадження інклюзивної освіти, яке потребує проведення необхідних психосоціальних та педагогічних заходів.

Соціальний супровід дітей повинен бути націлений на індивідуальний підхід до потреб дитини заснований на наявному потенціалі психічного, фізичного, соціального розвитку та рівні розвитку моторних, інтелектуальних, творчих та умінь. Усе ґрунтується на оцінці

сильних сторін, інтересів і потреб дитини та забезпеченні комплексного прогресу розвитку дитини: емоційного, моторного, творчого, пізнавального, інтелектуального, комунікативного, соціального, що, у свою чергу, допоможе в успішному формуванні ціннісних установок, що відповідатимуть психічним і фізичним можливостям дитини.

Проблеми інтегрованого навчання розглядали такі науковці: Н. Бенк-Міккельсен, О. Бланше, В. Бондар, С. Гейніке, Т. Євтухова, Н. Жукова, І. Іванова, А. Колупасва, Я. Коменський, В. Ляшенко, О. Мастюкова, М. Монтессорі, Ю. Найда, Б. Нір'є, П. Петерсен, О. Савченко, Н. Софій, Я. Спешнев, О. Столяренко, С. Харченко, А. Шевчук та ін.

Питаннями організацій різних видів підтримки та супроводу дітей з інвалідністю займаються Л. Артемова, О. Дікова-Фаворська, В. Засенко, І. Іванова, К. Кольченко, Н. Левінець, Т. Марчук, Г. Нікуліна, П. Таланчук, Л. Тюпля та інші. Обґрунтування ідеї толерантності та співрозуміння у сприйнятті відмінностей у людській спільноті філософський аспект осмислення інвалідності як біопсихосоціального феномена представлено у роботах Г. Барінової, Л. Васильєвої, Л. Газнюк, Л. Загорської, Н. Загурської, Н. Корабльової, Н. Максимової, Л. Потилиціної, П. Сорокіна, О. Філоненка, А. Шевченко та ін.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретичні засади, нормативне підґрунтя, напрями, ефективні форми та методи соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами під час інклюзивного навчання.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Дослідити теоретико-методологічний та історичний аналіз концептуальних понять дослідження.
2. Проаналізувати законодавчі та нормативно-правові засади соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами під час інклюзивного навчання.
3. Визначити зміст діяльності міждисциплінарної команди фахівців соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами під час інклюзивного навчання.
4. Розробити методичні рекомендації для мультидисциплінарної команди фахівців для забезпечення ефективного соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами під час інклюзивного навчання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної літератури, порівняння, класифікація, узагальнення для з'ясування змісту базових понять дослідження, визначення напрямів, форм і методів діяльності мультидисциплінарної команди соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами; анкетування, статистичні методи для здійснення якісного та кількісного аналізу результатів дослідження.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інтегроване навчання, особливі освітні потреби, соціальний супровід, супровід під час інклюзивного навчання.

Ткач Ірини Михайлівни

Науковий керівник:

Швед Ольга Володимирівна,
кандидат соціологічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ, В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Актуальність дослідження. Система надання соціальних послуг в Україні продовжує перебувати на етапі формування. Вітчизняна сфера соціального обслуговування вже має

низку досягнень, таких як затвердження стандартів для окремих видів соціальних послуг, налагодження роботи мережі державних служб і закладів, які виступають надавачами соціальних послуг, певна активізація співпраці держави та недержавних надавачів. Водночас багато проблем, пов'язаних з наданням населенню соціальних послуг, не втрачають своєї актуальності, а навпаки загострюються. Сучасний стан системи надання соціальних послуг не може повністю задовольнити потреби, які постійно зростають. Для задоволення цих потреб необхідним є суттєве покращення якості соціальних послуг, модернізація механізмів їх фінансування, розширення кола можливих надавачів цих послуг. Виконання державою зазначених завдань вимагає застосування чутливих до змін у сфері соціального обслуговування інструментів управління, якими є моніторинг та оцінювання соціальних послуг. Обрана в дослідженні категорія отримувачів послуг, а саме – сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю, зазвичай часто звертається у відповідні служби, оскільки потребують декількох видів соціальних послуг, і як показує практика – не завжди можуть їх отримати в повній мірі в державних установах. Часто такі родини звертаються до громадських організацій, або самі створюють такі організації, щоб допомагати собі. На жаль, сформована в Україні система соціальних послуг, у тому числі і для людей з інвалідністю та їх сімей, виявилась неефективною у задоволенні потреб населення через її надмірну централізацію, концентрацію послуг у стаціонарних закладах, нераціональне фінансування, відсутність уваги до індивідуальних потреб споживачів та механізмів контролю за якістю надання послуг. Тому, дане дослідження буде спрямоване на: оцінювання потреб сімей, що виховують дітей з інвалідністю громадськими організаціями; наявність чи відсутність такого оцінювання; ефективність оцінювання.

Різні аспекти порушеної нами проблеми знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. У психолого-педагогічній науковій літературі розглядаються питання соціальної адаптації та соціалізації дітей із особливими потребами як важливої складової загального процесу допомоги родині (М. Николаєв, Л. Яскал); досліджуються різні типи сімей, особливості їх функціонування (Є. Артамонова, О. Кононко); технологічний аспект соціально-педагогічної роботи з сім'ями (А. Капська, Н. Заверико); висвітлюються особливості роботи з родинами, які виховують дитину з інвалідністю (Н. Грабовенко, І. Іванова); правовий аспект соціального захисту даної категорії (Л. Дроздова та ін.); психологічна допомога родині дитини з особливими потребами (Є. Волкова, С. Шаховська); питання інклюзивної освіти (А. Колупасва). Питання моніторингу і оцінювання соціальних послуг висвітлювали у своїх працях С. Крупа, О. Макарова, В. Саріогло, А. Гоней, К. Ньюмен, П. Романов, Є. Ярьська-Смирнова. Втім, на нашу думку, опис проблем, потреб та видів соціальної роботи, які надають громадські організації сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю, у науковій літературі висвітлено недостатньо.

Мета дослідження: проаналізувати змістовно-методологічне забезпечення оцінювання потреб сімей, що виховують дітей з інвалідністю в діяльності громадських організацій, розробити інструментарій для оцінки потреб сімей громадськими організаціями.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Дослідити теоретичні основи оцінювання потреб сімей, які виховують дитину з інвалідністю.
2. Проаналізувати нормативно-правову базу щодо оцінювання якості соціальних послуг сімей, що виховують дітей з інвалідністю.
3. Визначити змістовно-методологічне забезпечення оцінювання потреб сімей, що виховують дітей з інвалідністю в діяльності громадських організацій.
4. Розробити інструментарій для перевірки того, як здійснюється оцінка потреб сімей громадськими організаціями на базі ГО «Сонячний промінь» та інших ГО, які працюють з сім'ями даної категорії.

5. Розробити рекомендації щодо методів оцінювання потреб сімей, що виховують дітей з інвалідністю у діяльності ГО.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності оцінювання потреб сімей, що виховують дітей з інвалідністю в діяльності громадських організацій; емпіричні: анкетування, бесіда, глибинне інтерв'ю.

Ключові слова: інвалідність, громадські організації, соціальний захист, потреби сімей, соціальні послуги, сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю.

Філатова Олександра Андріївна

Науковий керівник:

Клішевич Наталія Анатолівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

МОНІТОРИНГ І ОЦІНЮВАННЯ ПРОГРАМ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ ЩОДО ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ

Актуальність дослідження. Молодь, процеси її соціалізації та статусне положення в соціумі є важливим фактором прогресивного розвитку суспільства. Реалізація державної молодіжної політики вимагає консолідації зусиль багатьох громадських і державних інституцій.

У Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 (із останніми змінами у 2019 році) зазначено, що молодь – громадяни України віком від 14 до 35 років. Соціальне становлення молоді передбачає процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елемента цієї системи.

Проблема різнобічного становлення молоді, зокрема пошуку майбутньої професії є досить актуальною. Недостатній рівень координації між системою освіти та роботодавцями втрачають великий відсоток працездатної молоді. Повертаючись до закладів середньої освіти профорієнтаційна робота повинна проявляти мотиви, навички майбутніх працівників обраних професій. Шкільні профорієнтаційні опитування виконують допоміжну роль і підштовхують молодь до вибору, чого є недостатньо для зниження показників молодіжного безробіття. Шкільна профорієнтація робить молодь впевненою, на шляху кроків у професійне майбутнє.

Важливе місце у цьому напрямі відведено діяльності молодіжних центрів, які забезпечують роботу із ефективного впровадження системи правових, соціально-економічних, організаційно-методичних, інформаційних заходів з реалізації молодіжної політики. Метою діяльності таких центрів є сприяння соціалізації та самореалізації молоді.

Діяльність молодіжних центрів в Україні – досить нова тема для наукових досліджень. Наукові дослідження, присвячені проблемі вивчення діяльності молодіжних центрів стали предметом аналізу відомих учених, зокрема: Є. Бородіна, А. Гулевської-Черниш, Н. Літвінової, Р. Сторожук. Питання безробіття молоді та роботу молодіжних центрів сформульовано у працях Д. Богині, Є. Зеленєвої, Я. Панаса, І. Тарасюк, Л. Ткаченко, М. Торжевського.

Отже, розкриття потенціалу людини, її здібностей до самопізнання, аналіз перспектив, трудових ресурсів забезпечить молоді покращення вибору та працевлаштуванню їх у

майбутньому. Важливо провести оцінювання змісту й якості програм молодіжних центрів щодо зайнятості молоді та розробити рекомендації щодо застосування представленої методики в практичній діяльності.

Мета дослідження: методологічно обґрунтувати, розробити та дослідити в умовах діяльності територіального центру зміст та якість програм зайнятості молоді

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. На основі порівняльного аналізу сучасної наукової літератури проаналізувати історію та досвід роботи молодіжних центрів в Україні та за кордоном.
2. Розкрити зміст, форми та методи роботи молодіжних центрів щодо зайнятості молоді.
3. Обґрунтувати критерії та показники і розробити методику оцінювання змісту та програм молодіжних центрів щодо зайнятості молоді.
4. Провести оцінювання змісту й якості програм молодіжних центрів щодо зайнятості молоді та розробити рекомендації щодо застосування представленої методики в практичній діяльності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення наукової літератури з метою визначення змісту діяльності молодіжних центрів, аналіз українського законодавства, аналіз методичної літератури, опис напрямів роботи молодіжних центрів; розробка анкет для оцінювання проблем і потреб надавачів та отримувачів послуг (фахівці центрів, молодь); анкетування молоді, глибинне опитування фахівців молодіжних центрів, обробка й аналіз опитування.

Ключові слова: молодь, зайнятість молоді, профорієнтація, молодіжні центри, оцінка програм.

Фролова Лілія Станіславівна

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна,
доцент, кандидат педагогічних наук

РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОГРАМ У ГРОМАДАХ, ПРИЛЕГЛИХ ДО РАЙОНУ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження. На сьогодні потреби громади є доволі різноманітними і місцевій владі іноді бракує не лише ресурсів, а й часу реалізувати всі задуми й швидко реагувати на виклики й соціальні проблеми. Одним із важливих ресурсів у цьому контексті є використання волонтерського руху для реалізації задумів місцевої влади та громадських ініціатив. Саме тому, дослідження можливостей використання волонтерських ініціатив як інструменту активізації людських ресурсів місцевих громад є актуальною потребою сьогодення.

В Україні активний розвиток волонтерства розпочався із прийняттям нею незалежності у 1991 р. З цього часу розпочали створюватися численні громадські організації, благодійні фонди, які до реалізації соціальних проєктів долучали волонтерів та діяли на волонтерських засадах.

Уже шостий рік поспіль ситуація у постраждалих унаслідок конфлікту Луганській та Донецькій областях на сході України продовжує негативно впливати на життя понад п'яти мільйонів людей. Люди в постраждалих районах зустрічаються із проблемами щодо фізичного і психічного стану, які пов'язані з обстрілами, руйнуванням житлових будинків і об'єктів цивільної інфраструктури, обмеженим доступом до соціальних послуг, обмеженою

свободою пересування.

Також існують проблеми, пов'язані з низкою нормативно-правових актів, що в ситуації конфлікту призводить до виникнення гуманітарних потреб. Нарешті, люди стикаються з проблемами щодо їхньої здатності до відновлення та відбудови, пов'язаними як із забезпеченням соціальної єдності, так і із впровадженням соціальних програм у сфері розвитку, використовуючи спроможності місцевих та загальнодержавних органів.

Обмеження, пов'язані з COVID-19 посилили труднощі та нестатки, з якими стикається населення, що постраждало від конфлікту на сході України, зокрема через обмеження свободи пересування та їхній вплив на реалізацію соціальних та економічних прав, активну участь у волонтерському русі.

Окремі аспекти діяльності волонтерів розкриті в працях вітчизняних науковців. Так, у роботах І. Зверєвої, Г. Лактіонової, Т. Лях, С. Савченка, С. Харченка обґрунтовано роль волонтерства як складової соціально-педагогічної роботи з молоддю. У дослідженнях О. Безпалько, Р. Вайноли, Н. Заверико, А. Капської, В. Петровича розкрито технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності. Особливості роботи волонтерів у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді висвітлено у роботах О. Кузьменка, Н. Романової, С. Толстоухової. Як складову соціально-педагогічної діяльності молодіжних організацій обґрунтовано волонтерство в працях Ю. Поліщука.

Мета дослідження: проаналізувати досвід реалізації волонтерських програм у громадах, прилеглих до району операції об'єднаних сил на Сході України, та визначити й експериментально перевірити організаційно-методичні умови їх розвитку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати передумови становлення й розвитку волонтерської діяльності у громадах України.
2. Здійснити аналіз нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні.
3. Розкрити напрями, зміст та форми волонтерської діяльності у громадах, прилеглих до району операції об'єднаних сил на Сході України.
4. Охарактеризувати волонтерські програми як форму організації волонтерської діяльності в громаді та проаналізувати досвід їх впровадження в громадах, прилеглих до району операції об'єднаних сил на Сході України.
5. Визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-методичні умови розвитку волонтерських програм у громадах, прилеглих до району операції об'єднаних сил на Сході України, в межах проєкту Всеукраїнського громадського центр «Волонтер».

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативно-правових документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення організаційно-методичних умови розвитку волонтерських програм у громадах, прилеглих до району операції об'єднаних сил на Сході України; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: волонтер, волонтерська діяльність, волонтерська програма, волонтерський рух, збройний конфлікт, війна, громада.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЛОГОПЕДІЯ»

Андрющенко Тетяна Анатоліївна

Науковий керівник:

Мартинчук Олена Валеріївна,

доктор педагогічних наук, доцент

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З ОПОРОЮ НА МІЖНАРОДНУ КЛАСИФІКАЦІЮ ФУНКЦІОНУВАННЯ, ОБМЕЖЕНЬ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗДОРОВ'Я

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти та підтримки дітей з особливими освітніми потребами однією з найактуальніших вбачається проблема підвищення ефективності оцінки розвитку дитини, що уможливить якісне визначення її особливих освітніх потреб з метою розроблення адекватної системи корекційно-розвивальної роботи. Вирішення цієї важливої психолого-педагогічної проблеми є надзвичайно актуальним завданням в освітньому процесі дітей з порушеннями психофізичного розвитку, для яких формування здатності до комунікативної взаємодії сприяє забезпеченню успішної соціалізації у навколишньому світі.

У наукових дослідженнях комунікативний процес визначається як взаємодія між різними суб'єктами комунікації, при якому здійснюється обмін інформацією. Він охоплює динамічну зміну етапів формування, передавання, приймання, розшифрування і використання інформації в обох напрямках при взаємодії комунікантів. Основні елементи комунікативного процесу: джерело інформації, повідомлення (як процес передавання), кодування, канал, аудиторія, декодування, зворотний зв'язок. У дітей з порушеннями психофізичного розвитку комунікація починає формуватися пізніше, а відхилення в комунікативній діяльності, які притаманні цим дітям, мають неоднаковий прояв та у різний спосіб піддаються педагогічному впливу.

На сьогодні у науково-методичній літературі представлено дослідження про особливості комунікації різних категорій дітей (Н. Бабич, Н. Базима, О. Гаврилов, І. Мартиненко, О. Мякушко, В. Сильченко, В. Тарасун, Л. Тищенко та ін.), проте практично відсутні розробки методичного інструментарію для оцінювання комунікації у дітей з порушеннями психофізичного розвитку, які б уможливили подальше визначення їхніх особливих освітніх потреб. У цьому аспекті надзвичайно перспективним вбачається використання Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (МКФ) як інструменту для оцінки комунікації дітей, перехід до якої у 2018 р. забезпечив долучення України до європейських та міжнародних стандартів підтримки дітей з особливими освітніми потребами та до осучаснення підходів до психолого-педагогічної діагностики (оцінювання) цих дітей.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити стан сформованості комунікації дітей зі складними порушеннями розвитку з використанням інструменту МКФ.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати наукову літературу з проблеми дослідження.
2. Розробити методику дослідження комунікації у дітей зі складними порушеннями розвитку з опорою на МКФ.
3. Дослідити особливості комунікації у дітей з розладами аутистичного спектра та порушеннями інтелекту.

4. Розробити алгоритм визначення особливих освітніх потреб на основі результатів оцінки комунікації дітей з опорою на МКФ.
5. Розробити методичні рекомендації щодо дослідження комунікації дітей зі складними порушеннями розвитку з опорою на МКФ, визначення особливих освітніх потреб з метою розроблення системи корекційної розвивальної роботи.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукової та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя комунікації дітей зі складними порушеннями розвитку; зіставлення, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень з метою розроблення методики дослідження комунікації дітей зі складними порушеннями розвитку з опорою на МКФ; спостереження за комунікацією дітей з розладами аутистичного спектра та інтелектуальними порушеннями з метою опису наявної у них комунікації та визначення на основі отриманих результатів їхніх особливих освітніх потреб; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних, отриманих під час експериментального дослідження.

Ключові слова: міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, особливі освітні потреби, діти зі складними порушеннями розвитку (діти з розладами аутистичного спектра та порушеннями інтелекту).

Бондаренко Вікторія Сергіївна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЕМПО-РИТМІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Розвиток та формування мовлення є провідним принципом навчання мови в початкових класах, який пронизує і об'єднує всі сторони мовленнєвої діяльності учнів. Навчання зв'язного мовлення дітей з темпо-ритмічними порушеннями мовлення має велике значення для їхнього всебічного розвитку та виховання. Ці вміння тісно пов'язані із загальним когнітивним розвитком дітей з тяжкими порушеннями мовленнями (ТПМ), з розвитком їхнього логічного й образного мислення. Розмови, розповіді, перекази художніх, ідейних за змістом творів, впливають на моральне виховання дітей з ТПМ, виховують дисциплінованість, товариськість, стриманість та інші риси особистості.

Порушення темпо-ритмічної сторони мовлення є однією із складних та поширених проблем в логопедії. Дані порушення спостерігаються в низки молодших школярів з мовленнєвою патологією, що значно утруднює їхнє навчання. Порушення темпо-ритмічної сторони мовлення може проявлятися у різному ступені важкості (Б. Теплов). Легкий та середній ступінь не створює дискомфорту дитині, а в складних випадках мовлення дитини незрозуміле і створює значний комунікативний бар'єр в її спілкуванні. Л. Соловйова зазначає, що особливість і взаємозумовленість мовленнєвих та комунікативних умінь дітей з порушеннями мовлення виявляються в обмеженому словникові й кількості дієслів в активному мовленні, а також у своєрідності висловлювання. Діти з ТПМ не завжди можуть чітко висловити свої думки, їм бракує активного словникового запасу. Монологічне мовлення вимагає більшої напруженості пам'яті, уваги до змісту і форми мови; воно

спирається на мислення, яке логічно більш послідовне (Т. Винокур). Ця форма мовлення є активною і довільною, стимулюється внутрішніми мотивами та є більш організованим видом мовлення, що потребує спеціального формування.

Арт-терапія – це сукупність методик, заснованих на застосуванні різних видів мистецтва, що дозволяють здійснювати корекцію психосоматичних порушень, психоемоційних процесів та відхилень в особистісному розвитку (А. Копитін). Вивчення специфіки організації арт-терапії як чинника психічного розвитку, використання образотворчих прийомів як психотерапевтичного й психокорекційного інструментів висвітлено у працях Х. Рида та Е. Крамера. Використання арт-методів у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями, з погляду практиків (Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, О. Медведева та ін.), дає безсумнівні переваги в активізації мовленнєвої діяльності дітей, а широкий спектр арт-методів допомагає логопеду перетворити корекційну роботу з дітьми з ТПМ на цікаву, живу та творчу подію.

Досвід логопедичної роботи з використанням арт-терапії представлений у працях С. Афанасьєва, Г. Бурковського, В. Голованова, О. Караванової, З. Ленів О. Медведевої, Р. Чайкіна та інших. Проблемою розвитку зв'язного, зокрема монологічного, мовлення займалось багато вчених, зокрема: О. Горошковська, А. Каніщенко, Т. Ладиженська, Г. Лідман-Орлова, М. Львов, Т. Рамзаєва; на необхідності спеціальної роботи з розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей з ТПМ наголошували Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Леушина, С. Рубінштейн, І. Синиця, Ф. Сохін, Л. Федоренко, Л. Щерба.

Варто зазначити, що важливість проблеми розвитку мовлення учнів з ТПМ початкової школи здавна і неодноразово засвідчували відомі педагоги і лінгвісти М. Бунаков, Ф. Буслаєв, О. Соколов, К. Ушинський, П. Фортунатов, В. Шереметьєвський. На сучасному етапі розвитку науки і практики цією проблемою займаються В. Бадер, О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, В. Капінос, Т. Коршун, Т. Ладиженська, Н. Пашківська, Л. Скуратівський, В. Собко, О. Хорошковська. Серед закордонних дослідників вивченням особливостей монологічного мовлення у дітей з ТПМ займалися S. Purdya, M. Blakeleya, S. Williams.

Однак, проблема формування монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з темпо-ритмічними порушеннями залишається актуальною та потребує подальших наукових досліджень і практичних напрацювань.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність формування монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з темпо-ритмічними порушеннями з використанням арт-терапевтичних технологій.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз формування монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з темпо-ритмічними порушеннями.
2. Визначити рівень сформованості монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із темпо-ритмічними порушеннями.
3. Розробити та апробувати методику формування монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з темпо-ритмічними порушеннями засобами арт-технологій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз наукових психологічних, педагогічних праць з питання формування монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з темпо-ритмічними порушеннями мовлення засобами арт-технологій; емпіричні – методи логопедичної діагностики монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із темпо-ритмічними порушеннями; констатувальний експеримент з метою дослідження особливостей монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із темпо-ритмічними порушеннями; формувальний експеримент з метою формування монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з темпо-ритмічними

порушеннями засобами арт-технологій; математичні – аналіз та інтерпретація отриманих даних.

Ключові слова: монологічне мовлення, темпо-ритмічне порушення мовлення, діти молодого шкільного віку, арт-технології.

Вакуленко Ірина Володимирівна

Науковий керівник:

Луцько Катерина Василівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ПРОГРАМУВАННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. Внутрішнє програмування висловлення є передумовою мовленнєвої компетенції дитини, яка, в свою чергу, зумовлює її подальшу навчальну діяльність та сприяє формуванню і становленню особистості загалом. Для вирішення питань програмування мовлення у сучасній науці розглядається психолінгвістичний підхід, який досліджує механізми породження (продукування) висловлювань від ситуації спілкування до мовленнєвого наміру, від нього – до плану, і далі – до семантико-граматичної структури мовлення (І. Зимняя, О. Леонтьєв).

О. Леонтьєв запропонував наступну схему моделі породження (продукування) мовленнєвого висловлювання: мотив – думка (мовна інтенція) – внутрішнє програмування – лексичне розгортання і граматичне структурування – моторна реалізація – зовнішня. До найвідоміших психолінгвістичних теорій породження мовлення належать теорія рівнів мовлення Ч. Осгуда, теорії Л. Виготського, О. Леонтьєва, О. Лурії, М. Жинкіна.

Л. Виготський розглядав весь процес породження мовленнєвого висловлювання як рух від мотиву, що породжує яку-небудь думку, до розгортання самої думки, до опосередкування думки у внутрішньому мовленні, а потім у значеннях слів зовнішнього мовлення і, нарешті, в словах. Мовленнєва діяльність, як і будь-яка інша діяльність, носить фазний характер і включає: орієнтування в ситуації спілкування, планування висловлювання у внутрішньомовленнєвому смислово-коді, тобто створюється внутрішня програма майбутнього мовленнєвого висловлювання. Створення програми висловлювання відбувається в універсальному предметному коді, коді образів і схем (за М. Жинкіним). Це зорові, слухові та інші образи предметів, ознак, схеми зовнішніх дій, психічні якості особистості, її соціальний досвід, у процесі якого мовець (дитина) аналізує реальну предметну ситуацію і структурує її з урахуванням відображення в майбутньому мовленнєвому висловлюванні (Л. Виготський). Таким чином, у процесі онтогенетичного розвитку дитини поєднується становлення мовлення і немовленнєва діяльність дитини. У дитини із загальним недорозвитком мовлення труднощі програмування мовлення і його реалізація у лексико-граматичному коді зумовлюють необхідність спеціальних досліджень. Особливо важливим є аспект, пов'язаний із використанням індивідуального практичного досвіду дитини, уміннями і навичками його аналізу (А. Арендарук, К. Луцько, В. Тищенко та ін.), його реалізація у мовленні, чому і присвячене наше дослідження. На практиці у роботі логопеда розуміння порушення психологічного процесу внутрішнього програмування висловлювання у дітей уможливить більш прицільне формування корекційну програму та досягати кращих результатів.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити ефективність програмування і продукування мовленнєвих висловлювань у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз понять «програмування мовлення», «психологічний механізм мовлення».
2. Розробити методику та провести дослідження з визначення здатності до програмування мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення на основі їхнього практичного і мовленнєвого досвіду.
3. Розробити методику формування навичок програмування мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
4. Експериментально перевірити ефективність методики формування навичок програмування мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових соціально-педагогічних, психологічних праць, присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя здатності до внутрішнього програмування мовлення; проведення констатувального експерименту з метою дослідження здатності до програмування мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; визначення змісту та розроблення методики формування навичок програмування мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; проведення формувального та контрольного експериментів з метою визначення ефективності розробленої методики; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: механізм мовленнєвої діяльності, програмування мовлення, загальний недорозвиток мовлення.

Грицай Анна Олександрівна

Науковий керівник:

Бабич Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКАЗУ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку національної школи посилюється інтерес до комунікативної спрямованості навчання української мови, зокрема, осучаснення методик роботи над переказом, що є важливим видом роботи, який об'єднує в школі предмети як гуманітарного, так і технічного спрямування. Важливо навчити учня не просто механічно викладати свої думки, а логічно та структуровано передавати їх на письмі. Цей вид роботи сприяє розвитку мислення учнів, їхньої уваги, пам'яті, умінь бачити і сприймати мовні явища. Саме тому виникає потреба здійснювати пошук нових підходів до формування навичок письмового переказу.

У сучасних лінгводидактичних дослідженнях проблема розвитку зв'язного мовлення в дітей шкільного віку, зокрема, формування навичок переказу, розглядається різними фахівцями (М. Баранова, М. Вашуленко, Л. Виноградова, Н. Деркач, Г. Іваницька, С. Караман, Г. Коваль, М. Наумчук, В. Тарасун, Т. Ладиженська, Л. Мацько, М. Пентилюк,

М. Пльонкіна, Т. Сурова, І. Харченко, Т. Шелехова, Г. Шипіцина та ін.). Так, М. Стельмахович досліджував систему роботи розвитку зв'язного мовлення в середній школі, В. Рінберг і Т. Усатенко студіювали текст і навчання зв'язного мовлення, Н. Грипас опрацювала роботу над текстом на уроках української мови, В. Мельничайко запропонував творчі роботи на уроках рідної мови, систему роботи над розвитком діалогічного мовлення подала Е. Палихата. Особливості переказу тексту молодшими школярами з важкими порушеннями мовлення вивчали низка науковців: О. Белова, Н. Гаврилова, Ю. Коломієць, С. Конопляста, В. Левицький, Л. Лісова, С. Миронова, О. Мілевська, Є. Мастюкова, Ю. Рібцун, О. Ткач, М. Шеремет та ін. Однак методика написання переказів учнями молодшого шкільного віку з урахуванням особливостей функціонування дітей з особливими освітніми потребами мало розроблена в наукових дослідженнях.

Важливо зазначити, що переказуючи, учні вчать говорити зв'язно, послідовно; удосконалюється граматично правильне мовлення, збагачується й активізується словниковий запас. Щоб переказати, дитина має навчитися уважно слухати текст, розуміти головний його зміст; запам'ятати послідовність сюжетної лінії, свідомо та зв'язно відтворити текст у процесі переказу. Тому, навчаючи учнів писати перекази, педагогу потрібно насамперед знати шлях від сприймання тексту до запам'ятовування його і відтворення, щоби забезпечити повне і глибоке сприймання тексту (усного або письмового), розвивати як емоційні, так і інтелектуальні можливості учнів.

Відтак, методика навчання переказу, що є одним із засобів розвитку зв'язного мовлення й найбільш ретельним видом контролю знань, умінь і навичок учнів з української мови, потребує осучаснення підходів до формування навичок письмового переказу учнів початкової школи з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику формування навичок письмового переказу за допомогою візуалізації у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з питання формування навичок письмового переказу в дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.
2. Емпірично дослідити стан сформованості навичок письмового переказу в дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.
3. Розробити методику формування навичок письмового переказу у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами візуалізації.
4. Експериментально перевірити ефективність методу формування навичок письмового переказу засобами візуалізації у молодших школярів із особливими освітніми потребами.

Шляхи реалізації поставленої мети й завдань. Для вирішення поставлених завдань плануємо застосувати такі методи: теоретичні – аналіз психолого-педагогічних наукових джерел із проблеми формування навичок письмового переказу в дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами; емпіричні – діагностика особливостей сформованості навичок письмового переказу; формувальний експеримент – розроблення інноваційної методики навчання переказу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами та визначення ефективності запропонованої методики; статистично-математичні – кількісна та якісна обробка даних та інтерпретація результатів щодо особливостей сформованості навичок письмового переказу в дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: зв'язне мовлення, навички письмового переказу, діти молодшого шкільного віку, діти з особливими освітніми потребами.

Грязнова Ауріка Олександрівна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ КОМУНІКАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ МЕТОДУ FLOORTIME

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку освіти в Україні вимагає ґрунтовного переосмислення парадигми навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Особливо гостро стоїть питання надання ефективної психологічної та педагогічної допомоги дітям з розладами аутистичного спектра. Аутизм – складне порушення розвитку, яке проявляє себе в ранньому віці та характеризується значними труднощами дитини під час взаємодії та комунікації, обмеженими і сталими інтересами, стереотипністю поведінки.

Відомо, що спілкування та діяльність є одночасно умовами та засобами цілісного психічного розвитку дитини. Формування особистості відбувається завдяки процесу соціалізації. Взаємодія з дорослим на ранніх етапах розвитку і з однолітками у подальшому в психології розглядають як умови соціалізації особистості дитини. Спрямованість на дорослого, на спілкування та спільну діяльність забезпечують перший етап цього процесу в ранньому віці. У дитячому колективі вміння встановлювати контакт, розуміти мовлення однолітків, чутливість до їхніх практичних дій допомагають дитині соціалізуватись, при цьому власне активне мовлення стає засобом цього процесу. Дослідження різних питань, пов'язаних з дітьми з РАС займалися зарубіжні (К. Гілберт, Л. Вінг, Т. Пітерс, Е. Шоплер) та вітчизняні (Т. Куценко, К. Островська, Т. Скрипник, Г. Супрун) науковці, які наголошували на значних дефіцитах у сфері спілкування та соціалізації цих дітей. Визначено також взаємозв'язок між мовленнєвими та комунікативними навичками дітей з розладами аутистичного спектра порушених (І. Недозим, В. Тарасун, Д. Шульженко). Ця невідповідність призводить до того, що дитина з аутизмом може володіти значним запасом слів, фразовим мовленням, але використовує свої вміння без урахування контексту ситуації спілкування. Комунікація цих дітей вирізняється значними труднощами на етапі встановлення контакту, ініціювання, в моменти врахування стану та думки партнера (І. Логвінова, Т. Скрипник, Г. Супрун та ін.). Саме спрямованість на дорослого, вміння розпочати розмову та чутливість до мовлення і дій іншої людини забезпечують передумови комунікації дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом.

Незважаючи на численні роботи, присвячені діагностиці та розвитку комунікативних і мовленнєвих навичок дітей з аутизмом, на сьогодні в Україні існує дефіцит доступних та простих у практичному використанні діагностичних та навчальних методик, що дозволили б оцінити рівень сформованості передумов комунікації дітей дошкільного віку з аутизмом. Це дало б змогу на початкових етапах роботи спрямувати увагу фахівців на формування передумов комунікації дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Метод Floortime (відповідно до останніх наукових даних щодо доказових практик для дітей, молоді та дорослих з аутизмом) входить до групи практик/методів під назвою «Натуралістичне втручання». Ці практики базуються на поведінкових підходах (прикладний аналіз поведінки) і підходах, що сприяють природному розвитку дитини. Метод Floortime базується на принципах DIR (D (developmental) – розвивальний напрям; I (individual difference) – врахування індивідуальних особливостей дитини, R (relationship-based) – опора на теплі й довірливі стосунки з дитиною), що свідчить про його спрямованість на навчання дітей з аутизмом у природних умовах у процесі проходження ними усіх етапів

функціонального емоційного розвитку (С. Грінспен, С. Уідер). Метод Floortime дає змогу формувати здатність до емоційно значущої взаємодії в навчальних ситуаціях (С. Грінспен, С. Уідер). Завдяки практиці Floortime діти набувають ключової здатності до теплих і близьких стосунків; відбувається формування емоційної прихильності до дорослого. Використання природної активності дітей з аутизмом та переформатування її в ігрову діяльність дозволяє активізувати природні механізми розвитку психіки та соціалізації особистості.

Аналіз наукових джерел дав змогу дійти висновку про недостатню увагу щодо формування передумов комунікації дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра. Це зумовило вибір теми магістерського дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність методики формування передумов комунікації у дітей дошкільного віку з аутизмом засобами методу Floortime.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питання формування передумов комунікації у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Розробити діагностичну методику стану сформованості передумов комунікації у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом.
3. Виявити особливості стану сформованості передумов комунікації у дітей молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами методу Floortime.
4. Експериментально перевірити ефективність методики формування передумов комунікації у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом.

Шляхи реалізації поставленої мети й завдань. Для вирішення поставлених завдань будуть застосовані такі методи: теоретичні – аналіз психолого-педагогічних наукових джерел із проблеми формування передумов комунікації дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом; емпіричні – діагностика особливостей сформованості передумов комунікації дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом; статистично-математичні – кількісна та якісна обробка даних та інтерпретація результатів щодо особливостей сформованості передумов комунікації дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом; формувальний експеримент – розроблення методики передумов комунікації дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом засобами методу Floortime та визначення ефективності запропонованої методики.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, комунікація, концепція DIR і методика Floortime, діти дошкільного віку.

Долгополова Тетяна Ігорівна

Науковий керівник:

Тищенко Владислав Володимирович
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ КОНТЕКСТУАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ II - III РІВНІВ

Актуальність дослідження. Наразі однією з найважливіших проблем логопедичної науки та практики є створення дієвих методик розвитку словника у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Аналіз літератури свідчить про наявність інтересу педагогів до

питання оволодіння дітьми лексичними механізмами мовлення, зокрема, контекстуальним значенням слова (Р. Лалаєва, Є. Соботович, Л. Трофіменко, О. Шахнарович та ін.).

За визнанням багатьох фахівців (Р. Лалаєва, Н. Жукова, Є. Соботович, Т. Філічева, С. Шаховська та ін.), основним напрямом корекційної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) є розвиток лексико-граматичної сторони мовлення. Слід зазначити, що в логопедії розроблена і широко застосовується методична система прийомів корекційної роботи з дітьми, які мають ЗНМ. Разом з тим, специфічні прийоми, спрямовані на формування контекстуального значення слова у дітей середнього дошкільного віку з ЗНМ, представлені в науково-методичних джерелах недостатньо.

Аналіз літературних даних дає підставу стверджувати, що незважаючи на наявність різноманіття наукових досліджень і методичних розробок, які так чи інакше торкаються окресленої проблеми, до теперішнього часу не склалося цілісного бачення щодо засвоєння контекстуального значення слова у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Значущість проблеми та недостатнє представлення у логопедичній науці та практиці методик формування контекстуального значення слова у дітей із ЗНМ дають змогу вважати тему дослідження актуальною.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику формування контекстуального значення слова у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II-III рівнів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. На основі аналізу та узагальнення науково-теоретичної та методичної літератури з проблеми дослідження визначити наукові підходи до вивчення контекстуального значення слова у дітей дошкільного віку із ЗНМ та шляхи його діагностики й корекції.
2. Розробити методику констатувального дослідження, спрямованого на вивчення стану та особливостей сформованості контекстуального значення слова у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II - III рівня.
3. Емпірично дослідити стан сформованості контекстуального значення слова у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II - III рівня.
4. Розробити та апробувати методику формування контекстуального значення слова у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II - III рівня.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз і синтез вітчизняного та зарубіжного досвіду для обґрунтування особливостей формування контекстуального значення слова дітей середнього дошкільного віку з порушеннями мовлення; емпіричне дослідження стану сформованості контекстуального значення слова у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ; формувальний експеримент з метою перевірки ефективності розробленої методики формування контекстуального значення слова у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II - III рівня; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних, отриманих під час експериментального дослідження.

Ключові слова: загальний недорозвиток мовлення, контекстуальне значення слова, діти середнього дошкільного віку.

Дучева Марія Сергіївна

Науковий керівник:

Хомик Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ CASE-ТЕХНОЛОГІЇ

Актуальність дослідження. Дошкільний вік вважається сенситивним періодом у розвитку і саме в цей період дитина більш чутлива до мовленнєвої інформації. Відповідно до вимог Державного стандарту (Базового компоненту дошкільної освіти, 2021 р.) у дитини дошкільного віку має бути сформована мовленнєва (фонетична, лексична, граматична, діалогічна, монологічна складові, їх взаємозалежність і взаємозумовленість) та комунікативна (здатність до спілкування з однолітками, висловлювати свої наміри і бажання, відстоювати свої інтереси тощо) компетентності. Вагома роль у означених досвідах належить діалогічному мовленню, що виступає опорним та пріоритетним складовим компонентом дошкільної освіти. Воно відіграє одну з найважливіших ролей у процесі мовленнєвого, інтелектуального та психічного розвитку, сприяє набуттю нових знань, умінь та навичок (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Запорожець, М. Лісіна, Т. Піроженко, Ф. Сохін, О. Ушакова та ін.)

Як засвідчують сучасні наукові дослідження (Е. Данілавічюте, Ю. Рібцун, Л. Трофименко, Є. Соботович, М. Шеремет та ін.), у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) виявляються порушеними всі структурні компоненти мовленнєвої діяльності при наявності збереженого слуху та інтелекту. Діти означеної категорії у дошкільному та шкільному віці зазнають низку труднощів як у навчанні, так і в спілкуванні. У них страждає ситуативне та контекстне мовлення, виникають утруднення у використанні пояснень, ініціюванні та підтримці діалогу, плануванню та регуляції власних висловлювань.

Діалогічне мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ характеризується труднощами у побудові логічних послідовностей висловлювання, пропусками смислових елементів, незавершеністю мікротем, поверненням до вже сказаного, тривалими паузами між фразами. Науковці відмічають значні лексико-граматичні труднощі, обмежений словниковий запас з переважанням іменників та дієслів, неточне вживання назв предметів, помилки у використанні прийменників, орієнтація у вживанні відмінкових закінчень і наголосів, недоліки у граматичному оформленні речень (неправильне оформлення зв'язку слів, пропуски слів, дублювання елементів фраз, неузгодження частин мови), помилки у створенні дієслівних форм тощо (А. Арушанова, Н. Бабич, В. Дубовська, С. Заплатна, Т. Коротовська, О. Ломакіна, К. Луцько, А. Нікіфорова, Н. Пахомова, В. Тищенко, І. Томогашева, Т. Туманова, Т. Філічева, Г. Чиркіна та ін.).

Відповідно, розвиток та формування діалогічного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення вимагає пошуку нових інтерактивних методів та технологій корекційно-розвиткової роботи. Одним із таких методів є використання case-технології.

О. Шимутіна визначає, що case-технологія (кейс-технологія) – це інтерактивна технологія короткострокового навчання, на основі реальних чи вигаданих ситуацій, яка спрямована не стільки на засвоєння знань, скільки на формування у слухачів нових якостей і умінь під час спілкування. Автор наголошує, що цей метод сприяє розвитку вміння аналізувати ситуації, оцінювати альтернативи, обирати оптимальний варіант і планувати його здійснення. Систематичне, багаторазове застосування зазначеного підходу сприятиме формуванню стійких навичок вирішення практичних завдань, вдосконаленню комунікативних навичок, розвитку вміння розпочати діалог у межах заданих вихователем ситуацій.

Своєю чергою, В. Андрєєва, Т. Аргунова, Н. Бабич, К. Багрій, Н. Логунова, Т. Мельніченко, В. Подвойський, С. Попова, Г. Раджабалієв, О. Таран, К. Тичина, Г. Супрун, С. Шумська, А. Eden, С. Roland Christenses, А. Hanses, М. Schaeffer та ін., досліджуючи кейс-технологію в освітньому процесі, констатують, що цей метод сприяє формуванню самостійного мислення; умінь вислуховувати та враховувати альтернативні точки зору,

висловлювати власну думку, працювати в групі, знаходити найбільш правильне рішення щодо поставленої проблеми.

Аналіз літературних джерел дав змогу дійти висновку про недостатнє представлення у наукових розвідках матеріалів щодо використання case-технології в розвитку мовленнєвої діяльності у дітей з порушеннями мовлення, зокрема діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Все вищезазначене й зумовило вибір теми магістерської роботи.

Мета дослідження полягає у розробленні науково обґрунтованої та експериментально перевіреної методики формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами case-технології.

Відповідно до теми визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної та спеціальної логопедичної літератури з проблеми дослідження.
2. Розробити діагностичний матеріал щодо виявлення стану сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Виявити особливості сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
4. Розробити та апробувати методику формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами case-технології.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження вбачаємо у: ґрунтовному аналізі науково-методичної літератури із зазначеної теми дослідження; вивченні стану сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; здійсненні формувального експерименту за допомогою розроблення та апробації методики формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами case-технології та доведенні її ефективності; використанні методів математичної статистики з метою кількісної обробки даних, отриманих під час експериментального дослідження; формулюванні висновків на основі проведеного дослідження.

Ключові слова: загальний недорозвиток мовлення, діти старшого дошкільного віку, діалогічне мовлення, case technology, case-технології.

Задорожня Марія Василівна

Науковий керівник:

Софій Наталія Зіновіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальність дослідження. Міжособистісні стосунки в молодшому шкільному віці мають специфічні вікові особливості та вікову динаміку, які пов'язані з віковими особливостями молодшого школяра. Останнім часом особливо привертає увагу психологів і педагогів проблеми взаємостосунків дітей. Вивчення питання міжособистісної комунікації має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Дослідження цієї проблеми багато в чому пов'язане з більш глибоким психолого-педагогічним вивченням дитини, проникненням у сферу контактів дітей з дорослими та однолітками.

Проблема міжособистісних стосунків дітей з однолітками достатньо детально представлена у наукових дослідженнях (В. Абраменкова, І. Дубровіна, М. Лісіна, В. Мухіна, Я. Коломинський, А. Прихожан, Е. Смірнова, В. Утробіна, Д. Фельдштейн та ін.). В ході багатьох численних досліджень у цій області накопичено велику кількість даних, що застосовуються до дошкільного та підліткового віку.

Молодший шкільний вік найменш вивчений з цієї точки зору і залишається відкритим питанням у розвитку міжособистісних стосунків, особливо, в умовах інклюзивного освітнього середовища, де необхідно демонструвати здатність до міжособистісної комунікації з різними дітьми. Навички міжособистісного спілкування у молодших школярів, як правило, розвинуті недостатньо. Є діти з пониженою соціальною активністю, схильні до самотності. Частина дітей використовує невдалі соціальні стратегії у стосунках з однолітками, тому повноцінному спілкуванню людина повинна навчитися ще на початковому етапі формування своєї особистості, а саме: навчитися швидко й правильно орієнтуватися в умовах спілкування, вміти правильно спланувати своє мовлення; відшукати відповідні засоби для передачі задуманого змісту; вміти забезпечити зворотний зв'язок. Якщо будь-яку з ланок процесу спілкування буде порушено, то мовцю не вдасться досягнути очікуваних результатів спілкування – воно виявиться неефективним.

Деякі автори ототожнюють «спілкування» з поняттям «комунікація», інформаційний зв'язок (А. Брудний, В. Соковнін та ін.). У працях цих дослідників спілкування розглядається як обмін інформацією між динамічними системами і підсистемами, здатними сприймати, зберігати і передавати різні відомості. Так, В. Соковнін відзначає, що «людські стосунки... неможливі без інформації та її спрямованої передачі. Спрямоване висловлення думки, її передача та сприймання ... є необхідними елементами людських стосунків, а їх сукупність утворює інформаційну структуру соціального спілкування».

Одним із засобів комунікації є мовлення. А. Петровський називає його вербальною комунікацією, феномен якої досліджувався багатьма вченими (Ф. Гужвою, М. Жинкіним, Т. Ладиженською, О. Леонтєвим, М. Львовим та ін.). Спостереження показують, що характерною ознакою учнів молодшого шкільного віку є дисбаланс між вербальною і невербальною комунікацією. Недостатньо розвинене мовлення призводить до перебільшення в деяких школярів значення невербального спілкування: під час розмови, переказу історій діти зловживають жестами, не завжди розуміючи деякі з них.

Ця проблема набуває особливу актуальність в зв'язку із упровадженням Нової української школи з інклюзивною ідеологією та з особистісно-орієнтованою спрямованістю освітнього процесу, що передбачає уважніше ставлення до психологічного благополуччя дітей. Крім того, дані з цього питання забезпечать більш повну психологічну характеристику дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості міжособистісної комунікації в учнів початкових класів в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз особливостей міжособистісної комунікації в учнів початкових класів з типовим розвитком та з порушеннями мовлення.
2. Розробити методiku дослідження особливостей міжособистісної комунікації в учнів початкових класів з порушеннями мовлення.
3. Дослідити особливості міжособистісної комунікації в учнів початкових класів з порушеннями мовлення.
4. Розробити методичні рекомендації щодо дослідження особливостей міжособистісної комунікації в учнів початкових класів з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукової та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження з метою накопичення науково-

теоретичного підґрунтя міжособистісної комунікації в учнів початкових класів; зіставлення, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень з метою розроблення методики дослідження міжособистісної комунікації в учнів початкових класів з порушеннями мовлення; експериментальне дослідження з метою визначення особливостей міжособистісної комунікації в учнів початкових класів з порушеннями мовлення; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних, отриманих під час експериментального дослідження.

Ключові слова: комунікація, спілкування, учні початкових класів, порушення мовлення, інклюзивне освітнє середовище.

Касперчик Марія Андріївна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБОМ LEGO-КОНСТРУЮВАННЯ

Актуальність дослідження. Сучасні дослідження науковців у галузі логопедії зазначають постійне збільшення кількості дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями, у тому числі дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗГМ). Проблема орієнтування у просторі й формування просторових уявлень і понять у дітей дошкільного віку із ЗНМ є однією з актуальних у галузі спеціальної психології й педагогіки, оскільки орієнтування в просторі складає основу пізнавальної діяльності дитини, формування шкільних навичок: письма, читання, лічби.

У старшому дошкільному віці діти з типовим розвитком уміють визначати положення предмета серед інших предметів, своє положення серед навколишніх предметів, пересуватися в заданому напрямку, тоді як діти із ЗНМ мають труднощі з орієнтацією у просторі, внаслідок недостатньої сформованості просторових уявлень (К. Кібальна, С. Попович). Специфічні особливості розвитку мовленнєвої сфери у дітей із ЗНМ зумовлюють специфіку формування когнітивної сфери, що охоплює просторові уявлення. Аналіз літературних джерел засвідчив, що для дітей із ЗНМ характерні такі особливості психічних процесів: виснаження процесів уяви, зниження продуктивності уяви, низький рівень оперування просторовими образами (недостатня рухливість, інертність, використання штампів, одноманітність образів) і труднощі відображення в мовленні (Є. Басенська, В. Башина, В. Каган, К. Лебединська). Ці особливості негативно впливають на перцептивний рівень відображення простору, автоматизацію навички орієнтування в категоріях простору і вербалізацію просторових відносин.

Аналітичний огляд літератури з проблеми мовленнєвого і когнітивного розвитку дітей дошкільного віку із ЗНМ показав, що сформованість просторових уявлень у них вивчалась у межах досліджень: граматичної структури мовлення (К. Афанасьєва, Л. Ковригіна, Н. Рудакова та ін.), готовності дітей з ЗНМ до навчання в школі (Т. Ахутіна, А. Лагутіна, Н. Новгородська та ін.), готовності до навчання математики (Л. Обухова, Л. Томме). Дослідники відзначають, що однотипність мовленнєвих і немовленнєвих проявів у дітей із ЗНМ викликана, зокрема, несформованістю просторових уявлень (І. Каплунович, Г. Люблінська, Т. Філічева.). У дослідженнях Б. Ананьєва, І. Каплунович, Г. Люблінської, С. Попович, А. Семенович, К. Тичини, Т. Філічевої звертається увага на те, що володіння

просторовими уявленнями визначає можливості дитини в когнітивній та мовленнєвій діяльності, а також є важливим чинником сенсорної інтеграції в процесі адаптації дитини до навколишньої дійсності.

У зв'язку з цим, формування просторових уявлень розглядається як пріоритетне завдання психічного розвитку дітей дошкільного віку із ЗНМ. Використання у навчальному процесі lego-конструювання дозволяє дітям із ЗНМ у формі пізнавальної гри розвинути необхідні в подальшому житті навички: орієнтування в просторі свого тіла, розуміння словесної вказівки щодо напрямку (вправо-вліво, верх-вниз), розрізнення понять ступенів порівнянь прикметників (більший-найбільший, менший-найменший), вивчення геометричних фігур, застосування правильного оформлення роботи зошита, що є дуже важливим у підготовці до школи. Lego-конструювання – це найпоширеніша на сьогодні педагогічна система, що одночасно використовує моделі реального світу і предметно-ігрове середовище навчання та розвитку дитини. Основним принципом навчання в цій педагогічній системі є принцип «навчання через дію», тобто діти отримують знання в процесі побудови й аналізу моделей з конструктора. Вивчення цієї теми можна знайти в роботах багатьох дослідників, а саме: Е. Карабута, Т. Лусса, О. Михеева, П. Якушкина, Л. Комарова. Включення дітей у систематичну конструктивну діяльність можна вважати однією з важливих умов формування здатності сприймати зовнішні властивості просторових відносин. Конструктивна діяльність сприяє практичному пізнанню властивостей просторових відносин. У зв'язку з цим мовлення дитини дошкільного віку збагачується новими термінами, поняттями, дитина вправляється у правильному вживанні понять, у точній словесній вказівці орієнтування в просторі.

Отже, розроблення системи роботи з формування просторових уявлень у дітей дошкільного віку з ЗНМ є досить актуальним, адже, незважаючи на численні роботи в даній галузі, потреби логопедичної практики вказують на недостатність наявних методик та вимагають подальших наукових досліджень і практичних розробок.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання lego-конструювання як засобу формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо проблеми формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.
2. Емпірично визначити стан сформованості просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.
3. Розробити методику формування просторових уявлень засобами lego-конструювання у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.
4. Оцінити ефективність методики формування просторових уявлень засобами lego-конструювання у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз наукових психологічних, педагогічних та логопедичних джерел щодо проблеми формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ; емпіричні: констатувальний експеримент з метою визначення особливостей сформованості просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ; формувальний експеримент з метою формування просторових уявлень засобами lego-конструювання у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; математичні – обробка та інтерпретація результатів дослідження.

Ключові слова: просторові уявлення, загальний недорозвиток мовлення, діти старшого дошкільного віку, lego-конструювання.

Ковальчук Ольга Олександрівна

Науковий керівник:

Бабич Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук

НЕЙРОДИНАМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СКЛАДОРИТМІЧНОЇ СТРУКТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. Сучасна нейропсихологія та нейролінгвістика розглядають мовлення як одну зі складних функціональних систем, що охоплює багато ланок і спирається на спільну роботу різних ділянок кори головного мозку, кожна з яких виконує свою особливу роль. У разі недостатньої сформованості хоча б однієї з них порушується нейродинаміка нервово-психічних процесів.

Дослідженням цієї проблеми займалися вчені різних галузей (Т. Ахутіна, О. Балашова, Ж. Глозман, Н. Корсакова, О. Лурія, Ю. Мікадзе, Г. Семенович, Н. Fiorello, D'Amato Fletcher-Janzen, R. Semrud-Clikeman, E. Yeates та ін.). Вони довели, що у разі ураження хоча б однієї з ділянок кори головного мозку страждає все мовлення загалом, але кожен раз це порушення специфічне: воно залежить від того, яку «власне функцію» виконувала ця ділянка, які вторинні системні порушення воно спричинило, які функціональні перебудови виникли в результаті дисфункції. Нейропсихологічні механізми цих дисфункцій характеризуються дефіцитом процесів програмування, регуляції й контролю, серійної організації рухів і дій, а також опрацювання інформації різного типу (слухомовленнєвої, кінестетичної, зорової, зорово просторової) та порушеннями сприймання ритму мовлення.

Канадські вчені Sh. Fujii та Y. Wan, досліджуючи взаємозв'язок ритму й мовлення, довели, що ритм викликає функціональну та структурну перебудову в нейронних мережах звукової та складової оболонки мовлення. У дослідженнях Sevdalis і Keller розкрито ритм як потужне середовище для стимулювання сенсомоторного зв'язку й навпаки: спонтанні рухові реакції, такі як плескання в долоні, кроки, ритмічна вокалізація є засадами для розвитку складоритмічної структури мовлення в дітей.

Розглядаючи це питання, потрібно брати до уваги труднощі, що виникають під час опанування складоритмічною структурою мовлення дітьми із загальним недорозвитком мовлення. Дослідниця Е. Данілавічюте наголошує, що психічний розвиток дитини та її мовлення прямо залежить від стану рухової активності, а, отже, й орієнтації в просторі, співвіднесенні рухових дій, відтворенні ритму, що визначає появу активного мовлення, строки його виникнення, темп розвитку й удосконалення в наступні періоди дошкільного дитинства.

Проблемі формування складоритмічної структури мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення приділяють увагу О. Агранович, Г. Бабіна, С. Большакова, О. Гвоздев, Е. Данілавічюте Б. Кітерман, Р. Лалаєва, К. Луцько, А. Маркова, В. Тарасун, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, Н. Четверушкіна, Н. Шаріпова. На думку науковців, складоритм є чергуванням ненаголошених і наголошених складів, незалежно від їхнього фонемного наповнення, що розгортається в просторі й часі, забезпечує синхронізацію дій нейронів, сприяє розвитку свідомості дитини, її мовленнєвої пам'яті та мислення.

Дослідники професорсько-викладацького складу кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка (Н. Бабич, К. Луцько, К. Тичина та ін.) осучаснили поняття «складоритм». Вони теоретично обґрунтували, що складова структура є генетично раннім утворенням мовленнєвої діяльності й формування «звукового наповнення складового контуру слова» і пов'язана з ритміко-

інтонаційними фонологічними засобами мови, що виникають безпосередньо із домовленієвих компонентів. На їхню думку, базовими параметрами формування складоритму є рух-простір-ритм.

Таким чином, доведено необхідність вивчення базових параметрів складоритмічної структури мовлення з метою розроблення корекційно-розвиткової роботи із врахуванням нейродинамічних засад формування означених параметрів у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність корекційно-розвиткової роботи з урахуванням нейродинамічних засад формування складоритмічної структури мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми нейродинамічних засад формування складоритмічної структури мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
2. Визначити стан та рівні сформованості параметрів складоритмічної структури мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Обґрунтувати нейродинамічні засади формування параметрів складоритмічної структури мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
4. Розробити і експериментально перевірити ефективність корекційно-розвиткової роботи з урахуванням нейродинамічних засад формування складоритмічної структури мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження вбачаємо в ґрунтовному теоретичному аналізі наукової літератури з теми дослідження; емпіричному дослідженні базових параметрів складоритму в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення шляхом використання наукових розвідок кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка; обґрунтуванні нейродинамічних засад формування складоритмічної структури мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення та визначенні ефективності корекційно-розвиткової роботи шляхом використання методів математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: нейродинаміка, простір, ритм, рух, складоритмічна структура мовлення, загальний недорозвиток мовлення, діти старшого дошкільного віку.

Ковтун Марія Олегівна

Науковий керівник:

Бабич Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИСКАЛЬКУЛІ В УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. Сучасна система освіти багатьох країн світу, у тому числі, України, залишається значною мірою орієнтованою на навчання молоді в умовах глобальної інформатизації суспільства, яке спрямоване на розвиток в учнівства компетенцій,

необхідних для роботи та життя у XXI столітті: вміння комплексного розв'язання проблем, критичного мислення, креативності, прийняття рішень тощо. Саме математичні знання, уміння й навички забезпечують окреслені компетентності та є невід'ємним елементом системи загальної освіти, адже підвищують рівень інтелектуального розвитку людини.

Тому Нова українська школа спрямована на підготовку учнів із різним рівнем функціонування до повноцінного життя у світі високих технологій. Саме шкільна математична освіта має бути орієнтована на виховання предметного мислення та формування в учнів уміння бачити й застосовувати математику в реальному житті. Дослідники визнають, що недостатній рівень математичних уявлень у дитинстві знижує якість життя в майбутньому навіть сильніше, ніж низька грамотність (І. Зіненко, С. Кондратьєва, О. Степанкова, С. Скворцова, О. Яшук).

Засвоєння системи математичних уявлень здійснює якісний вплив на перебіг психічного розвитку дітей, адже має складну психофізіологічну і психологічну структуру, забезпечується спільною роботою різних аналізаторів. Так, формування й розвиток функцій рахунку тісно пов'язане з мовленням, яке, включаючись у його структуру, виступає, з одного боку, як засіб вираження цієї складної системи знання, а з іншого, як організатор діяльності рахунку. Труднощі в опануванні математичними вміннями та навичками на початковому рівні навчання в школі спостерігаються як у дітей із типовим розвитком, так і в дітей із різними дисфункціями.

Тому на сучасному етапі розвитку логопедії як міждисциплінарної науки все більшої актуальності набувають питання вивчення впливу мовленнєвих дисфункцій на процес опанування дітьми математичними уявленнями і їхню вербалізацію (Т. Ахутіна, Л. Баряєва, А. Гермаковський, Р. Лалаєва, Л. Лісова Г. Капустіна, Л. Обухова, Л. Цветкова). У дітей із тяжкими порушеннями мовлення спостерігаються труднощі в засвоєнні математичного мовлення, встановленні причино-наслідкових зв'язків, в утриманні в пам'яті певного алгоритму дій тощо. Питаннями, що дають змогу дослідити головні передумови формування математичних навичок в окресленій категорії дітей, виявити особливості засвоєння дітьми математичних знань, займалися: Н. Гаврилова, А. Германовська, Р. Лалаєва, О. Мастюкова, Є. Соботович, В. Тарасун, G. R. Price, D. Ansari, Q. Chen, J. Cui та ін. Згідно з поглядами Л. Баряєвої, О. Білошистої, Н. Борякової, О. Леушина, О. Столяр констатовано, що лічильна діяльність стимулює психічний, мовленнєвий і соціальний розвиток дітей.

Поширеним видом порушень опанування лічильною діяльністю дітьми є дискалькулія, яка виступає наслідком недостатньої сформованості пізнавальних і мовленнєвих передумов, що забезпечують формування математичних навичок. У дослідженнях, присвячених вивченню дискалькулії, підкреслюється велика стійкість цих порушень, складність їхнього патогенезу і труднощі подолання. На думку А. Германовської, С. Мухіної, Р. Романишин та ін., дискалькулія може призводити до шкільної дезадаптації та неуспішності.

Отже, актуальним виступає рання діагностика й попередження ознак дискалькулії, насамперед, у дітей дошкільного віку та першокласників з тяжкими порушеннями мовлення. Це зумовлено тим, що проблеми у формуванні математичних навичок у дитини істотно відбиваються на подальшому засвоєнні інших предметів. Тому вкрай важливо запропонувати фахівцям, які займаються з окресленою категорією дітей, методики та технології попередження дискалькулії вже на початкових етапах опанування математичними навичками.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність методичного забезпечення щодо попередження дискалькулії у дітей першого класу з тяжкими порушеннями мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити міждисциплінарний аналіз наукової та методичної літератури щодо розробленості теми дослідження.

2. Визначити стан сформованості математичних навичок у дітей першого класу з тяжкими порушеннями мовлення.
3. Виявити ознаки дискалькулії у дітей першого класу з тяжкими порушеннями мовлення.
4. Розробити та перевірити ефективність використання методичного забезпечення щодо попередження дискалькулії у дітей першого класу з тяжкими порушеннями мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз психолого-педагогічної, медичної та методичної літератури з проблеми дослідження; адаптація методики В. Тарасун та Л. Лалаєвої «Обстеження стану сформованості математичних умінь та навичок у дітей першого класу» та розроблення додаткових блоків діагностики для визначення ознак дискалькулії; розроблення методичного забезпечення, що може бути інтегрованим у роботу різних фахівців спеціальної освіти як засіб попередження ознак дискалькулії у дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Ключові слова: дискалькулія, математичні навички, діти з тяжкими порушеннями мовлення, sukcesivні процеси, симультанні процеси.

Кошман Дарія Анатоліївна

Науковий керівник:

Тичина Катерина Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ КІНЕСТЕТИЧНОГО ПРАКСИСУ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ТІСТОПЛАСТИКИ

Актуальність дослідження. У зв'язку із невинним зростанням дестабілізуючих чинників ендогенного та екзогенного походження швидкими темпами зростає кількість дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку, значну частину з них становлять діти із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Для дітей означеної категорії є характерними порушення всіх складових мовлення, зокрема, фонетико-фонематичної. Порушення фонетико-фонематичної складової мовлення є однією з причин, що зумовлюють труднощі в оволодінні правильною звуковимовою в дітей із ЗНМ. Ще однією причиною є недостатня сформованість праксису.

Вивченням особливостей формування кінestetичного праксису в дітей із загальним недорозвитком мовлення присвячені роботи Т. Ахутіної, О. Валяєвої, Г. Волкової, Н. Жукової, О. Мاستюкової, З. Репіної, Ю. Рібцун, Т. Філічевої, Л. Фоміної, М. Шеремет, М. Varichello, A. Bertagnolli, M. Ceron, M. Keske-Soares та ін. Дослідники вказують на те, що для дітей із загальним недорозвитком мовлення є характерними прояви пальцевої, оральної та артикуляційної апраксії та диспраксії (М. Бернштейн, М. Кольцова, М. Савченко, Є. Соботович, Т. Філічева, М. Шеремет та ін.). Також низка досліджень вказують на те, що стан сформованості орального та артикуляційного праксису залежить від стану сформованості пальцевого праксису (В. Бехтерев, Т. Візель, М. Кольцова, О. Леонтьєв, О. Мاستюкова, Є. Соботович, Т. Філічева).

Проте, незважаючи на зацікавленість окресленою темою та велику кількість розроблених методів, здебільшого артикуляційна та дрібна моторика формуються окремо, незалежно одна від одної. На сьогодні в логопедичній практиці є дуже мало ігрових методів, які б сприяли їх розвитку у комплексі, тобто під час одночасного впливу. Саме тому

актуальність нашого дослідження полягає у розробленні нових ігрових комплексів, які будуть спрямованими на одночасне включення пальцевого, орального та артикуляційного праксису та їх формуванню у взаємозв'язку, що, зі свого боку, здійснюватиме позитивний вплив на формування передумов до успішного оволодіння навчальними навичками в умовах Нової української школи.

Мета дослідження: розробити та експериментально перевірити методику формування кінестетичного праксису в дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз наукової психолого-педагогічної літератури щодо проблеми розвитку кінестетичного праксису в дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
2. Розробити методику діагностики стану сформованості кінестетичного праксису в дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Емпірично дослідити стан сформованості кінестетичного праксису в дітей означеної категорії.
4. Розробити та експериментально перевірити методику формування кінестетичного праксису в дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз науково-педагогічної, психологічної літератури з теми дослідження, розроблення методики діагностики та визначення стану сформованості кінестетичного праксису в дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, кількісна та якісна обробка результатів дослідження; розроблення методики формування кінестетичного праксису в дітей означеної категорії; визначення ефективності застосування запропонованої методики шляхом якісної та кількісної обробки результатів формувального експерименту.

Ключові слова: тістопластика, кінестетичний праксис, диспраксія, діти із загальним недорозвитком мовлення.

Кривохатько Надія Данилівна

Науковий керівник:

Федоренко Оксана Филімонівна,
кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ЗАСОБАМИ ПРИКЛАДНОГО АНАЛІЗУ ПОВЕДІНКИ

Актуальність дослідження. На сьогодні в Україні відбувається докорінне переосмислення парадигми навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Гостро стоїть питання навчання дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). Розлади аутистичного спектра є досить поширеними порушеннями розвитку, які маніфестуються у ранньому віці та проявляються у наявності труднощів взаємодії та комунікації, стереотипної поведінки та інтересів. Відтак, діти з РАС потребують підтримки в процесі соціалізації й спілкування з оточуючими (І. Недозим, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, Г. Хворова та ін.).

Спілкування є важливою складовою розвитку особистості. Саме під час спілкування дитина пізнає світ загалом і при цьому виступає активним суб'єктом взаємодії, проявляючи свої емоції, ставлення, переживання та інше. Соціалізація дитини відбувається за наявності в

арсеналі дитини певної мови й завдяки мовленнєвим умінням, за допомогою яких вона встановлює контакт із оточуючим середовищем. Взаємодія з людьми відбувається шляхом комунікативних актів, які формуються і розвиваються в процесі практичної діяльності. Сприймаючи мовлення, людина співвідносить його з навколишньою дійсністю, із вже набутими знаннями про неї, обирає найбільш зручне тлумачення, яке співвідносить сказане з уявленнями про дійсність.

У діагностичних критеріях щодо визначення розладів аутистичного спектра визначено, що у дітей з розладами аутистичного спектра порушені процеси спілкування та соціалізації, які є взаємопов'язаними. Проблематичними стають зустрічі та уміння вступати в діалог з людьми як у соціумі, так і в навчальній діяльності. Доведено (К. Лебединська, М. Семаго та ін.), що у дітей з РАС відсутній взаємоз'язок між рівнем розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок. Це означає, що дитина може мати велику кількість слів у своєму словниковому запасі, при цьому не розуміти сенс сказаного та не використовувати лексику для спілкування. Розвиток мовленнєвих навичок у дитини з РАС без комунікативної складової втрачає сенс. Стає неважливим скільки слів і фраз може вимовити дитина, якщо вона не може передати ними сутність своїх потреб та бажань.

Науковці зазначають, що порушений розвиток комунікативної функції мовлення і комунікативної поведінки проявляється також у відсутності взаємодії з дорослим: дитина не використовує мовлення як засіб спілкування; не звертається з питаннями, не дає відповідь на запитання оточуючих і близьких для неї людей (Т. Скрипник, Г. Супрун, І. Недозим та інші). Немовленнєві діти з РАС не роблять спроби компенсувати це використанням жестів чи міміки. Дітям складно самостійно розпочати чи продовжити діалог, обрати тему розмови, зважати на зворотну реакцію співбесідника. Спілкування є важливою ланкою у становленні соціальної взаємодії, проте воно неможливе без адекватного розуміння співбесідника. Завдання соціалізації дітей з РАС висувують необхідність оволодіння ними комунікативною функцією мовлення. Дослідники Роджерс та Вісмара (Rogers, Vismara) наголошували про важливість впливу оточуючого середовища на формування базових мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку з РАС. У своїх дослідженнях дослідники Кірней, Фокс, Купер та інші (Kearney, Cooper, Foxh) підтверджують думку, що підходом з достатньо обґрунтованою ефективністю є застосування моделей, що базуються на прикладному аналізі поведінки (АВА – applied behavior analysis).

Прикладний поведінковий аналіз у даний час дуже широко застосовується при роботі з дітьми з РАС. Він довів свою ефективність при навчанні таких дітей найрізноманітнішим навичкам: самообслуговування, академічним навичкам, спілкування тощо. В Україні цей підхід лише розвивається і рідко використовується спеціалістами у закладах освіти. Є брак системного впровадження цього підходу й відсутність цілеспрямованої підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю, які здатні усвідомлено й ефективно надавати послуги для навчання, виховання, розвитку дітей з РАС. Разом з тим, програми прикладного аналізу поведінки мають бути розроблені індивідуально для кожної дитини на основі спеціальних методик вивчення особливостей розвитку. Це є суттєвою вимогою щодо застосування й ефективності підходу. Як наслідок, виокремлюється проблема теоретичного обґрунтування та практичного розроблення методики формування базових мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами прикладного аналізу.

Мета дослідження: теоретичного обґрунтувати та розробити методику формування базових мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами прикладного аналізу поведінки.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблематики дослідження.
2. Розробити діагностичний інструментарій для виявлення стану сформованості базових мовленнєвих навичок дітей з розладами аутистичного спектра.

3. Визначити стан сформованості базових мовленнєвих навичок дітей з розладами аутистичного спектра.
4. Розробити та апробувати методику формування базових мовленнєвих навичок у дітей з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз науково-педагогічної, психологічної літератури з теми дослідження, розроблення методики діагностики та визначення стану сформованості базових мовленнєвих навичок у дітей з розладами аутистичного спектра, кількісна та якісна обробка результатів дослідження; розроблення методики формування базових мовленнєвих навичок у дітей з розладами аутистичного спектра; визначення ефективності застосування запропонованої методики шляхом якісної та кількісної обробки результатів формувального експерименту.

Ключові слова: базові мовленнєві навички, прикладний аналіз поведінки, розлади аутистичного спектра.

Луценко Юлія Петрівна

Науковий керівник:

Данілавичюте Еляна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ ФРАЗОВОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ЗАСОБАМИ АЛГОРИТМІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Актуальність дослідження. Середній дошкільний вік характеризується інтенсивністю психічного розвитку, зростанням потреби в спілкуванні, прагненням пояснювати явища навколишнього середовища, з чим пов'язаний перехід від маніпулятивної до рольової гри, подальший розвиток ситуативно-діалогічного мовлення, що проявляється в розгортанні мовленнєвих конструкцій.

У цей період розвитку набирає оберті здатність до прогнозування траєкторій рухів, що здійснюється як на рівні загальної моторики, так і на рівні дрібної – артикуляції та кистей рук. Саме ця складова розвитку дитини виступає основою для успішного виконання послідовної серії дій та побудови фрази, яка потребує граматичної організації мовних одиниць. Психофізіологічним підґрунтям виступає успішне функціонування і взаємодія аналізаторних систем організму дитини, що дає змогу сприймати і засвоювати еталони – моделі, які містять необхідний набір внутрішніх зв'язків цілісних образів ситуацій, явищ, подій у складі доступних для цього віку видів діяльності. Провідна роль у процесі моделювання належить програмуванню рухів, що уможливорює засвоєння суцесивних та симультанних процесів, на основі яких діти оперують фразою (Є. Соботович, В. Тищенко): перший етап полягає у засвоєнні готових моделей, другий – у розвитку здатності до їх самостійного створення (О. Рогозіна, Т. Сидорчук, Л. Халізева, Н. Хоменко).

Наявність порушень опорно-рухового апарату часто призводить до недосконалості програмування дій, а відтак – до виникнення значних труднощів при засвоєнні фрази (Е. Данілавичюте, О. Дубовик, В. Кротенко). Мовлення дітей з такими особливостями розвитку характеризується присутністю окремих слів упродовж тривалого часу, поява фрази супроводжується деформацією її побудови, що неминуче призводить до відсутності потреби у спілкуванні, уповільнює, а інколи – унеможливорює їхню соціальну адаптацію, що свідчить

про порушення алгоритму засвоєння необхідних дій, які сприяють формуванню потрібних моделей.

Незважаючи на значну кількість досліджень, що прямо або опосередковано стосуються питання вивчення формування фразового мовлення у дітей дошкільного віку, логопедія не містить у своєму розпорядженні достатньої кількості відомостей про особливості перебігу цього процесу в дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату. Водночас наявний на сьогодні арсенал емпіричних даних, який накопичено у логопедичній практиці вчителями-логопедами, свідчить про актуальність організації такого дослідження, яке би зосередилося не лише на врахуванні послідовності формування моделей становлення фразового мовлення у означеної категорії дітей, а й озброїло фахівців чіткими рекомендаціями щодо технології застосування системи деталізованих алгоритмів (послідовних дій з урахуванням можливих особливостей їхнього виконання), що сприяють формуванню моделей засвоєння фразового мовлення (відповідно до вікових еталонів його становлення), забезпечуючи своєчасне реагування на недосконалість розвитку кожної зі складових певного алгоритму, у чому полягає сутність алгоритмічного моделювання.

Теоретико-методологічні засади дослідження склали: фундаментальні положення про онтогенез та дизонтогенез мовлення (Т. Візель, С. Корнєв, К. Луцько, О. Приходько, Є. Соботович, В. Тищенко, Ф. Юдович та ін.); особливості мовленнєвої діяльності у дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (А. Голуб, Е. Данілавичюте, О. Дубовик, О. Дубцева, В. Кротенко, Т. Осадча, Л. Руденко, М. Фероденко та ін.); про сенситивність дошкільного віку для розвитку зв'язного мовлення (Т. Візель, С. Корнєв, К. Луцько, Є. Соботович, В. Тищенко, Ф. Юдович); теоретико-методологічні основи формування моделювання рухів (Л. Венгер, Ю. Гаркуша, О. Дяченко, О. Рогозіна, Ф. Сохін, О. Ушакова).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання алгоритмічного моделювання як засобу формування фразового мовлення у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з питань розвитку фразового мовлення у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату.
2. Емпірично визначити стан сформованості розвитку фразового мовлення у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату.
3. Теоретично обґрунтувати та розробити методику формування фразового мовлення засобами алгоритмічного моделювання у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату.
4. Експериментально перевірити ефективність формування фразового мовлення засобами алгоритмічного моделювання у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових психологічних, психолого-педагогічних праць, присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розвитку фразового мовлення у дошкільників; визначення особливостей розвитку фразового мовлення у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату; проведення діагностики з метою дослідження розвитку мовлення та моторики; розроблення авторської методики формування фразового мовлення у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату засобами алгоритмічного моделювання; кількісна та якісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: фразове мовлення, середній дошкільний вік, порушення опорно-рухового апарату, алгоритмічне моделювання.

Оношко Світлана Петрівна

Науковий керівник:

Тичина Катерина Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ СКЛАДОРИТМІЧНОЇ СТРУКТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ЛАЗЕРНОЇ РИТМІКИ

Актуальність дослідження. Сучасні дослідження в галузі логопедії констатують збільшення кількості дітей із загальним недорозвитком мовлення, а труднощі в доборі та використанні ними слів, словосполучень та речень у мовленнєвому потоці свідчать про значні труднощі у формуванні складоритмічної структури мовлення.

Низка вчених (О. Гвоздев, Н. Жукова, К. Луцько, А. Маркова, Ю. Рібцун, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Швачкін) розглядають складоритмічну структуру мовлення в контексті вивчення складової структури слова як серію чергування наголошених і ненаголошених складів в мовленнєвому потоці. Зі свого боку дослідники професорсько-викладацького складу кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка (Н. Бабич, К. Луцько, К. Тичина та ін.) запропонували осучаснене поняття складоритмічної структури мовлення (складоритму) та визначають його як ритмічне чергування синтагм різної структурної складності в мовленнєвому потоці, що забезпечується просодичними компонентами мовлення. Вони констатують, що передумовою до успішного оволодіння складовою структурою є формування його параметрів – «рух», «ритм», «простір», що зумовлені станом сформованості простих та складних рухових актів, оптико-просторої орієнтації та мобільності, сприйманням ритмічних і структурних характеристик слова.

Аналітичний огляд логопедичної літератури з проблеми формування складоритмічної структури мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення констатував наявність наукових розвідок щодо підготовки дитини до оволодіння складовою структурою слова (Г. Бабіна, Л. Мидловець, Н. Сафонкіна), вивчення особливостей просодичної складової мовлення (Н. Власова, В. Гіляровський, Ю. Флоренська), особливостей процесу засвоєння складової структури щодо оволодіння окремими звуками (І. Сікорський) та вивчення ритміко-інтонаційного вираження дитини (М. Швачкін).

Актуальним питанням залишається наявність «кабінетного мовлення» у дітей із мовленнєвою дисфункцією (Н. Бабич, Г. Супрун, О. Таран, К. Тичина), коли під час здійснення логопедичного впливу не враховуються сучасні дослідження, зокрема, формування базових параметрів складоритму. Адже автоматизовані навички, які формує логопед в процесі логокорекційної роботи, легко руйнуються під час власних висловлювань дитини. Проблема полягає в тому, що здобуті навички є механічними та не переносяться нею в нові ситуації. Вищезазначене може стати перешкодою для реалізації спонтанного спілкування з однолітками. Відповідно, виникає потреба в розробленні нових корекційно-розвиткових підходів щодо формування складоритмічної структури мовлення (параметрів «рух-ритм-простір»), а пошук ефективних засобів її формування у дітей із загальним недорозвитком мовлення набуває особливої актуальності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування складоритмічної структури мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами лазерної ритміки.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми дослідження особливостей формування складоритмічної структури мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
2. Емпірично дослідити стан сформованості складоритмічної структури мовлення у дітей означеної категорії.
3. Розробити та експериментально перевірити методику формування складоритмічної структури мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами лазерної ритміки.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження вбачаємо у ґрунтовному аналізі науково-методичної літератури з теми дослідження; вивченні стану сформованості складоритмічної структури мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення шляхом використання наукових розвідок кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка; кількісній та якісній обробці отриманих результатів дослідження; здійсненні формувального експерименту за допомогою розроблення та апробації методики формування складоритмічної структури мовлення; доведенні ефективності застосування запропонованої методики шляхом якісної та кількісної обробки результатів формувального експерименту; формуванні висновків на основі проведеного дослідження.

Ключові слова: складоритмічна структура мовлення, загальний недорозвиток мовлення, старший дошкільний вік, лазерна ритміка.

Павлівська Юлія Вікторівна

Науковий керівник:

Луцько Катерина Василівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ РИТМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. Доцільність формування ритмічної організації мовлення базується на дослідженнях науковців, які схилиються до думки, що в процесі ритмічного впливу на дитину здійснюється урівноваження діяльності її нервової системи, точності дозування подразників (темпу, ритму, динаміки музики та слова), розвиток здібності до зосередження (О. Боряк, В. Грінер, Е. Жак-Далькроза, З. Ленів, М. Шеремет та ін.).

Якісно новий рівень досліджень ритмічної організації мовлення в межах сучасного парадигмального простору психолінгвістики представлено роботами науковців ХХІ століття (І. Красовська, І. Забужанська, R. Jackendoff, Н. McNeely, P. Suppes, R. Tsur та інші). При цьому науковці підкреслюють, що ритм довільних рухів у поєднанні зі словом сприяє нормалізації мовлення. Одним з важливих чинників нормалізації мовлення є тісний зв'язок рухів та музики (з обов'язковим включенням у цей процес мовленнєвих одиниць-складів, слів, фраз, текстів).

К. Ушинський зазначав важливість ритму для навчання писемного мовлення. Тому вирішення питань розвитку почуття ритму у дітей з ЗНМ є актуальною як для формування усного мовлення, так і для профілактики дисграфії і дислексії у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ), якісної їх підготовки до навчання у школі.

Розвиток ритмічних здібностей є основою для оволодіння звуковим складом слова рідної мови у дітей із ЗНМ, а також інтонацією й наголосом. Важливо враховувати, що в

дошкільний період мовлення дитини розвивається інтенсивно і є найбільш гнучким для виправлення. Логопедична робота з розвитку ритмічної організації мовлення ведеться через спеціальну систему вправ, спрямованих на розвиток відтворення ритмічних структур, на засвоєння ритміки слова і речення та на сприймання загалом.

Для того, щоб не допустити мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ, необхідно проводити роботу з розвитку ритмічної організації мовлення як частини корекційно-логопедичної роботи ще в дошкільному періоді, оскільки діти дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями потребують того, щоб систематичний комплексний корекційний вплив було розпочато якомога раніше. Ритмічне мовлення сприяє психічному розвитку дитини в цілому і полегшує їй подальше навчання в школі. Порушення просодичної організації мовленнєвого потоку здійснює негативний вплив як на розвиток усного розмовного мовлення, так і на засвоєння письма і читання в шкільному віці, що пов'язано з однією з основних дисфункцій, а саме відсутністю почуття ритму. Тому формування ритмічної організації висловлювання у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ є досить значущою проблемою в даний час.

Відтак, постає нагальна потреба у створенні комплексного підходу до вивчення ритмічної організації мовлення у зв'язку і у поєднанні з музичним ритмом як важливої сходинки в оволодінні самостійним мовленнєвим ритмом, його впливом на розвиток словесної пам'яті і мислення дітей із ЗНМ.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив якості ритмічної організації мовлення на його розвиток у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні джерела з проблеми дослідження.
2. Розробити методiku дослідження ритмічної організації мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Дослідити вплив якості ритмічної організації мовлення на його розвиток у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
4. Розробити та апробувати методiku формування ритмічної організації мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є комплекс методів: теоретичні – аналіз наукових психологічних, педагогічних праць з метою вивчення актуальності дослідження; емпіричні – методи логопедичної діагностики ритмічної організації мовлення у дошкільників із ЗНМ, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний експерименти) з метою визначення ефективності розробленої методики формування ритмічної організації мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ; статистичні – обробка та аналіз результатів дослідження з метою доведення достовірності результатів педагогічного експерименту.

Ключові слова: діти дошкільного віку із ЗНМ, темп, ритм, ритмічна організація мовлення, загальний недорозвиток мовлення.

Панченко Марія Петрівна

Науковий керівник:

Федоренко Оксана Филімонівна,
кандидат педагогічних наук

**ФОРМУВАННЯ ПРЕДИКАТИВНОСТІ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ**

Актуальність дослідження: Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку є головним інструментом, за допомогою якого встановлюється контакт з довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація. Загальний недорозвиток мовлення є доволі поширеним порушенням мовлення у дітей дошкільного віку. Р. Левіна характеризує загальний недорозвиток мовлення другого рівня як початок вживання мовлення, що зумовлює напрям логопедичної роботи пов'язаний з оволодінням семантично цілим висловлюванням, яке напряму пов'язано з формуванням предикативних конструкцій.

У своїх працях Р. Лалаєва, Н. Серебрякова описують порушення лексики, підкреслюючи обмеженість предикативного словника, розбіжності обсягу активного та пасивного словникового запасу, неточність використання слів.

Ю. Апресян, В. Виноградов, О. Потєбня відводять предикату головну роль в організації синтаксичних одиниць, які поєднують основу мовленнєвої комунікації. Центром предикативної лексики є дієслова, за допомогою яких інші частини мовлення утворюють певну систему. В синтаксисі предикат виступає структурною частиною речення та утворює смисловий зв'язок з підметом.

Аналіз літератури з теми дослідження дає підставу стверджувати, що словотворення і словозміна дієслів у дітей із загальним недорозвиненням мовлення – уразливі компоненти граматичної сторони предикативної лексики, оскільки логопедична робота з формування предикативних конструкцій сприяє успішному розвитку зв'язного мовлення. З визначення Н. Жукової, Т. Філічевої, Н. Шаховської головним напрямом корекційної роботи з дітьми з загальним недорозвитком мовлення є розвиток лексико-граматичної сторони мовлення.

У логопедії розроблена та використовується методична система прийомів корекційної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. Проте прийомів, націлених безпосередньо на формування предикативних конструкцій у дітей із загальним недорозвитком мовлення, є недостатньо. Саме через це вивчення особливостей формування предикативного словника дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення є актуальною. Дана робота сприяє не лише дослідженню особливостей порушення предикативної лексики, але й розробленню ефективної методики для надання допомоги дітям із загальним недорозвитком мовлення.

Мета дослідження: визначити особливості стану сформованості предикативних конструкцій в мовленні дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; розробити методику для формування предикативних конструкцій.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження.
2. Емпірично визначити стан сформованості предикативних конструкцій в мовленні дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Теоретично обґрунтувати та розробити методику формування предикативних конструкцій в мовленні дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
4. Експериментально перевірити ефективність методики формування предикативності в мовленні дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових психологічних, психолого-педагогічних праць з проблеми дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя щодо особливостей формування предикативних конструкцій в мовленні дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; проведення діагностики з метою дослідження стану сформованості предикативних конструкцій в мовленні дітей означеної категорії; розроблення методики формування предикативності в мовленні дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком

мовлення; кількісна та якісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: загальний недорозвиток мовлення, предикативна лексика, предикативні конструкції, дієслівна лексика, діти середнього дошкільного віку.

Прохоренко Катерина Миколаївна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,

доктор психологічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ ЕКСПРЕСИВНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА З ОПОРОЮ НА МЕТОД «MUSIC-MEDIATED INTERVENTION»

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства збільшення поширюваності дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) посилює попит на вивчення ефективності психолого-педагогічних послуг, які мають високу значущість для повноцінного соціального, когнітивного, поведінкового та мовленнєвого розвитку цих дітей. В логопедичній роботі з аутичними дітьми основною зоною відповідальності є комунікативно-мовленнєва сфера, при цьому відомо, що стійкий дефіцит соціальної комунікації є одним з провідних діагностичних критеріїв аутизму.

Дослідженню комунікативно-мовленнєвих порушень у дітей з РАС присвячували свої роботи як закордонні (О. Аршатський, О. Богдашина, Н. Жукова, К. Лебединська, Е. Мастюкова, Т. Морозова, С. Морозова, О. Нікольська, Л. Нурієва), так і вітчизняні (Н. Базима, І. Логвінова, М. Шеремет, Д. Шульженко) науковці. Наукові розвідки цих дослідників свідчать про те, що незалежно від рівня розвитку мовлення у дітей з РАС у першу чергу страждає можливість використовувати його з метою спілкування та взаємодії з іншими людьми; здатність дитини повноцінно сприймати вербальну інформацію; адекватно реагувати на звернене мовлення.

Визначено, що для формування або послаблення труднощів перебігу мовленнєвої діяльності у дітей з РАС необхідним є застосування чітко побудованого та спрямованого на ефективність логопедичного втручання, що охоплює низку вимог, серед яких: уміння правильно визначати актуальні цілі мовленнєвого розвитку дитини, мотивувати її до мовленнєвої активності, формувати контекстуально зумовлені мовленнєві навички, генералізувати сформовані уміння завдяки партнерській співпраці з батьками та іншими фахівцями, відслідковувати позитивну динаміку мовленнєвого розвитку. У зв'язку з цим постає питання щодо вивчення сучасних дієвих підходів в формуванні мовленнєвої компетенції у дітей з РАС.

Наразі визначено 28 методів з науково доведеною ефективністю, які представлено в звіті доказових практик для дітей, молоді та дорослих з РАС (2020 р.), проаналізованих і узагальнених колективом міжнародних інституцій з якості надання послуг втручання цим особам. Одним з цих методів з науково доведеною ефективністю названо підхід арт-терапевтичного напрямку «Music-Mediated Intervention» – втручання за допомогою музики, тобто спеціальним чином організована музична терапія.

Дослідженням музичної терапії займалися такі зарубіжні науковці, як: D. Keith, M. Humpal, J. Standley, O. Swedberg та ін. В основу їхніх досліджень було покладено вивчення впливу музики на загальний розвиток дітей з психофізичними порушеннями.

Науковці визначили, що музика знижує негативні прояви поведінки, гармонізує психоемоційний стан дитини, підвищує здатність до сприймання і продукування мовлення.

J. Alvin, A. Warwick, які досліджували вплив музикотерапії на розвиток аутичних дітей, дійшли висновку, що музика передбачає активне включення дитини в процес шляхом вокалотерапії, музичної кінезотерапії як різновиду танцювально-рухової терапії та гри на музичних інструментах, що сприяє розвитку їхньої комунікативної поведінки та соціальної взаємодії. В дослідженнях українських науковців (Н. Базима, Р. Призванська, Т. Скрипник) визначено, що музикотерапія може здійснювати регулюючу функцію, позитивно впливаючи на поведінкові прояви дітей з РАС, створюючи широкі можливості для процесів розуміння та породження мовлення.

Науково-теоретичний аналіз щодо формування експресивного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра, яке є важливим для успішної участі дитини з РАС в освітній діяльності та соціальному житті, засвідчує необхідність вивчення нових концептуальних та методичних ресурсів для формування експресивного мовлення дітей з РАС.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості формування експресивного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра з опорою на метод з науково доведеною ефективністю «Music-Mediated Intervention».

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати стан розробленості у педагогічній теорії й освітній практиці проблеми формування експресивного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Дослідити стан сформованості експресивного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити методику формування експресивного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра з опорою на метод «Music-Mediated Intervention».
4. Емпірично дослідити ефективність розробленої методики та сформулювати рекомендації для практиків, що уможливають розбудову стратегій впливу на мовленнєвий розвиток дітей з РАС з використанням сучасних ефективних підходів.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні: вивчення та аналіз психолого-педагогічних джерел, присвячених питанню стратегій втручання для розвитку мовлення в осіб з аутизмом; систематизація критеріїв, яким мають відповідати стратегії втручання з огляду на вимоги до практик з науково доведеною ефективністю; емпіричні: констатувальний експеримент; формувальний експеримент як впровадження та визначення результативності методики музичної терапії, розробленої нами для дітей дошкільного віку з РАС на основі стратегії втручання «Music-Mediated Intervention»; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості емпірично отриманих результатів дослідження, якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, експресивне мовлення, музикотерапія, формування.

Резнік Аліна Геннадіївна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ МЕТОДОМ ПІКТОГРАМ

Актуальність дослідження. За даними міністерства освіти і науки України станом на 1 січня 2020 року в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами. Значну кількість серед учнів з особливими освітніми потребами (ООП) займають діти з порушеннями мовлення. Варто зазначити, що кількість дітей з ООП збільшується кожного року, тому важливим постає питання щодо формування синтаксичної сторони мовлення для розвитку комунікації та соціалізації дітей з порушеннями мовлення у школі. Володіння засобами синтаксису формує мовну особистість, розвиває її інтелектуальні, духовні, естетичні якості.

На момент вступу дітей до школи зв'язне мовлення та граматична сторона мовлення мають бути в основному сформовані, проте в процесі навчання продовжують активно розвиватися. Значних труднощів діти з порушенням мовлення зазнають під час опанування граматики, особливо тієї частини, що стосується вивчення складних синтаксичних конструкцій, побудованих на основі логіко-граматичних відношень. Недоліки синтаксичної сторони мовлення молодших школярів пояснюються наступним протиріччям: дитина активно пізнає навколишній світ, прагне виразити у мовленні все більш глибокий зміст, проте спроби використовувати нові складні синтаксичні конструкції породжують помилки, недоліки синтаксичного ладу мови на рівні словосполучення і речення. Ці недоліки описані у працях таких авторів, як: О. Божович, Т. Ладиженська, М. Львов, М. Соловейчик, Г. Фомічова, С. Цейтлін.

Використання у навчальному процесі піктограм дозволяє забезпечити дітям з порушеннями мовлення швидкість сприймання змісту тексту, доповнити, підкріпити слухове сприймання візуальним, забезпечивши, певною мірою, розвиток її абстрактного мислення, пам'яті і зв'язного мовлення. (О. Божович, Т. Ладиженська, М. Львов М. Соловейчик). Піктограма – це певний невеличкий малюнок або знак, зображення якого нагадує слово (тезу), яке (яку) необхідно запам'ятати, вивчити. Як прийом психологічного дослідження піктограма вперше була запропонована в 1935 році Л. Виготським. Наразі піктограми також активно використовуються у дитячих казках (Д. Ельконін і Л. Журова), вони допомагають у формуванні умінь дітей з порушеннями мовлення домовлятися між собою за допомогою мовленнєвих та немовленнєвих засобів спілкування (Н. Расторгуєва). Актуальність використання піктограм полягає у тому, що мислення і мовлення дитини розвиваються через наочну і доступну форму.

Різні аспекти мовленнєвого розвитку розглядалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками: розвиток словника (Д. Ельконін, А. Захарова), розвиток граматики (Р. Браун, Ж. Лендел, О. Леонтьєв, Н. Лепська, Ф. Сохін та ін.), розвиток синтаксису і семантики (Е. Бейтс, Д. Брунер, П. Грінфілд). Взаємозв'язок мовленнєвого розвитку дитини із загальним когнітивним розвитком досліджували: Л. Варзацька, М. Вашуленко, К. Луцько, М. Львов, Т. Потоцька, О. Савченко, Н. Скрипченко та інші. Метод піктограм розроблявся Л. Венгером, Н. Ветлугіною, М. Подд'яковим. Д. Ельконін і Л. Журова використовували цей метод як наочні моделі для визначення звукового складу слова.

Таким чином, застосування методу піктограм для формування синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення постає актуальним та малодослідженим питанням. Сам метод піктограм є відносно новим інструментом для розвитку мовлення дітей із ЗНМ, а тому потребує як наукового обґрунтування, так і рекомендацій для застосування спеціалістами в своїй діяльності.

Мета дослідження: дослідити особливості формування синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення та розробити корекційні завдання з подолання виявлених труднощів методом піктограм.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати науково-теоретичну та методичну літературу з питання формування синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.
2. Емпірично дослідити особливості синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.
3. Розробити корекційні завдання, спрямовані на формування синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення методом піктограм та визначити їх ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є комплекс методів: теоретичні – аналіз наукових психологічних, педагогічних праць з проблеми формування синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення методом піктограм; емпіричні – констатувальний експеримент з метою логопедичної діагностики синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення; формувальний експеримент з метою формування синтаксичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення методом піктограм; математичні – статистичний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: зв'язне мовлення, синтаксична сторона мовлення, метод піктограм, порушення мовлення, діти молодшого шкільного віку.

Саліонович Маргарита Олексіївна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ШКОЛИ В УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальність дослідження. Проблема психологічної адаптації учнів першого класу до освітнього середовища розглядається вже тривалий час у межах психології та педагогіки, оскільки зміна провідної діяльності та перехід до іншого вікового періоду може викликати у дитини низку труднощів щодо адаптації в нових умовах. Зі становленням Нової української школи та розвитком інклюзивної освіти виникає важливий аспект цієї проблеми щодо психологічної адаптації до школи дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з порушеннями мовлення.

Проблеми психологічної адаптації до школи вивчали: Т. Доцевич, В. Котирло, Т. Лазоренко, Г. Супрун, А. Хрипкова; інноваційні форми роботи з дітьми із порушеннями мовлення: Т. Грабенко, Т. Зінкевіч-Євстигнеєва, М. Поваляєва, Е. Пожиленко, М. Чистякова. Порушеннями мовлення у дітей молодшого шкільного віку займалися вчені: О. Белова, Н. Гаврилова, О. Гриненко, Л. Журавльова, Л. Лісова, І. Мартиненко, О. Суріна, Ю. Рібцун, Т. Спірова. Специфіку розвитку мовлення розглядали: Т. Піроженко, В. Скалкін, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, М. Шеремет; проблеми порушень мовлення, зокрема: порушення письма та читання (Н. Голуб, І. Лазарєва), порушення

психомовленнєвого розвитку (І. Мартиненко, І. Марченко), порушення лексико-граматичної сторони мовлення (Л. Дідкова, Н. Нікашина).

Порушення мовлення можуть спричинити різноманітні труднощі в навчальній діяльності та призвести до дезадаптації учня, а особливо дитини з порушеннями мовлення. На початку навчання важливе значення має успішність адаптаційного періоду, а саме психологічна адаптація дитини, адже вона є першочерговою для того, щоб дитина комфортно почувала себе на рівні системи психологічних чинників, що забезпечують специфічне прийняття дитиною того зовнішнього світу, в якому вона знаходиться. Тобто, за умови успішності психологічної адаптації учень не відчуватиме труднощів з навчанням, з контактами з однолітками та педагогами, проявлятиме зацікавленість до навчального матеріалу, сприйматиме навчальне середовище, як таке, що, передусім, є безпечним, цікавим та розвивальним.

Під психологічною адаптацією до школи ми розуміємо пристосування дитини до видозміненої системи вимог, норм і правил, пов'язаних із виконанням навчальної діяльності. Психологічна адаптація визначається готовністю дитини до прийняття ролі школяра, формуванням у неї позитивного ставлення до школи та відчуттям емоційного комфорту в новому соціальному просторі (Л. Божович, А. Запорожець, Д. Ельконін, Д. Соловйова, Т. Костяк). Отже, процес психологічної адаптації дітей з особливими освітніми потребами до умов інклюзивного навчання підпорядковується загальним психічним закономірностям, однак, поряд з цим, потребує цілеспрямованого забезпечення оптимальної взаємодії таких дітей з новим освітнім середовищем.

Впровадження інклюзивного навчання в Україні спрямовано на забезпечення допомоги в соціалізації, підтримці і навчанні дітей з особливими освітніми потребами загалом та, зокрема, з порушеннями мовлення. Актуальність завдань сучасної логопедії та спеціальної психології полягає саме у виявленні труднощів і пошуку шляхів організації ефективного психолого-педагогічного супроводу психологічної адаптації учнів першого класу з порушеннями мовлення до умов інклюзивного навчання, що і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості психологічної адаптації до школи учнів першого класу з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з питань адаптації до школи учнів першого класу з порушеннями мовлення.
2. Визначити особливості адаптації до школи учнів першого класу з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.
3. Розробити рекомендації щодо оптимізації процесу адаптації до школи дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових психолого-педагогічних джерел стосовно теми дослідження; розроблення діагностичного інструментарію щодо визначення рівня психологічної адаптації учнів першого класу з порушеннями мовлення; проведення констатувального експерименту з метою дослідження стану сформованості психологічної адаптації до школи учнів першого класу із порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження; розроблення рекомендації для команди супроводу щодо оптимізації процесу адаптації до школи учнів першого класу з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Ключові слова: освітній процес, дезадаптація, психологічна адаптація до школи, особливі освітні потреби, порушення мовлення, інклюзивне освітнє середовище.

Семенюк Ірина Анатоліївна

Науковий керівник:

Луцько Катерина Василівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРОВОЇ ФУНКЦІЇ ЗАСОБАМИ ПОЛІСЕНСОРНОГО СПРИЙМАННЯ

Актуальність дослідження. Мовленнєві порушення у дітей із зоровою дисфункцією трапляються набагато частіше, ніж у дітей із нормальним зором. У зв'язку з цим знижується компенсаторна роль мовлення, що негативно впливає на розвиток пізнавальної діяльності та на навчання в цілому таких дітей.

Більшість дітей з порушеннями зору мають значні труднощі фонетико-фонематичного характеру, у них несформовані процеси фонематичного аналізу та синтезу. Труднощі розрізнення фонем на слух, неможливість сприймати зором їх артикуляційні особливості призводять до недосконалої звуковимови, відсутності низки звуків у мовленні, їх спотворення. Порушення мовлення у дітей із зоровою дисфункцією своєрідні за вираженістю, симптоматикою і структурою (Л. Вавіна, В. Кобильченко, В. Ремажевська, Є. Синьова та ін.) Порушення звуковимови, поєднанні із зоровим недоліком, призводять до невідповідності дітей до навчання в школі, викликають відставання у розвитку мовлення: формуванні мовленнєвих умінь і навичок, збагаченні словникового запасу, оволодінні граматичними особливостями мовлення, синтаксичними конструкціями.

Стан усного мовлення безпосередньо впливає на схильність до порушень писемного мовлення, низького рівня пізнавальної активності. Часто трапляються серйозні порушення зв'язного мовлення, страждає його зовнішнє оформлення, що зумовлено недостатнім досвідом спілкування, бідним сенсорним досвідом, а також зниженою загальною та мовленнєвою моторикою.

Аналіз усного зв'язного мовлення дітей з зоровою дисфункцією свідчить про те, що більшість із них не вміє самостійно будувати монологічних висловлювань, змістовно, стилістично точно та інтонаційно виразно висловлювати думки й почуття, переказувати почуте (В. Ремажевська).

Означений стан усного мовлення дітей із зоровою дисфункцією свідчить про необхідність пошуку нових компенсаторно-корекційних підходів допомоги цим дітям, які мають, як правило, збережений інтелект, повноцінний слуховий аналізатор та чутливий тактильно-руховий механізм сприймання.

За цих умов формування звуковимови та виправлення її порушень доцільно ґрунтувати на засвоєнні дітьми складоритму, мелодики слова, словосполучення, фрази, послідовностей наголошених і ненаголошених складів. Особливої уваги потребує розвиток слухового сприймання, слухової уваги та слухової пам'яті у дітей з порушеннями зорової функції. Саме слухові навички сприймання, миттєвого аналізу і розуміння усного тексту сприятимуть формуванню і закріпленню правильної звуковимови, розвитку словесної пам'яті, розумінню тексту.

Крім слухової пам'яті важливу роль у формуванні звуковимови відіграє артикуляційна моторика, її досконалість. Поєднання слухової і моторної пам'яті при формуванні звуковимови дозволить досягти позитивних результатів у опануванні мовлення дітьми з зоровою дисфункцією.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості формування звуковимови у дітей з порушеннями зору.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з питання формування звуковимови засобами полісенсорного сприймання у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями зору.
2. Емпірично дослідити стан сформованості звуковимови у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями зору.
3. Розробити методикку формування звуковимови засобами полісенсорного сприймання у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями зору.
4. Експериментально перевірити ефективність методики формування звуковимови засобами полісенсорного сприймання у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями зору.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є комплекс методів: теоретичні – аналіз наукових психологічних, педагогічних праць з метою визначення актуальності дослідження; емпіричні – методи логопедичної діагностики, формування звуковимови у дошкільників із порушеннями зору, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою визначення ефективності розробленої методики формування звуковимови у дітей із порушеннями зору; статистичні – обробка та аналіз результатів дослідження з метою доведення достовірності результатів педагогічного експерименту.

Ключові слова: зорова дисфункція, формування звуковимови, корекція мовлення.

Фундурат Юлія Олексіївна

Науковий керівник:

Тичина Катерина Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ STORYTELLING

Актуальність дослідження. Важливу роль у процесі мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку відіграє розвиток зв'язного мовлення, оскільки не слово, а саме речення (зв'язне висловлювання) є комунікативною одиницею мовлення. Зокрема, монологічне мовлення є одним із ключових компонентів у формуванні зв'язного висловлювання (мовлення) та засвоєнні дитиною рідної мови.

Вивченням особливостей формування монологічного мовлення займалися лінгвісти (Д. Баранник, А. Богуш, В. Виноградов, О. Лаптева, Л. Скалкін, Л. Щерба та ін.), психологи (Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, І. Зимня, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.), лінгводидакти (М. Вашуленко, Н. Гавриш, С. Караман, М. Львов, Л. Мацько, Л. Паламар та ін.). Д. Баранник, В. Виноградов, М. Львов, Л. Скалкін, Л. Щерба зазначали, що монологічне мовлення – це мовлення однієї особи до слухачів, воно є розгорнутим та вимагає від мовця чіткості, взаємозв'язку окремих частин тексту, значного обсягу оперативної пам'яті та вміння зосереджувати увагу на головному.

Низка вчених (А. Богуш, О. Гвоздєв, В. Лотарєв, Л. Пеньєвська, О. Ушакова, Г. Фомічова та ін.) досліджували онтогенез монологічного мовлення. Так, за даними А. Богуш, О. Гвоздєва, О. Ушакової, Г. Фомічової елементи монологічного мовлення

починають з'являтися в ранньому віці. На думку М. Вашуленка, Н. Гавриш, О. Леонтєва, Ф. Сохіна, А. Шанхаровича, впродовж дошкільного віку дитина опановує різними типами монологічного мовлення, проте у значної частини дітей ці уміння не є стійкими. Водночас, у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) виникають значні труднощі в оволодінні монологічним мовленням.

Значну увагу вивченню особливостей формування монологічного мовлення у дітей із ЗНМ приділяли: В. Глухов, Н. Жукова, Н. Манько, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Н. Січкачук, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Т. Філічева, С. Шаховська, М. Шеремет та ін. Науковці наголошують на тому, що значною мірою у дітей страждає саме навичка складати розповідь. У дітей наявні труднощі програмування змісту розгорнутих висловлювань та їхнього мовленнєвого оформлення. Характерними особливостями висловлювань у дітей із ЗНМ є порушення послідовності викладу та зв'язності, пропуски, ситуативність і фрагментарність, використання простих речень, труднощі поширення речень.

Отже, можемо зробити висновок, що в процесі організації логопедичної роботи важливим для дітей із ЗНМ є формування здатності до вільного зв'язного структурованого висловлювання, оскільки воно є важливою передумовою для успішного навчання в школі та засвоєння шкільного матеріалу. Основою для опанування такого різновиду висловлювання є навичка складати розповідь, яка потребує чітко організованої корекційно-розвиткової роботи.

У дітей із ЗНМ навичка складати розповідь самостійно не формується та потребує цілеспрямованого навчання. У сучасній практиці існує мало ігрових методів із формування цієї навички. Зазвичай педагоги використовують схеми речень, плани структурної розповіді, картинки та серії сюжетних картинок. Ці методи належним чином не дають змогу формувати власну вільну навичку розповідання поза межами логопедичного кабінету, а також не викликають стійкого інтересу та зацікавленості.

Зважаючи на вищезазначене, актуальність нашого дослідження полягає в розробленні методики формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ засобами *storytelling*, особливістю яких є використання кубиків-історій, застосування ігрового методу та формування вільної самостійної зв'язної розповіді.

Мета дослідження: розробити та експериментально перевірити методику формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами *storytelling*.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми дослідження особливостей формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.
2. Емпірично дослідити стан сформованості монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
3. Розробити та експериментально перевірити методику формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами *storytelling*.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження вбачаємо у: ґрунтовному аналізі науково-методичної літератури, присвяченій проблемі дослідження науково-теоретичного підґрунтя формування монологічного мовлення; вивченні стану сформованості монологічного мовлення та навички складати розповідь у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; розробленні авторської методики формування монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ засобами *storytelling* та її апробації; кількісній та якісній обробці отриманих результатів дослідження, а також визначенні статистичної значущості отриманих даних; формуванні висновків на основі проведеного дослідження.

Ключові слова: монологічне мовлення, навичка складати розповідь, діти старшого дошкільного віку, загальний недорозвиток мовлення, storytelling.